

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO INSTITUTAS

ERNESTAS ČESOKAS

**EUROPOS ŽUVININKYSTĖS FONDO PARAMOS
LIETUVOS AKVAKULTŪROS SEKTORIUI
VERTINIMAS**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė

Prof. dr. Rima Žitkienė

VILNIUS, 2015

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO INSTITUTAS

EUROPOS ŽUVININKYSTĖS FONDO PARAMOS
LIETUVOS AKVAKULTŪROS SEKTORIUI
VERTINIMAS

Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621N30005

Vadovė

Prof. dr. Rima Žitkienė

2015 12

Recenzentas

Atliko:

FVmns4-01 gr. stud.

Ernestas Česokas

2015 12

VILNIUS, 2015

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. FINANSINĖS PARAMOS AKVAKULTŪRAI VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI	10
1.1 Finansinės paramos panaudojimo vertinimas moksliniuose tyrimuose ir studijose	10
1.2 Bendrosios žemės ūkio politikos raida.....	12
1.3 Bendrosios žuvininkystės politikos formavimasis	16
2. EUROPOS ŽUVININKYSTĖS FONDO PARAMOS PRIEMONĖS	25
2.1. Europos žuvininkystės fondo veikla ir tikslai	25
2.2 Akvakultūros sektorius ir jo svarba.....	32
3. FINANSINĖS PARAMOS AKVAKULTŪRAI LIETUVOJE VERTINIMAS	39
3.1 Tyrimo metodologija.....	39
3.2 Lietuvos akvakultūros sektoriaus kiekybinių rodiklių vertinimas 2007 – 2014m.	44
3.3 Kompleksinio vertinimo rezultatai.....	49
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	58
LITERATŪRA.....	60
ANOTACIJA	66
ANNOTATION	67
SANTRAUKA	68
SUMMARY	69
PRIEDAI.....	70

LENTELĖS

1 lentelė.	Bendrosios žemės ūkio politikos ramsčiai ir priemonės	15
2 lentelė.	Bendrosios žuvininkystės politikos ramsčiai	17
3 lentelė.	EŽF prioritetinių krypčių raidos tendencijos.....	28
4 lentelė.	Apklaustų ekspertų sąrašas.....	40
5 lentelė.	Koreliacijos koeficiento stiprumo interpretacija	42
6 lentelė.	Rodiklių pasiekimo laipsnių vertinimo lentelė.....	44
7 lentelė.	Rodiklio „Akvakultūros produkcijos padidėjimas“ vertinimo lentelė	45
8 lentelė.	Koreliacinė analizė tarp išmokėtos EŽF paramos akvakultūros priemonei ir rodiklio „Akvakultūros produkcijos padidėjimas“	45
9 lentelė.	Rodiklio „Išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyvia veikla)“ vertinimo lentelė.....	46
10 lentelė.	Koreliacinė analizė tarp išmokėtos EŽF paramos akvakultūros priemonei ir rodiklio „Išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyvia veikla)“	47
11 lentelė.	Rodiklio „Akvakultūroje sukurtos naujos darbo vietos“ vertinimo lentelė	47
12 lentelė.	Koreliacinė analizė tarp išmokėtos EŽF paramos akvakultūros priemonei ir rodiklio „Akvakultūroje sukurtos naujos darbo vietos“	48
13 lentelė.	Bendra akvakultūros rodiklių pasiekimo laipsnių vertinimo lentelė.....	48
14 lentelė.	Ekspertų nuomonė apie įgyvendinimo rodiklių vertinimą	53

PAVEIKSLAI

1 pav.	Sugauto laimikio kiekio kitimas ES.....	20
2 pav.	Žvejybinių laivų skaičius ES vienetais	21
3 pav.	EŽF paramos pasiskirstymas tarp valstybių narių.	27
4 pav.	Prioritetinių krypčių pradinis finansavimas mln. Lt	29
5 pav.	Prioritetinių krypčių finansavimo perskirstymas, Eur.	30
6 pav.	EŽF skirtų, patvirtintų ir išmokėtų lėšų palyginimas, Eur.	31
7 pav.	Pagrindiniai pasaulio akvakultūros gamintojai	33
8 pav.	Visa pasaulinė akvakultūros produkcija 1950 – 2011 m. tonomis	34
9 pav.	Sugauto laimikio ir akvakultūros produkcijos ES palyginimas, tonos.	35
10 pav.	Pagrindinės Lietuvos akvakultūroje auginamos žuvies rūšys.....	36
11 pav.	Akvakultūros produkcija Lietuvoje 1998 – 2014 m. tonomis	37
12 pav.	Akvakultūros sektoriaus SSGG analizė.	38
13 pav.	Supaprastinta Veiksmų programos valdymo schema.	50
14 pav.	EŽF skirtų, patvirtintų ir išmokėtų lėšų priemonei „Investicijos į akvakultūros įmones“ palyginimas, Eur.....	51
15 pav.	Parduotos akvakultūros produkcijos vertė.	52
16 pav.	Paraiškų vertinimo terminai.	55
17 pav.	Mokėjimo prašymų vertinimo terminai.	56

SANTRUMPOS

ES – Europos Sąjunga

EŽF – Europos žuvininkystės fondas

BŽP – bendroji žuvininkystės politika

BŽŪP – bendroji žemės ūkio politika

EB – Europos Bendrija

TAC – bendras leistinas sugauti kiekis

EK – Europos Komisija

EJRŽF – Europos jūrų reikalų ir žuvininkystės fondas

ŽOFP/ŽOFI – žuvininkystės orientavimo finansinė priemonė/instrumentas

FAO - Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacija

BPD – bendrasis programavimo dokumentas

BVP – bendrasis vidaus produktas

NMA – nacionalinė mokėjimo agentūra

Eurostat – Europos Sąjungos statistikos agentūra

ŽŪM – Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministerija

ŽŪMPRIS - Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinė sistema (vėliau pakeista į ŽŪIKVC)

SSGG- stiprybių silpnybių ir galimybių grėsmių analizė

Veiksmų programa - Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007 – 2013 metų veiksmų programa, patvirtinta Europos Komisijos reglamentu COM(2007) 6703

IVADAS

Temos aktualumas. Žuvininkystė nuo seno buvo laikoma vienas iš pagrindinių ir svarbiausių amatų pasaulyje. Jo svarba išliko didelė ir iki šių dienų. Šiuolaikinė žuvininkystė yra moderni ir nuolatos tobulėjanti ūkio šaka, kuriai skiriamas vis didesnis dėmesys pasaulyje, Europos Sąjungoje (toliau – ES) ir Lietuvoje. Taip yra dėl sparčiai jūrose ir vandenynuose mažėjančių žuvies išteklių, kurie nespėja natūraliai atsistatyti. Šią problemą pasaulyje jau kelis dešimtmečius aktyviai siekiama spręsti dideles pinigų sumas investuojant į akvakultūrą. Tai yra vienas iš sparčiausiai besiplečiančių maisto gamybos sektorių pasaulyje, kuris tiekia beveik pusę visų pasaulyje suvartojamų žuvų ir žuvies produktų, tačiau visuomenė apie jį žino labai mažai. Lietuvai įstojus į ES, atsirado galimybė pasinaudoti struktūrinių fondų skiriama parama akvakultūros sektoriaus konkurencingumui ir produktyvumui didinti, akvakultūros įmonių – ūkių statybai, modernizavimui bei įrengimui.

Finansinė parama žuvininkystei Lietuvoje pradėta teikti jau nuo 2004 m., tačiau didžiausias dėmesys ir lėšos skirti 2007-2013 metų laikotarpiui. Kaip pagrindinis finansavimo instrumentas žuvininkystei ES sukurtas Europos žuvininkystės fondas (toliau – EŽF), kurio bendras biudžetas sudarė daugiau nei 4,3 mlrd. eurų. Esant tokiai didelei finansinei paramai, iškyla poreikis sužinoti, ar ji skirstoma ir panaudojama efektyviai, ar galima įvertinti jos teikiamą naudą.

Temos iširtumas. Europos audito rūmai 2014 metais išleido specialiąją ataskaitą, kurioje nagrinėtas Europos žuvininkystės fondo paramos akvakultūrai veiksmingumas. Audito rūmai tikrino, ar akvakultūros plėtrai skirtos EŽF priemonės buvo tinkamai parengtos ir vykdomos ir ar jos sukūrė pridėtinę naudą. Taip pat kiekvienais metais Europos Komisija (toliau – EK) teikia metines EŽF priemonių įgyvendinimo ataskaitas, kurios grindžiamos EK išnagrinėtomis ir įvertintomis valstybių narių metinėmis ataskaitomis ir visa kita turima informacija. Tema nėra plačiai iširta Lietuvoje, neskaitant 2011 m. atlikto privalomojo Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007 – 2013 metų veiksmų programos tarpinio vertinimo, kurio tikslas buvo įvertinti Lietuvos žuvininkystės sektoriaus veiksmų programoje numatytų įgyvendinimo rodiklių pasiekimą, identifikuoti problemas su kuriomis susiduriama projektų įgyvendinimo metu. Vertinimas buvo atliekamas pagal bendrus, visoms ES narėms taikomus vertinimo klausimus, kriterijus bei rodiklius. Moksliniuose darbuose atlikti kitų struktūrinių fondų lėšų panaudojimo ir efektyvumo vertinimai dažniausiai paremti fizinių ir finansinių rodiklių kaitos stebėjimu ir pasiekimo skaičiavimais. Lyginamas faktinių duomenų atitikimas planuotiems rezultatams, taip sudarant sąlygas įvertinti finansavimo priemonių efektyvumą ir poveikį kiekybine išraiška.

Kadangi nėra nustatyta ar tinkamai ir efektyviai panaudojamos ES skiriamos finansinės lėšos akvakultūros sektoriui remti kyla problemų nustatant, kaip ši parama veikia akvakultūros įmonių veiklą, ar tai atsispindi produkcijos kiekio ir kituose kiekybiniuose įgyvendinimo rodikliuose, ar įmanoma objektyviai įvertinti visą EŽF paramos teikiamą naudą.

Tyrimo problema: ar finansinė Europos žuvininkystės fondo parama skiriama Lietuvos akvakultūros sektoriui yra panaudojama efektyviai? Nėra nustatyta ar tinkamai ir efektyviai panaudojamos ES skiriamos finansinės lėšos akvakultūros sektoriui remti, kaip ši parama veikia akvakultūros įmonių veiklą, ar tai atsispindi produkcijos kiekio ir kituose kiekybiniuose įgyvendinimo rodikliuose, ar įmanoma objektyviai įvertinti visą EŽF paramos teikiamą naudą.

Darbo hipotezė: Europos žuvininkystės fondo parama akvakultūros sektoriui remti buvo panaudojama neefektyviai, nes dažnai kalbama apie esančias problemas ir neracionalų struktūrinių fondų lėšų skirstymą.

Tyrimo objektas: Lietuvos akvakultūros įmonėms teikiama Europos žuvininkystės fondo finansinė parama.

Darbo tikslas: išanalizuoti atliktus tyrimus, studijas, programų vertinimus, ataskaitas bei rekomendacijas, įgyvendinimo rodiklius, kurie leis įvertinti Europos žuvininkystės fondo teikiamos finansinės paramos efektyvumą ir naudą Lietuvos akvakultūros sektoriui 2007 - 2013 metų paramos laikotarpiu.

Darbo uždaviniai:

1. Remiantis naujausia mokslinė literatūra, tyrimais, teisės aktais bei bendrosiomis ES politikomis atlikti finansinės paramos veiksmingumo vertinimo teorinę analizę;
2. Išnagrinėti Europos žuvininkystės fondo veiklą, įvertinti akvakultūros reikšmę;
3. Įvertinti kiekybinių Lietuvos akvakultūros sektoriaus įgyvendinimo rodiklių efektyvumą, apskaičiuojant jų pasiekimo laipsnį;
4. Remiantis interviu su keturiais ekspertais, kompleksiskai įvertinti Europos žuvininkystės fondo finansinės paramos panaudojimo efektyvumą ir naudą Lietuvos akvakultūros sektoriui.

Tyrimo metodai: mokslinių šaltinių, literatūros analizė – atlikta nagrinėjant programinius dokumentus, EK rekomendacijas, vertinimus, ataskaitas, mokslinius straipsnius, monografijas, ES ir LR teisės aktus žuvininkystės ir akvakultūros srityse. Statistinių duomenų, rodiklių grupavimas, detalizavimas bei lyginamoji analizė. Atliekant vertinimo tyrimą buvo skaičiuojami koreliacijos ir

Kendallo konkordacijos koeficientai, taip pat imti interviu iš 4 patyrusių ekspertų, kurie yra iš skirtingų institucijų (paramos gavėjai, asociacijų atstovai, atsakingųjų institucijų tarnautojai) susijusių su EŽF parama.

Darbo struktūra: magistro studijų baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys pagrindinės dalys ir išvados. Pirmoje darbo dalyje analizuojami teoriniai temos aspektai: mokslinė literatūra, bendrieji ES teisės aktai, BŽŪP ir BŽP istorinė raida. Antroje dalyje nagrinėjama EŽF veikla Lietuvoje ir ES, taip pat įvertinama akvakultūros reikšmė tiek globaliu, tiek nacionaliniu aspektais. Paskutinėje darbo dalyje pateikiama tyrimų metodologija, atliekamas 2007 – 2013 m. EŽF finansinės paramos atskiriems kiekybiniais akvakultūros įgyvendinimo rodikliams vertinimas, apskaičiuojant rodiklių pasiekimo laipsnius. Taip pat remiantis kokybinių interviu metu gautais ekspertų atsakymais kompleksiskai vertinamas paramos panaudojimo efektyvumas ir nauda, aptariamose problemose, pateikiami galimi sprendimo būdai ir pasiūlymai 2014 – 2020 m. paramos periodui.

Remiantis išanalizuota moksline literatūra bei atliktų empirinių tyrimų rezultatais suformuluojamos darbo išvados ir pateikiamos rekomendacijos.

1. FINANSINĖS PARAMOS AKVAKULTŪRAI VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1 Finansinės paramos panaudojimo vertinimas moksliniuose tyrimuose ir studijose

Prieš vertinant EŽF paramos lėšų poveikį Lietuvoje, buvo išanalizuoti užsienio autorių bei institucijų atlikti moksliniai tyrimai, studijos, vertinimai, kuriuose tiriama ar tikslingai ir efektyviai buvo naudojama finansinė parama visos ES mastu.

Finansinė ES struktūrinių fondų parama neretai įvardijama kaip vienas svarbiausių ekonomikos variklių naujose šalyse narėse, o ypač konvergencinėse, kurių ekonomikos yra žemiau bendro ES vidurkio, nes joms skiriamas dar didesnis dėmesys – tuo pačiu ir finansavimas. Tokiu būdu yra mažinamas atsilikimas tarp šalių bei didinamas jų konkurencingumas. Roller (2011) daro prielaidą, kad ES finansinės paramos skatinama konkurencija ir konkurencingumo politika yra vienas geriausių Europos integracijos pasiekimų, ypač kalbant apie jos tiesioginį poveikį vartotojams, firmoms ir rinkoms. Tačiau kitų autorių nuomone, nereta ES struktūrinių fondų paramos pasekmė yra privačių ir viešųjų investicijų išstūmimas.¹ Jeigu jau skiriama ES parama, tai kam dar investuoti savo pinigus. Taip pat išvelgiama ir dar viena opi problema – veikiant politiniams motyvams bei neskaidriems mokėjimams dažnai finansuojami projektai, kurie nėra ekonomiškai efektyviausi (Mohl ir Hagen 2010). Su šia nuomone sutinka ir Kawecka-Wyrzykowska (2014), kuri teigia, kad be finansinės paramos lėšų, ypač kaimo vietovėse, situacija būtų žymiai prastesnė, tačiau tai nereiškia, jog lėšos negalėjo būti panaudotos efektyviau.

Efektyvaus lėšų panaudojimo problema egzistuoja ir ES žuvininkystės sektoriuje. Apie tai paskelbė Europos audito rūmai savo specialiojoje ataskaitoje (2014), įvertinę EŽF paramos akvakultūrai veiksmingumą. EK patvirtino, kad teikiant EŽF paramą tvariai akvakultūros plėtrai, numatyti rezultatai nebuvo visiškai pasiekti. ES akvakultūros produktų gamyba merdėja, nors visame pasaulyje matomas aiškus pagaminamos produkcijos kiekio didėjimas. Nepaisant akvakultūros sektoriaus svarbos ir jam skiriamos milžiniškos paramos, jo ekonominę naudą sunku nustatyti, palyginus su kitais ekonomikos sektoriais (SgROI 2014). Atsižvelgiant į tai buvo atlikti pakeitimai 2014 - 2020 m. finansavimo laikotarpio EJRŽF veiksmų programoje, kuomet taikant naujuosius

¹ Lietuvos laisvosios rinkos institutas, ES struktūrinių lėšų panaudojimas Lietuvoje, 2011. – 3 p.

programavimo ir stebėsenos mechanizmus bus galima nusistatyti realesnius ir tinkamesnius tikslus, taip pat bus lengviau ataskaitose pateikti tikslus ir palyginamus tvarios ES akvakultūros plėtros rodiklius. Iki šiol pagrindiniai EŽF akvakultūros priemonėje siekiami fiziniai pažangos įgyvendinimo kiekybiniai rodikliai, numatyti ir Veiksmų programoje, buvo trys: akvakultūros produkcijos kiekio padidėjimas; išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyvia veikla); akvakultūros ir žuvų perdirbimo pramonėje sukurtos naujos darbo vietos (apima ne tik akvakultūros, bet ir perdirbimo priemonę).

Dalis autorių neefektyvumą ne tik akvakultūros, bet ir visame žuvininkystės sektoriuje grindžia ydinga BŽP, kuri nepakankamai riboja mažėjančių žuvies išteklių sugavimus bei perteklinius žvejybos laivų pajėgumus. Neatsižvelgiant į EK rekomendacijas, Europos žemės ūkio ir žuvininkystės taryba nustatė daug didesnius TAC, tikėtina vadovaujantis trumpalaikiais politiniais susitarimais, todėl galima teigti, kad BŽP neįgyvendino tvarios žuvininkystės politikos žvelgiant per ekonominę prizmę.² Tokiu būdu yra sumažinami žvejybos kaštai bei sugautos jūroje žuvies savikaina, iškreipiama konkurencija rinkoje, akvakultūros produkcija tampa mažiau paklausy, nes ji turi atitikti griežtus ES sveikatos, aplinkos tvarumo standartus, kurie padidina akvakultūros gamintojų išlaidas. Finansinė parama žuvininkystės sektoriui yra esminis dalykas, tačiau kita vertus tokia parama dažnai neatitinka BŽP keliamų tikslų, nors finansavimo schemas ir prioritetai atskiroms žuvininkystės kryptims yra nuolatos peržiūrimi, teigia Markus (2010). Kadangi BŽP nėra griežtos instrukcijos, o dinamiška struktūra, šalys narės gali pačios pasirinkti konkretų žvejybos sektorių, kuriam skiria didesnę dėmesį (Sabau-Popa 2010). Atsižvelgiant į tai, EŽF finansinės paramos lėšos buvo perskirstomos ir Lietuvoje, didesnę dėmesį skiriant akvakultūrai remti.

Siekiant išlaisvinti ES akvakultūros potencialą reikia kreipti didesnę dėmesį keturioms prioritetinėms ir problemiškomis sritims, kurias išskyrė EK savo išleistame komunikate – Tvarios ES akvakultūros plėtros strateginės gairės.³ Tai administracinių procedūrų supaprastinimas ir administracinės naštos sumažinimas, nacionalinės situacijos įvertinimas įvedant koordinuoto teritorinio planavimo sistemą, konkurencingumo didinimas įvertinant nacionalinio akvakultūros sektoriaus stipriąsias ir silpnąsias puses, vienodų veiklos sąlygų kūrimas visoje ES. Apie administracinių procedūrų supaprastinimą Lietuvoje jau buvo kalbėta 2011 m. po atlikto tarpinio veiksmų programos vertinimo, nustačius per ilgą paraiškų ir mokėjimo prašymų vertinimo terminą buvo prašoma paprastinti administravimo tvarką, užtikrinant sklandų ir efektyvų vertinimo procesą.⁴ Tačiau konkrečių veiksmų identifikuojant ir sprendžiant problemas imtasi tik po 2014 m. liepos 1 d.

² Setareh Khalilian et al.. Designed for failure: a critique of the Common Fisheries Policy of the European Union, 2010.

³ EK komunikatas COM(2013) 229

⁴ Europos regioninės politikos institutas. Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007 – 2013 metų veiksmų programos tarpinis vertinimas, 2011.

LR žemės ūkio ministro pasirašyto įsakymo Nr. 3D-393 įsigaliojimo, kuriuo buvo patvirtintas Lietuvos akvakultūros sektoriaus plėtros 2014 – 2020 metais planas.

Empiriniai EŽF programų įgyvendinimo duomenys parodė, kad finansų krizė ir ekonomikos nuosmukis ES pagrindinėse gamybos šalyse turėjo didelį poveikį. Jie paveikė akvakultūros paklausą tarp vartotojų, taigi sumažėjo gamintojų prisiimama investicijų rizika. Be to, sumažinus viešąsias išlaidas daugumoje valstybių narių taip pat gerokai sumažėjo bendro finansavimo valstybės lėšomis galimybės. Su tuo sutinkama ir Ernst & Young (2011) atliktoje studijoje, teigiant kad krizės padariniai neigiamai paveikė privačias investicijas į akvakultūrą ir tai atsvėrė naudą gautą iš EŽF paramos. Kad krizės metu sumažėjo privačios investicijos ir investicijos iš valstybės biudžeto įrodo ir EK ataskaita⁵, kurioje apskaičiuotas EŽF finansinės paramos svėris (kiek kiekvienas EŽF paramos euras pritraukia kitos paramos ar investicijų) yra 0,612 Eur nacionalinio viešojo finansavimo ir 0,732 Eur privačios paramos. Palyginimui 2000 – 2006 metų periodu ŽOFP svėris atitinkamai buvo 0,56 Eur ir 1,11 Eur. Nors dar per anksti vertinti EŽF naudą akvakultūros sektoriui, tačiau tikimasi finansinės paramos lėšų pagalba palengvinti trumpalaikius neigiamus ekonominius padarinius.⁶ Kaip savo ataskaitoje pastebi STECF (2014), ES akvakultūros sektorius ima atgauti savo pelningumą po finansų krizės, tam atliktoje akvakultūros įmonių pelningumo studijoje pritaria ir Guillen (2015), pabrėždama, kad tokius rezultatus derėtų vertinti atsargiai, dėl galimo duomenų netikslumo ir nepakankamumo. Anot Nikolik (2011) akvakultūros sektorius yra nauja industrija dažniausiai su mažomis įmonėmis, kurioms reikia didesnių pradinių investicijų, tačiau ilgajame laikotarpyje tikimasi ir didelių įmonių investicijų į akvakultūros sektorius.

Toliau bus nagrinėjamos Bendroji žemės ūkio bei Bendroji žuvininkystės politikos, siekiant geriau suprasti, įvertinti akvakultūros sektorių ir jo svarbą visos ES politikos kontekste.

1.2 Bendrosios žemės ūkio politikos raida

Žemės ūkis ilgą laiką buvo daugelio valstybių ekonomikų pagrindu. Europos valstybės taip pat ne išimtis. Susikūrus Europos Bendrijai, atsirado ir bendros politikos poreikis, kuri apimtų ir suvienodintų visų šalių žemės ūkio politikas bei padėtų vystytis drauge. Dažnai ši politika vertinama labai prieštaringai, nes dotacijoms išleidžiamos didžiulės pinigų sumos, o akivaizdi nauda matoma ne visada. BŽŪP kai kuriuos ūkininkus praturtino, kitus išgelbėjo nuo skurdo ir užtikrino savo šalyje išaugintos produkcijos gausą. Tačiau kartu ji tapo brangiai kainuojančia apgaulinėjimų ir sukčiavimo

⁵ EK komunikatas COM(2014) 738

⁶ European Parliament. Perspectives for the new European Fisheries Fund. 2011.

bendrininke, suardė tarptautines rinkas importo rinkliavomis, dotuojamu eksportu ir nepageidaujamo pertekliaus sukūrimu, kurio paskui atsikratoma protarpiais organizuojamais dempingo aktais.⁷ Bet kuriuo atveju šia politika siekiama glaudesnio žemės ūkio ir visuomenės bendradarbiavimo, kad vartotojai turėtų aukščiausios kokybės produktus už prieinamas kainas.

Bendroji Europos Sąjungos žemės ūkio politika yra viena iš pagrindinių ir kertinių ES politikų. Ji veikia ne tik kaip puikus žemės ūkio sektoriaus subsidijavimo instrumentas, tačiau ir kaip gerai funkcionuojanti protekcionistinė ES vidaus rinkos sistema. Šiai politikai vykdyti ir įgyvendinti ilgus metus buvo skiriama didžioji dalis ES biudžeto asignavimų.

Nuo 1958 metų, kai buvo suformuoti ir Romos sutartimi patvirtinti pirmieji bendrosios žemės ūkio politikos Europos Bendrijoje tikslai, jie išliko nepakitę iki pat šių dienų:

- padidinti žemės ūkio našumą, remti technologinę pažangą, užtikrinti racionalią žemės ūkio plėtrą bei tinkamiausią gamybos veiksnių ir darbo jėgos panaudojimą;
- užtikrinti pakankamą žemdirbių pragyvenimo lygį, didinant dirbančiųjų žemės ūkyje individualias pajamas;
- stabilizuoti žemės ūkio ir maisto produktų rinkas;
- užtikrinti žemės ūkio produktų tiekimą;
- užtikrinti, kad vartotoją pasiektų kokybiški žemės ūkio produktai už priimtinas kainas.

Kitu svarbiu etapu Europos Bendrojoje žemės ūkio politikoje laikomas 1962 metais vykęs Europos Ministrų Tarybos susirinkimas, kuriame po sunkių ir atkaklių derybų buvo priimtas reikšmingas sprendimas dėl bendros grūdų rinkos organizavimo, kuris tuo metu buvo gyvybiškai svarbus. Taip pat buvo apibrėžti pagrindiniai BŽŪP principai:

- žemės ūkio produktų rinkų suvienodinimas (bendra rinka);
- finansinis solidarumas (politika finansuojama bendromis lėšomis per biudžetą);
- pirmenybė ir privilegijos teikiamos bendrijos gamintojams.

Tokiu būdu atsiranda pagrindas sukurti ne tik bendrą grūdų, bet ir vieningas visų žemės ūkio produktų rinkas. Nelengva buvo organizuoti bendrą žemės ūkio ir maisto produktų rinką, nes kiekviena valstybė, stingant maisto produktų, savaip skatino žemės ūkį (skirtingos supirkimo kainos,

⁷ Rodney Leach. Europa: Glausta Europos Sąjungos enciklopedija. Vilnius: VAGA, 2007. – 43-47 p.

skirtingos paramos priemonės)⁸. Ilgainiui susiformavo atskiros mėsos, kiaušinių ir paukštienos, pieno, vaisių ir daržovių, cukraus rinkos. Kiekviena iš jų turi aiškiai nustatytas gaires, atskiras politikas, reguliavimo būdus ir strategijas, gamybos ribojimus bei tiesioginių išmokų skyrimą. Visų šių produktų ūkio sektoriai yra subsidijuojami, norint užtikrinti pakankamą gamybą, taip pat ribojamas tokių produktų importas iš trečiųjų šalių taikant kvotas ir muitus, norint užtikrinti kainų stabilumą.

Sėkmingai vykdoma nekintanti ir stabili politika atnešė akivaizdžios naudos. Jau po 10 metų buvo patenkinami visų bendrijos gyventojų pagrindinių maisto produktų poreikiai. Neilgai trukus ėmė ryškėti problema – sandėliuose pradėjo kauptis žemės ūkio produktų atsargos. Vis didėjant žemės ūkio produktų gamybai ir kaupiantis didesniai pertekliui, buvo išleidžiama daug lėšų, kad apsaugoti savo rinkas, reguliuoti kainas. Ilgainiui tai sukėlė mokesčių mokėtojų pasipiktinimą, kad jų pinigai neracionaliai paskirstomi. Norint išspręsti susidariusias problemas (ūkiai tapo tokie našūs, kad viršijo rinkos paklausą) imta aktyviai diskutuoti dėl pačios politikos pertvarkymo, tačiau jokių radikalių reformų nebuvo imtasi iki 1984 metų, kai buvo nustatytos pieno gamybos kvotos.

Sekantis žingsnis BŽŪP raidoje buvo 1992 metais, kai nuspręsta iš esmės reformuoti visą iki tol buvusią ir funkcionavusią politiką. Visų pirma nuo netiesioginės paramos, kai supirkimo kainos buvo dirbtinai palaikomos aukštos, nutarta pereiti prie tiesioginių išmokų, kurios bus skirtos konkrečiai ūkininkams remti. Antra, toks sprendimas lėmė žemės ūkio produktų kainų bendrijoje kritimą bei priartėjimą prie pasaulinio lygio. Tai galima laikyti vienu iš rinkos liberalizavimo požymių ir protekcionistinės sistemos suvaržymų sumažėjimu. Paradoksalu, bet po reformos ES biudžeto išlaidos dėl BŽŪP vis tiek nesumažėjo, bet padidėjo, nes mažinant intervencines kainas žemdirbiams buvo mokamos gana dosnios kompensacijos.⁹

2003 metais įsigaliojo dar viena reforma, kuri buvo orientuota į numatomą gausų narių padidėjimą (į ES planuoja įstoti 10 valstybių, tame tarpe ir Lietuva). BŽŪP pertvarka norima supaprastinti plėtros politikos įgyvendinimą bei tapti kaip įmanoma konkurencingesne pasaulinėse rinkose. Pagal naująją reformą siekiama atskirti subsidijas nuo gamybos ir remti ūkininkus už dirbamos žemės priežiūrą, aplinkosauginių reikalavimų ir maisto standartų laikymąsi. Tuo tikslu:

- numatyta toliau mažinti intervencines kainas, siekiant padaryti ES žemės ūkio produkciją konkurencingesnę pasaulio rinkose;

⁸ V. Paulikas. ES Bendroji žemės ūkio politika ir administravimas. Monografija. Vilnius: LTU, 2002. – 9 p.

⁹ Europos Sąjunga: enciklopedinis žinynas. Vilnius: Eugrimas, 2008. – 41-43 p.

- tiesioginės išmokos už plotus ir gaminamą produkciją keičiamos į vis labiau nuo gamybos apimtys atsietą „bendrąją išmoką ūkiui“.¹⁰

Bėgant metams keitėsi žemės ūkio ypatumai, Bendroji žemės ūkio politika buvo tobulinama ir reformuojama, atsižvelgiant į naujus prioritetus ir nuolat besikeičiančius visuomenės poreikius. 2003 metų patirtis, atvertė naują istorijos lapą žemės ūkio politikoje.¹¹ Praėjus daugiau nei dešimčiai metų po šios esminės reformos jos nauda akivaizdi: ūkininkai naudojami tvarios žemdirbystės metodais, taip efektyviai išnaudodami išteklius, saugodami aplinką. Kitas svarbus reformos pasiekimas – gamybos sumažėjimas, kuris reiškia, kad maisto pertekliaus daugiau nėra, rinkos stabilizavosi ir tapo labiau pasaulinėmis.

Praėjo daugiau negu 50 metų po BŽŪP atsiradimo, gyventojų skaičius ES išaugo iki 500 mln., taigi atsirado daugiau problemų ir uždavinių, kuriuos reikia spręsti, poreikių, kuriuos reikia patenkinti. Svarbių pasikeitimų ar reformų po 2003 metų neįvyko. Visą tą laiką BŽŪP vykdoma paskutiniosios reformos pagrindais, kuomet plėtra skirstoma kelerių metų etapais (pvz. 2007 – 2013). Lietuvoje BŽŪP remiasi dvejais ramsčiais (žr. 1 lent.), kurie orientuoti į konkrečių tikslų pasiekimą.

1 lentelė. Bendrosios žemės ūkio politikos ramsčiai ir priemonės

BŽŪP politikos kryptys	I ramstis Teisinis pagrindas – Tarybos reglamentas Nr. 1782/2003			II ramstis Teisinis pagrindas – Tarybos reglamentai Nr. 1257/1999, Nr. 1783/2003, Nr. 1698/2005		
		Ūkių pajamų palaikymas ir produkcijos gamybos rėmimas			Kaimo plėtros politika	
Tikslas	<i>Palaikyti žemės ūkio produktų kainas, ūkių pajamas ir žemės ūkio produkcijos gamybą.</i>			<i>Sukurti darnų ir tvarų kaimo vietovių atėties pagrindą, grindžiamą žemės ūkio daugiafunkciškumu, bei naujų pajamų šaltinių bei darbo vietų paieška, išsaugant kultūrą, aplinką ir kaimo vietovių paveldą.</i>		
Priemonės	Rinkos intervencijos mechanizmai	Išmokos susietos su gamybos apimtimi arba žemės plotu	Tiesioginė pajamų parama	Subsidijos, didinančios ūkių produktyvumą	Subsidijos, susietos su viešųjų gėrybių teikimu	Kaimo plėtros išmokos
	<i>Viešas intervencinis supirkimas, eksporto subsidijos</i>	<i>Išmokos už deklaruotus pasėlių plotus, karvių žindenių, ožkų, avių išmokos</i>	<i>Bendroji išmoka ūkiams, ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos</i>	<i>Ūkių modernizavimas, pusiau natūrinių ūkių rėmimas</i>	<i>Agrarinės aplinkos saugos programos, išmokos ūkininkaujantiems mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse, NATURA 2000</i>	<i>Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos, parama verslo kūrimui ir plėtrai, kaimo turizmo skatinimas, kaimo atnaujinimas</i>

Šaltinis: Bendrosios žemės ūkio politikos perspektyvos : link darnaus vystymosi. V.Vaznonis, B. Vaznonis, Kaunas, 2011

¹⁰ V.Paulikas, G.Kazėnas. Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika. Vilnius: MRU, 2012. – 28 p.

¹¹ I.Garzon. Reforming the Common Agricultural Policy: history of a paradigm change. 2006. – 166 p.

Lentelėje matome išskirtą kaimo plėtros politiką, kuri parodo didelį ES dėmesį skiriamą kaimui ir nuolatinei jo plėtrai. Kiekvienoje valstybėje veikia skirtingi kaimo plėtros modeliai, priklausomai nuo žemės ūkio išsivystymo lygio bei specifikos, tačiau jie vis tiek orientuoti į bendruosius BŽŪP keliamus tikslus.

Ilgainiui nesikeičiant bei netobulėjant BŽŪP, atsirado poreikis išsiaiškinti ar visas mechanizmas vis dar efektyviai veikia. Tuo tikslu 2007 metais Europos Komisija nutarė atlikti BŽŪP veiklos vertinimą (kitur įvardijama kaip „Sveikatingumo patikrinimas“). Pagrindinis patikros siekis buvo ne nauja reforma, o senosios 2003 metų reformos veiksmingumo įvertinimas. Taip pat buvo nutarta atlikti keletą pakeitimų bei įvesti supaprastinimus, kurie turėtų palengvinti nuolat besikeičiančią ir tobulėjančią rinką:

- siekiama sukurti veiksmingas ir paprastas vienkartinių išmokų už plotus schemas;
- norima šalinti naujus ir esančius sunkumus, susijusius su klimato kaita, bioenergija, vandens ūkio tvarkymo ir biologine įvairove;
- siekiama pritaikyti rinkos instrumentus naujoms rinkų galimybėms.

Dabartiniam plėtros etapui artėjant prie pabaigos vyksta aktyvios diskusijos tiek Europos Taryboje, tiek Europos Parlamente, dėl naujojo 2014 – 2020 metų paramos laikotarpio strateginių planų bei veiklos kryptių patvirtinimo. Pritarta, kad reikia reformuoti BŽŪP, nes valstybių narių skaičius ES išaugo iki 28, taigi visą politiką reikia pritaikyti naujiems poreikiams. Taip pat atsirado papildomų iššūkių, tokių kaip išaugęs ūkininkų skaičius, įsipareigojimas kovoti su klimato kaita, iki 2020 metų transporte sunaudojant iki 10 % biokuro. Šiuo metu yra teikiami įvairūs naujosios BŽŪP modeliai bei vizijos, kurie orientuoti į naujai iškilusias problemas. Laikui bėgant politika turi tapti novatoriškesne ir veiksmingesne, naudoti kuo mažiau išteklių didžiausiai naudai pasiekti. Siekiant geriau atskleisti temą, reikia detaliau išanalizuoti ir bendrąją žuvininkystės politiką, kuri yra viena iš BŽŪP sudedamųjų dalių, konkrečiai orientuotų į mus dominantį žuvininkystės sektorių.

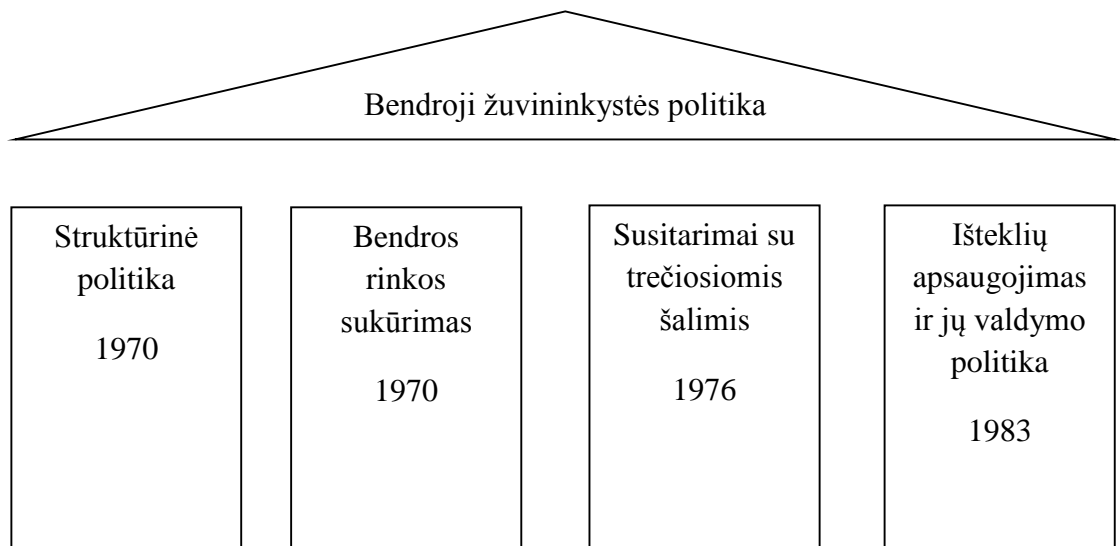
1.3 Bendrosios žuvininkystės politikos formavimasis

Žvejyba dažnai vadinama vienu pirmųjų amatų pasaulyje. Jos reikšmė išliko be galo svarbi iki šių dienų. Nuo pat Romos sutarties pasirašymo 1957 metais, Europos Sąjungoje žuvininkystė buvo priskirta žemės ūkio sektoriui, žuvis ir žuvies produktai laikyti žemės ūkio produktais. Dėl šios

priežasties Bendroji žuvininkystės politika turėjo veikti pagal bendrus BŽŪP principus ir tikslus. Teoriškai jos sukurtos kartu, tačiau BŽP pradėjo veikti ir formuotis gerokai vėliau. Pagrindiniais tikslais tapo žvejojimo laivyno ir sugaunamo žuvies kiekio valdymas. Toliau aptarsime ir paanalizuosime kaip per kelis dešimtmečius kito BŽP.

Konkretus ir aiškus BŽP apibrėžimas pateikiamas ES enciklopedijoje – tai politika, kurią valstybės narės vykdo priimdamos bendrus sprendimus dėl žuvų išteklių panaudojimo ir jų atnaujinimo, žvejojimo kvotų, žvejojimo įrangos, žvejų darbo ir socialinės apsaugos reikalavimų. Akivaizdu, kad ši politika apima ne tik žuvies sugavimą, tai vientisa sistema, kurios pagalba yra reglamentuotas išsivystymo procesas nuo sugavimo iki produkto pateikimo vartotojui. Toliau pateikiamos (žr. 2 lent.) keturios pagrindinės BŽP veiklos sritys, kurios atsirado ne visos iškart, tačiau išliko kertiniais ramsčiais iki šiol.

2 lentelė. Bendrosios žuvininkystės politikos ramsčiai

Šaltinis: adaptuota pagal Eugenia da Conceicao-Heldt. The common fisheries policy in the European Union : a study in integrative and distributive bargaining, 2004

Pirmasis žingsnis siekiant sukurti BŽP buvo žengtas 1970 metais. Didėjant žvejų savivaliavimui ir to pasekoje ženkliai mažėjant žuvies ištekliams buvo nutarta teisės aktais reglamentuoti Europos Bendrijos šalių žvejojimą. Sukurti vieningą politiką paskatino ir tai, kad norą įstoti į Bendriją išreiškė keturios stiprios jūrinės valstybės: Norvegija, Danija, Airija ir Jungtinė Karalystė. Jos tuo metu turėjo puikiai išvystytus laivynus, disponavo turtingais žvejojimo plotais, neslėpė didelių interesų žvejojimo srityje. Šių valstybių prisijungimas prie EB atnešė daug naudos, taigi buvo sukurti pirmieji teisės aktai, kurie reglamentavo tris tuo metu pačias aktualiausias sritis. Visų pirma BŽP numatyta struktūrinė politika, pagal kurią, visi žvejojimo plotai ir ištekliai taptų „bendri“. Tai reiškė, kad bet kuri

valstybė narė gali žvejoti kitos valstybės narės vandenyse, be jokių apribojimų. Toliau sekė bendros žuvies ir žuvies produktų rinkos sukūrimas. Kaip jau buvo aptarta pirmoje darbo dalyje, BŽŪP numatė ir sukūrė bendras žemės ūkio produktų rinkas kur kas anksčiau. Tai įrodo, kad žvejybai buvo skiriamas nepakankamas dėmesys, nepaisant to, kad žuvis ir žuvies produktai nuo pat BŽŪP atsiradimo buvo laikomi žemės ūkio produktais. Sukurta bendroji rinka rėmėsi įgyta ankstesne patirtimi (iki tol sukurtos grūdų ir kitų žemės ūkio produktų rinkos), buvo nustatomos intervencinės kainos, nustatomi ir prižiūrimi kokybės standartai. Trečioji politikoje numatyta sritis buvo finansinė parama. Visos tuometinės valstybės narės galėjo naudotis parama, kuria buvo skatinamas žvejybinių laivų ir žvejybinės įrangos modernizavimas.

Sekantis svarbus etapas – 1976 metai. Neseniai į Bendriją įstojusi Jungtinė Karalystė pasinaudojo teisinių aktų spragomis ir nustatė naują žvejybos zoną, kuri siekė 200 mylių, nors iki tol pagal stojimo sutartį galiojo 6-12 mylių zona. EB neliko nieko kito, kaip tik Hagos konvencija patvirtinti naująją, padidintą žvejybos ribą. Kilus dideliame pasaulinio lygio ažiotažui, trečiosios šalys (Norvegija, Islandija, Kanada) taip pat nutarė išplėsti savo žvejybinės ribas iki 200 mylių, tokiu būdu atkirsdamos Bendrijos laivus nuo įprastinių žvejybos plotų.¹² Tai buvo nenaudinga ir EB turėjo imtis priemonių, taigi imta derėtis su trečiosiomis šalimis, dėl išskirtinių žvejybos leidimų kitų valstybių vandenyse, kurie iki tol buvo nuolatinės žvejybinės vietos. Tokiu būdu trečiuoju BŽP ramsčiu tapo iki šiol galiojantys neeiliniai susitarimai su Afrikos, Ramiojo vandenyno ir kitomis šalimis.

Paskutinis BŽP ramstis susiformavo 1983 metais, kai nuspręsta įvesti kvotų sistemą. Ji buvo paremta leidžiamu sugauti kiekiu, kuris skyrėsi kiekvienai žuvies rūšiai. Iš pradžių nustatomas bendras visos EB galimas sugauti maksimalus kiekis (Bendras leistinas sugauti kiekis, angl. TAC), vėliau jį išskirstant valstybėms narėms, kurios turi nacionalines kvotų sistemas, mechanizmus kaip jas pasiskirstyti. Tokiu būdu siekta apsaugoti žuvies išteklius, nes žuvis migruoja, nepaisydamos nei valstybių sienų, nei išskirtinių ekonominių zonų ribų. Šiuolaikinėje literatūroje naujoji kvotų sistema laikoma tikruoju BŽP atsiradimu. Bendroji žuvininkystės politika formaliai sukurta 1983 metais, tačiau jos pradmenys atsirado aštuntojo dešimtmečio pradžioje, kai žuvininkystė tebebuvo Bendrosios žemės ūkio politikos dalis.¹³

Nusistovėjus stabiliai politikai, atsirado poreikis sužinoti ar ji tinkamai veikia. Atlikus pirmąjį BŽP vertinimą 1992 metais nustatyta, kad išryškėja kelios esminės problemos. Didelės investicijos į laivynų modernizavimą, lėmė žvejybos pajėgumų padidėjimą ir netgi perteklių, kuris neigiamai atsiliepė ir taip sparčiai nykstantiems bei neatsistatantiems žuvies ištekliams. Nustatyta, kad žuvies

¹² Rodney Leach. Europa: Glausta Europos Sąjungos enciklopedija. Vilnius: VAGA, 2007. – 48-49 p.

¹³ Europos Komisija. Bendroji žuvininkystės politika - Vartotojo vadovas. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras. 2009. – 6p.

ištekliai pereikvojami, bendras jų kiekis ženkliai sumažėjęs. Nutarta įvesti dar griežtesnius apribojimus, kurie reglamentuotų ne tik sugaunamą kiekį, bet ir atidžiau stebėtų individualių laivų žvejybą. Taip pat sukurta Bendrijos žvejybos leidimų sistema, nustatytos daugiametės veiklos kryptys iki kito veiklos patikrinimo, kuris numatytas 2002 metais.

Įvestos priemonės nebuvo veiksmingos, priešingai, situacija tik dar labiau paaštrėjo, nes žuvies ištekliai sparčiai mažėjo ir priartėjo prie kritinės ribos. Imtasi ryžtingų veiksmų ir 2002 metais nuspręsta reformuoti BŽP. Pagrindinės reformos kryptys – išteklių apsauga ir jų valdymas, struktūrinė parama ir laivyno valdymas. Siekiant užtikrinti žuvininkystės ateitį nustatyti ilgalaikiai žuvų išteklių valdymo planai, kurių pagalba norima atkurti išteklių gausą. Nuspręsta mažinti laivyną, kuris yra perteklinis. Įvesta neeilinė paramos priemonė, pagal kurią remiamas laivų demontavimas ir žvejybos verslo nutraukimas. Parama skiriama nebe laivyno pajėgumo didinimui, o papildomų sistemų, kurios užtikrintų saugą, geresnes darbo sąlygas ir produktų kokybę, įrengimui. Nustatyti žvejybos apribojimai, pagal kuriuos ribojamos galimų jūroje žvejoti dienų skaičius. Tai buvo pagrindinė priemonė, siekiant efektyviai valdyti ir vykdyti ilgalaikius išteklių atkūrimo planus. Įkurtos regioninės patariamosios tarybos, siekiant glaudesnio bendradarbiavimo tarp žvejų ir valdžios institucijų.

Naujoji 2002 metų reforma kaip ir jos pirmtakė nepateisino lūkesčių, nes daugumos žuvies išteklių problema išliko ir toliau blogėjo. Neretai kalbama, kad sistema tiesiog atspari reformoms.¹⁴ Nors ir buvo pereita prie ilgalaikės žuvininkystės valdymo perspektyvos, tačiau parengti išteklių valdymo ir gausos atkūrimo planai nebuvo įvykdyti. Taip pat atsirado papildomų sunkumų, tokių kaip aplinkosauginių reikalavimų nesilaikymas, žuvies ar jos atliekų išmetimas atgal į jūrą. Pasaulyje per metus atgal į jūrą išmetama 7 – 27 mln. tonų sugautos žuvies, tarp kurių didžiąją dalį sudaro nesubrendusios žuvys, neturinčios didelės vertės rinkoje.¹⁵ Baltijos jūroje išmetama 1,4 proc., o šiaurinėje Atlanto vandenyno dalyje iki 13 proc. visos sugaunamos žuvies. Remiantis Europos Komisijos teisės aktais, buvo nustatytos penkios pagrindinės priežastys, dėl kurių BŽP funkcionavo neefektyviai:

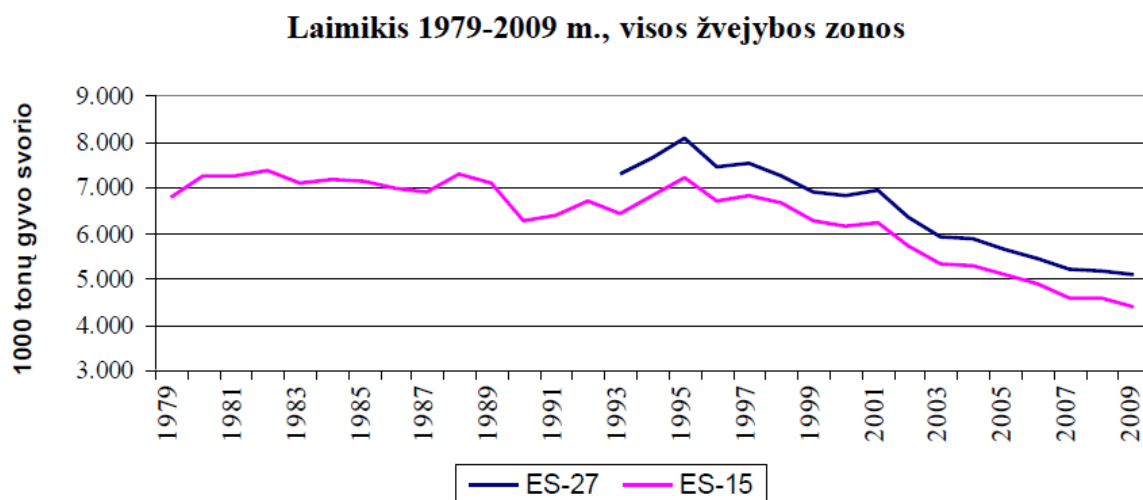
- giliai įsišaknijusi laivynų perteklinio pajėgumo problema;
- neaiškūs politikos tikslai, kurių pasekmė – nepakankamas orientavimas priimant sprendimus ir įgyvendinant politiką;
- sprendimų priėmimo sistema, skatinant trumpalaikius veiksmus ir orientuojantis į nacionalinius interesus;

¹⁴ J.Raakjaer. A fisheries management system in crisis – the EU Common fisheries policy. Aalborg University, 2009.

¹⁵ Lietuvos žuvininkystė. Dokumentai, faktai, skaičiai 2006–2007. - Vilnius:Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija, 2009. – p. 12.

- sistema, neužtikrinanti sektoriui pakankamai atsakomybės;
- politinės valios užtikrinti įpareigojimų vykdymą stoka ir sektoriaus įpareigojimų nevykdymas.

Remiantis Tarptautinės jūrų tyrinėjimo tarnybos vertinimu, kuris atliktas 2008 metais, nustatyta, kad per trisdešimties metų laikotarpį nenuosaikaus žvejybos, išteklių sumažėjo iki kritinės ribos.¹⁶ Siekiant geriau atspindėti neefektyvų BŽP funkcionavimą, pateiksime grafinius duomenis. Grafike žemiau (žr. 1 pav.) pateikiama sugauto žuvies laimikio statistika 1979 – 2009 metais.

Šaltinis: Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministerija ir Eurostat.

1 pav. Sugauto laimikio kiekio kitimas ES

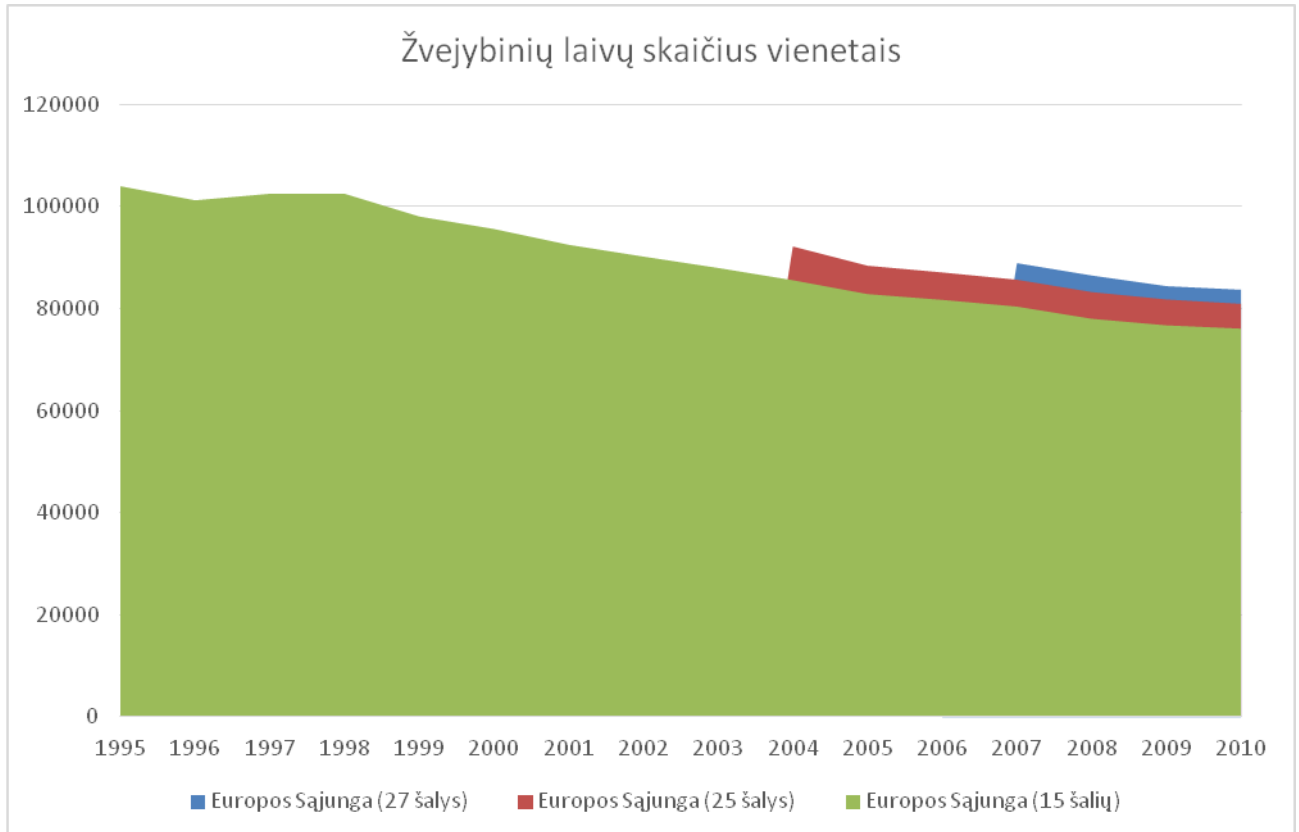
Pagal pateiktus duomenis matome, kad sužvejojamas kiekis ES nuolatos ir nesustabdomai mažėjo. Turimais mokslinių tyrimų duomenimis, apie 30 % visų žuvies išteklių neatitinka saugių biologinių ribų. Nesiimant jokių priemonių ir nepaisant žvejybos apribojimų, egzistuoja reali tikimybė šiems ištekliams niekada neatsinaujinti.

Nuolatos mažėjantis sugaunamas kiekis yra tik viena iš daugelio problemų, kurios aktualios šiuolaikinei žuvininkystei. Tačiau šią problemą galima spręsti, aktyviai plėtojant akvakultūros veiklą, kuri gali būti puikiai alternatyva tradicinei žvejybai. Žuvis yra auginamos uždaroje sistemoje arba tradiciniuose tvenkiniuose, visiškai nereikalingas žvejybos laivynas, taip pat nėra aktualios žuvies išmetimo problemos, nes galima pilnai kontroliuoti žuvies auginimo procesą, pasirinkti iki kokio svorio žuvį užauginti ir kada ją realizuoti. Taip pat galima pasirinkti kokią žuvies rūšį auginti, atsižvelgiant į vartotojų poreikius bei skirtingų valstybių rinkų paklausas. Kartu tai yra puiki galimybė

¹⁶ Europos Komisija. Komunikatas 52009DC0163. Briuselis, 2009.

sumažinti ES priklausomybę nuo žuvies importo, žinant faktą, kad esame didžiausi žuvies importuotojai visame pasaulyje.

Kita labai svarbi, tačiau neišspręsta problema su kuria susiduriama žuvininkystėje – laivyno mažinimas. Nors laivų kiekis kasmet tendencingai mažėja, jų pajėgumai vis tiek išlieka daug didesni, negu realus poreikis. Laivų skaičiaus kitimo statistika pateikiama sekančiame grafike (žr. 2 pav.).

Šaltinis: Sudaryta autoriaus remiantis Eurostat duomenimis.

2 pav. Žvejbinių laivų skaičius ES vienetais

Akivaizdu, kad laivyno dydis tendencingai mažėja nuo 1995 metų, kai ES sudarė 15 šalių. Tuo metu laivų skaičius siekė 103 868 vienetus. 2004 metais prie bendrijos prisijungus 10 naujų narių laivyno dydis nuo 85 480 padidėjo iki 92 222 vnt. Laivyno pagausėjimas nėra didelis, nes kai kurios valstybės, tokios kaip Čekija, Slovakija ar Vengrija, neturi susisiekimo su jūra, todėl natūralu, kad tų šalių laivynų nėra. Iki 2007 metų tikslingai panaudojant finansinę BŽP paramą laivų skaičius sumažėjo iki 85 712. Tačiau į ES įstojus Bulgarijai ir Rumunijai, bendras 27 valstybių laivynas padidėjo iki 88 998 vnt., bet 2010 metais jis smarkiai sumažėjo ir siekė 83 796 laivus. Nors ES iki 2010 m. išsiplėtė nuo 15 iki 27 narių, laivynas palaipsniui mažėja, tačiau vis tiek išlieka per didelis ir dažniausiai nuostolingas, nes visi pajėgumai fiziškai negali būti išnaudoti.

Visos šios problemos paskatino Europos Komisiją skirti dar didesnę dėmesį BŽP gerinimui, sprendimų būdų paieškai, siekiant sukurti tobulesnę žuvininkystės sistemą, užtikrinant tinkamą sektoriaus valdymą, atsižvelgiant į opiausias veiklos sritis ir imtis konkrečių veiksmų reformuojant BŽP atsižvelgiant į naująjį 2014 – 2020 metų paramos periodą.

Europos žuvies išteklių nuo pat BŽP sukūrimo yra pereikvojami, žvejojimo laivynų pajėgumas didesnis negu realus poreikis. Tai reiškia, kad norima sugauti kuo daugiau žuvies, nors išteklių jūrose ir vandenynuose tapo labai ribotais. Tuo tikslu nutarta iš esmės reformuoti neefektyvią BŽP, įvardinus šias problemas: nepakankamas dėmesys skiriamas aplinkos, ekonominiam ir socialiniam tvarumui; vis dar per didelis kiekis žuvies išmetamas atgal į jūrą; daugelis išteklių pereikvoti dėl BŽP taisyklių nesilaikymo, dėl intensyvios žvejojimo, per didelių laivyno pajėgumų; nedidelis daugumos laivyno pelningumas, prastos ekonominės perspektyvos; nepakankami aplinkosauginiai reikalavimai; finansinė parama nepadedanti siekti BŽP numatytų tikslų; menkas žvejojimo veiklos patrauklumas; prastai išvystyta žuvininkystės regioninės politikos sistema ES; nepakankama tvarios akvakultūros plėtra; globalizacija. Naujasis režimas nuo 2014 metų sausio 1 dienos pakeitė visą įsisenėjusią politiką trimis pagrindiniais ramsčiais:

- naujoji BŽP;
- bendras žuvininkystės ir akvakultūros produktų rinkos organizavimas;
- naujas Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondas, kuris nuo 2014 metų sausio 1 dienos pakeitė iki šiol veikiančią Europos žuvininkystės fondą.

Naujoji BŽP iš esmės panaši į prieš tai galiojusią politiką, tačiau bus skiriamas didesnis dėmesys senojoje politikoje išryškėjusioms probleminėms sritims. Bus siekiama įpareigoti valstybes sureguliuoti žvejojimo pajėgumus, kad jie atitiktų realius poreikius ir galimybes. Pagal Europos Parlamento ir Europos Tarybos komunikatą, skirtą reglamentuoti naująjį BŽP, išskiriami keturi pagrindiniai bendrieji politikos tikslai:

1. bendra žuvininkystės politika turi būti užtikrinama, kad su žvejojimo ir akvakultūra susijusi veikla garantuotų ilgalaikes tausias ekologines, ekonomines ir socialines sąlygas ir geresnį aprūpinimą maistu;
2. pagal bendrą žuvininkystės politiką žuvininkystės valdymui taikomas atsargumo metodas ir siekiama užtikrinti, jog gyvieji jūrų biologiniai išteklių būtų naudojami taip, kad iki 2015 m. atkurti ir išlaikyti žvejojimo rūšių populiacijų dydžiai viršytų dydžius, kuriems jau galima taikyti didžiausio tausaus leidžiamo sužvejoti kiekio principą;

3. pagal bendrą žuvininkystės politiką žuvininkystės valdymui taikomas ekosisteminis metodas, užtikrinantis, kad būtų sumažintas žvejybos veiklos poveikis jūrų ekosistemai;
4. į bendrą žuvininkystės politiką įtraukiami ES aplinkos teisės aktų reikalavimai.

Numatytieji tikslai yra labai abstraktūs, todėl papildomai pateikiami specifiniai tikslai. Jais numatomos konkretesnės veiklos sritys, bei būtinos įvykdyti sąlygos, norint įgyvendinti bendruosius naujosios BŽP tikslus. Svarbiausi specifiniai BŽP tikslai:

- panaikinti sužvejojamus nepageidaujamų komercinių išteklių žuvų kiekius ir laipsniškai užtikrinti, kad visos sužvejotos tokių išteklių žuvys būtų iškraunamos;
- sudaryti sąlygas veiksmingai žvejybos veiklai, vystant ekonomiškai perspektyvų ir konkurencingą žvejybos sektorių;
- skatinti su akvakultūra susijusios veiklos vystymą Europos Sąjungoje, siekiant pagerinti aprūpinimą maistu ir užimtumą pakrantės regionuose bei kaimo vietovėse;
- padėti užtikrinti tinkamą nuo žvejybos veiklos priklausomų bendruomenių gyvenimo lygį;
- atsižvelgti į vartotojų interesus;
- užtikrinti, kad būtų renkami ir sistemingai bei suderintai tvarkomi duomenys.¹⁷

Bene didžiausias dėmesys naujoje politikoje skiriamas antram pagrindiniam ramsčiui – bendrai žuvininkystės ir akvakultūros produktų rinkai. Ši bendra rinka padeda siekti vieningų BŽP tikslų, kurie buvo išvardyti anksčiau, įgyvendinimo. Siekiant efektyviai organizuoti bendrą rinką naudojamos šios priemonės: profesinės organizacijos, kurios planuoja gamybą bei padeda rengti rinkodaros strategijas; bendrieji kokybės standartai, kuriais vertinama kaina ir kokybė; informacijos pateikimas vartotojams; kainų rėmimo programa, nustatanti kai kurių produktų minimalias pardavimo kainas; konkurencijos taisyklės, kuriomis iš dalies kontroliuojama konkurencija. Šių priemonių įgyvendinimas padeda stiprinti visos ES žvejybos pramonės konkurencingumą ir pagerina rinkos skaidrumą, ją modernizuojant ir supaprastinant. Tokiu būdu užtikrinamas bendros produktų rinkos stabilumas bei garantuojamos pastovios ir pakankamos pajamos gamintojams. Didėjanti akvakultūros svarba ir potencialas kompensuoti stagnuojančius (ar net mažėjančius) žuvies išteklius ir prisidėti prie užimtumo kaimo vietovėse atsispindi ES politikoje. (Guillen 2015). Ilgainiui visos bendrosios rinkos organizavimo priemonės keitėsi, veikė neefektyviai, todėl naujoje reformoje bendra žuvininkystės ir akvakultūros produktų rinka tapo kertiniu visos BŽP ramsčiu, kuris labiausiai orientuotas į vartotojo

¹⁷ Europos Parlamentas. Reglamentas 52011PC0425. Briuselis, 2011.

interesų patenkinimą. Siekiama eiliniams vartotojams suteikti kuo daugiau informacijos, tam tikslui sukurtas Europos žuvininkystės ir akvakultūros produktų rinkos stebėsenos centras (EUMOFA). Taip pat pradėta taikyti kitokia etikečių ženklinimo sistema, pagal kurią vartotojas gauna daugiau informacijos apie įsigytą produktą: konkretus žuvies pavadinimas, sugavimo ar užauginimo vieta, sužvejojimo ar gamybos būdai.

Trečiasis naujosios BŽP ramstis – Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondas. Tai pagrindinė finansinė priemonė, kurios pagalba ateityje naujuoju paramos laikotarpiu bus įgyvendinama struktūrinė parama žuvininkystės sektoriui. Siūlomas paramos lėšų paketas sudaro daugiau kaip 6,5 mlrd. Eurų. EJRŽF prisidės prie bendrosios žuvininkystės politikos vykdymo bei bendros rinkos organizavimo. Numatytos įvesti priemonės, kurios skatintų jaunimą įsitraukti į žuvininkystės veiklą, taip pat bus finansuojamos senosios programos, kurios skatino kaimo vietovių ir jūros pakrančių plėtrą. EJRŽF veiks 2014 – 2020 m. paramos periodu, pakeisdamas EŽF (veikė 2007 – 2013 m. periodu, kuomet pakeitė iki tol veikusią žuvininkystės orientavimo finansinę priemonę 1995-2006m.).

2. EUROPOS ŽUVININKYSTĖS FONDO PARAMOS PRIEMONĖS

2.1. Europos žuvininkystės fondo veikla ir tikslai

Europos žuvininkystės fondas yra pagrindinė finansavimo priemonė, kuria naudojantis įgyvendinami BŽP numatyti tikslai 2007 – 2013 metų paramos laikotarpiu, skirstoma struktūrinė parama valstybėms narėms. Jis veiklą pradėjo 2007 metų sausio 1 d., kai pakeitė nuo 1995 metų iki tol veikusią ŽOFP. Poreikis sukurti naują finansinės paramos skirstymo įrankį atsirado tada, kai ankstesnioji priemonė nevisiškai atitiko 2002 metais reformuotą BŽP, taip pat neskyrė pakankamo dėmesio atnaujintoms prioritetinėms kryptims. Europos Komisijos ekspertų teigimu lėšos buvo nepakankamai įsisavintos akvakultūros ir pakrančių bendruomenių ekonominio diversifikavimo srityse. Taip pat, kai kurie finansavimo prioritetai iš dalies prieštaravo vienas kitam – parama buvo skiriama žvejybos pajėgumų mažinimui, kartu skatinant laivyno modernizaciją ir atsinaujinimą. Sudėtinga paramos įsisavinimo ir skyrimo sistema nepadėjo įsisavinti pakankamai skirtų lėšų, kurios buvo orientuotos į konkurencingumo ir tvarumo didinimą. Tuo tikslu nutarta nepratęsti ŽOFP veiklos ateinančiam laikotarpiui, o sukurti naują, paprastesnę ir efektyviau veikiančią priemonę, kuri būtų orientuota į naujosios BŽP įgyvendinimą, ES šalių narių padidėjimą, kintančius vartotojų poreikius.

Naujai įkurtas Europos žuvininkystės fondas orientuotas į septynerių metų laikotarpį nuo 2007 sausio 1d. iki 2013 metų gruodžio 31d. (nors teoriškai paramos lėšos teikiamos iki 2015 metų gruodžio 31 d.) ir apima visas žuvininkystės pramonės šakas: žvejyba jūroje ir žemyniniuose vandenyse, akvakultūra ir žuvininkystės produktų perdirbimas bei pardavimas. EŽF tikslai iš esmės yra suderinti su BŽP tikslais:

- remti bendrą žuvininkystės politiką siekiant užtikrinti tokį gyvųjų vandens išteklių naudojimą, kuris leistų sukurti būtinas sąlygas ekonominiam, aplinkos ir socialiniam tvarumui;
- skatinti tvarią išteklių ir Bendrijos laivyno pajėgumų pusiausvyrą;
- didinti veikiančių struktūrų konkurencingumą ir žuvininkystės sektoriaus įmonių ekonominį gyvybingumą;
- remti aplinkos ir gamtos išteklių apsaugą;

- skatinti tvarų vystymąsi ir gerinti gyvenimo kokybę žvejybos ir akvakultūros veiklos paveiktuose jūrų, ežerų ir pakrančių rajonuose;
- skatinti vyrų ir moterų lygiateisiškumą plėtojant žuvininkystės sektorių ir pakrantės žvejybos rajonus.

Taip pat nustatyti pagrindiniai veiklos prioritetai atitinkantys fondo ir BŽP tikslus, kurie dar vadinami prioritetinėmis kryptimis:

1. laivynų pajėgumų pritaikymas prie turimų žuvies išteklių;
2. parama akvakultūrai, žemyninei žvejybai, žvejybos ir akvakultūros produktų perdirbimui ir pardavimui skatinti;
3. parama organizacijoms, kurios atstovauja kolektyvinius sektoriaus interesus;
4. subalansuota nuo žvejybos priklausomų teritorijų plėtra;
5. techninė pagalba valstybėms, norint lengviau įsisavinti fondo skiriamas lėšas.

Visos šios kryptys turi individualias priemones, kurių pagalba skirsto finansinę paramą ir siekia anksčiau minėtų EŽF tikslų. Pirmoji kryptis laivyno pritaikymo priemonės susideda iš keturių finansavimo įrankių: laivų žvejybos veiklos nutraukimas visam laikui; laikinas žvejybinės veiklos nutraukimas; žvejybos laivų modernizavimas; socialinio ekonominio pobūdžio priemonės. Antroji kryptis akvakultūra, žvejyba vidaus vandenyse, žuvininkystės ir akvakultūros produktų perdirbimas ir rinkodara finansuojama pagal 3 atskiras priemones: akvakultūra; žvejyba vidaus vandenyse; žuvininkystės ir akvakultūros produktų perdirbimas ir rinkodara. Pagal trečiąją veiklos kryptį bendro intereso priemonės išskiriamos šios finansavimo priemonės: žvejybos uostai, iškrovimo vietos ir nedidelės prielaukos; kolektyviniai veiksmai; vandens faunos ir floros apsaugai skirtos priemonės; bandomieji projektai. Tvarios žuvininkystės regionų plėtros kryptims dvi priemonės: techninė parama žuvininkystės regionų studijoms atlikti, žuvininkystės regionų plėtros strategijoms rengti, asmenims, rengiantiems žuvininkystės regionų plėtros strategiją, mokyti; žuvininkystės regionų plėtros strategijų įgyvendinimas. Penktosios prioritetinės krypties - techninė parama finansavimas neskirstomas pagal priemones. Ši kryptis bendrai apima statistinių tyrimų, vertinimų, ataskaitų rengimo, informavimo priemonių finansavimą. Išvardintos kryptys ir priemonės yra identiškos, kaip ir 2007 – 2013 metų Lietuvos žuvininkystės sektoriaus veiksmų programoje, kuri sudaryta vadovaujantis BŽP ir EŽF numatytais prioritetais (žr. 1 priedą).

Bendras EŽF biudžetas 2007 - 2013 m. veiklos laikotarpiui sudarė 3,8 mlrd. eurų. Dabartinėmis kainomis tai būtų apie 4,3 mlrd. eurų. Sukurta nauja, paprastesnė ir lankstesnė paramos

skyrimo ir įsisavinimo sistema. EŽF nuo prieš tai veikusios ŽOFP skiriasi keletu naujovių. Nutarta remti žvejus, norinčius pereiti prie atrankesnių žvejybos metodų, siekiama didesnio dėmesio tausojančiai žvejybai, parama skiriama eksperimentiniams projektams. Didžiausia naujove tapo paramos skirstymas į konvergencijos regionus. Tai tokios valstybės (kartais tik atskiri regionai), kuriose visuotinės gerovės lygis yra žemesnis už ES vidurkį. Pagal šį kriterijų parama pradėta skirstyti į konvergencinę ir nekonvergencinę. Toliau palyginimui pateikiamas EŽF paramos paskirstymas 2007 - 2013 m. programavimo laikotarpiui, išskiriant konvergencinę ir nekonvergencinę paramą pagal valstybes nares (žr. 3 pav.)

EŽF parama laikotarpiu nuo 2007 m. sausio 1 d. iki 2013 m. gruodžio 31 d.			
Valstybė narė	Konvergencinė	Nekonvergencinė	Iš viso
Belgija		26 261 648	26 261 648
Bulgarija	80 009 708		80 009 708
Čekija	27 106 675		27 106 675
Danija		133 675 169	133 675 169
Vokietija	96 861 240	59 004 177	155 865 417
Estija	84 568 039		84 568 039
Airija		42 266 603	42 266 603
Graikija	176 836 728	30 995 509	207 832 237
Ispanija	945 692 445	186 198 467	1 131 890 912
Prancūzija	34 250 343	181 802 741	216 053 084
Italija	318 281 864	106 060 990	424 342 854
Kipras		19 724 418	19 724 418
Latvija	125 015 563		125 015 563
Lietuva	54 713 408		54 713 408
Vengrija	34 291 357	559 503	34 850 860
Malta	8 372 329		8 372 329
Nyderlandai		48 578 417	48 578 417
Austrija	187 326	5 071 992	5 259 318
Lenkija	734 092 574		734 092 574
Portugalija	223 943 059	22 542 190	246 485 249
Rumunija	230 714 207		230 714 207
Slovėnija	21 640 283		21 640 283
Slovakija	12 681 459	1 007 069	13 688 528
Suomija		39 448 827	39 448 827
Švedija		54 664 803	54 664 803
Jungtinė Karalystė	43 150 701	94 677 188	137 827 889
Iš viso	3 252 409 308	1 052 539 711	4 304 949 019

* Sumos eurais šiuo metu galiojančiomis kainomis

Šaltinis: ES žuvininkystės politikos vadovas.

3 pav. EŽF paramos pasiskirstymas tarp valstybių narių.

Toks paramos skirstymas labiau orientuotas į atskirus regionus, o ne į visą valstybę. Tokiu būdu parama efektyviau paskirstoma, atsižvelgiant į kiekvienos vietovės situaciją. Pagal lentelės duomenis matome, kad 9 valstybės (tame tarpe ir Lietuva) iš 26, naudojami tik konvergencine parama, t.y. jų visuotinės gerovės lygis visoje šalyje yra žemesnis už ES vidurkį. Prieš skirstant EŽF paramą, kiekviena valstybė narė, turi parengti nacionalinius strateginius planus, kurių priėmimą vėliau svarsto

Europos Komisija. Skiriamos paramos dydis tiesiogiai priklauso nuo valstybės ateities plėtros planų ir esamos žuvininkystės sektoriaus būklės.

Norint geriau atskleisti akvakultūros temos aktualumą ir svarbumą, pateikiama prioritetinių EŽF kryptių įsipareigojimų visos ES mastu raidos lentelė nuo 2012 m. liepos mėn. iki 2014 m. gegužės mėn. (žr. 3 lent.).

3 lentelė. EŽF prioritetinių kryptių raidos tendencijos

Prioritetinė kryptis	2012 m. liepos 31 d.	2013 m. gegužės 31 d.	2014 m. gegužės 31 d.
1 kryptis	33,05 %	30,42 %	27,77 %
2 kryptis	28,96 %	32,64 %	31,44 %
3 kryptis	27,59 %	27,38 %	28,46 %
4 kryptis	7,1 %	7,2 %	9,25 %
5 kryptis	3,29 %	2,42 %	3,07 %

Šaltinis: adaptuota pagal EK ataskaita COM(2014) 738

Lentelėje pateikti duomenys parodo, kaip kito EŽF lėšų procentinis panaudojimas pagal prioritetines kryptis 2012 – 2014 m. Akivaizdu, kad II prioritetinė kryptis skirta akvakultūrai remti yra svarbiausia ir labiausiai kylanti per referencinį laikotarpį, jai tenka didžioji dalis paramos lėšų (virš 30 proc.) , kas iš esmės atitinka pirminį EŽF finansavimo paskirstymą. Šios krypties priemonės iš kitų išsiskiria ir tuo, jog operacijų skaičius yra labai mažas (EK duomenimis tik 6 proc. bendro EŽF skaičiaus), tačiau įsipareigojimų dalis neproporcingai didelė. Toliau konkrečiau aptarsime EŽF reikšmę ir paramą Lietuvai.

Žuvininkystė Lietuvoje nuo seno turi galias tradicijas. Tiek žvejojama Baltijos jūroje, tiek vidaus vandenyse teikia didelę naudą gyventojams. Įstojus į ES atsirado daug platesnės galimybės pradėti ar iš esmės modernizuoti žuvininkystės veiklą. Lietuvoje plėtojamos 4 pagrindinės žuvininkystės sektoriaus šakos:

- jūrų žuvininkystė (tolimo plaukiojimo žvejojama Atlanto vandenyne, atviroje Baltijos jūroje ir jos priekrantėje);
- žvejojama vidaus vandenyse;
- akvakultūra;

- perdirbimo pramonė ir rinkodara.¹⁸

Visos šios šakos yra remiamos iš EŽF ir iš nacionalinio biudžeto. 2007 - 2013 m. veiklos programoje numatyta Lietuvai iš EŽF skirti 54,713 mln. eurų konvergencinės paramos. Tai sudaro 1,27 proc. viso EŽF biudžeto. Toliau pateikiamas (žr. 4 pav.) prioritetinių kryptių finansavimo Lietuvoje pradinis paskirstymas.

Prioritetinės kryptys	Parama, iš viso	iš jos:	
		EŽF lėšos	nacionalinio biudžeto lėšos
I. Jūrų žvejybos laivyno pritaikymo priemonės	57,1	47,2	9,9
II. Akvakultūra, žvejyba vidaus vandenyse, žuvininkystės ir akvakultūros produktų perdirbimas ir rinkodara	103,3	77,5	25,8
III. Bendro intereso priemonės	42,5	31,9	10,6
IV. Tvari žuvininkystės regionų plėtra	30,8	23,1	7,7
V. Techninė parama	12,3	9,2	3,1
Iš viso	246,0	188,9	57,1

Šaltinis: Žemės ūkio ministerija. Lietuvos žuvininkystė. Dokumentai, faktai, skaičiai, 2009.

4 pav. Prioritetinių kryptių pradinis finansavimas mln. Lt

Pagal pateiktą paveikslą matome, kad EŽF skirta suma yra 188,9 mln. litų visam programavimo laikotarpiui. Didžiausias dėmesys ir finansavimas skiriamas II prioritetinei kryptiai akvakultūrai, žvejybai vidaus vandenyse, žuvininkystės ir akvakultūros produktų perdirbimui ir rinkodarai. Tai atitinka BŽP numatytus tikslus, nes neišsprendžiama išteklių mažėjimo jūrose bei vandenynuose problema, verčia ieškoti kitų sprendimo būdų. Akvakultūros plėtra yra vienas iš geriausių būdų siekiant užtikrinti pakankamą žuvies ir žuvies produktų gamybą, nepereikvojant ribotų išteklių. Juolab Eurostat (2011) duomenimis iš visos ES suvartojamos žuvies ir žuvies produktų 75 proc. yra pagauti jūrose ar vandenynuose, o tik 25 proc. užauginti akvakultūroje. Tai reiškia, kad akvakultūros perspektyvos ir potencialas toliau tik didės. Toliau apžvelgiamos prioritetinių kryptių plėtros tendencijos.

Prasidėjus 2007 – 2013 metų paramos periodui, buvo juntamas mažas susidomėjimas I prioritetine kryptimi Jūrų žvejybos laivyno pritaikymo priemonės. Tai lėmė didelis laivyno amžius (vidutiniškai 30 metų) bei siekiamų rodiklių negalintys atitikti laivai, taip pat ekonominės žvejybos įmonių investavimo galimybės, kurios tik dar labiau sumažėjo krizės metu. Visiškai priešinga situacija buvo su II prioritetine kryptimi. Per 2008 – 2012 metus susidomėjimas šia kryptimi, kurios pagrindą

¹⁸ Nacionalinis žuvininkystės strateginis planas 2007 - 2013m.

sudaro parama akvakultūrai, buvo milžiniškas ir projektams įgyvendinti įsipareigotos išmokėti lėšos sudarė 28,91 mln. Eur. Tai yra 2,8 proc. daugiau negu visi EŽF įsipareigojimai II kryptčiai 2007 – 2013 metų laikotarpiui. Atsižvelgiant į visą tai, paramos lėšos buvo perskirstytos iš I prioritutinės kryptties perkeliant į II kryptį 3,37 mln. Eur. bendrojo viešo finansavimo lėšų, iš kurių EŽF parama sudarė 2,68 mln. Eur. Kadangi šių kryptčių bendro finansavimo procentas skiriasi (85 proc. I kryptčiai ir 75 proc. II), iš nacionalinio biudžeto buvo papildomai skirta 206 tūkst. Eur. paramos lėšų. Toliau pateikiamas (žr. 5 pav.) paramos lėšų paskirstymas po atlikto perskirstymo tarp prioritutinių kryptčių.

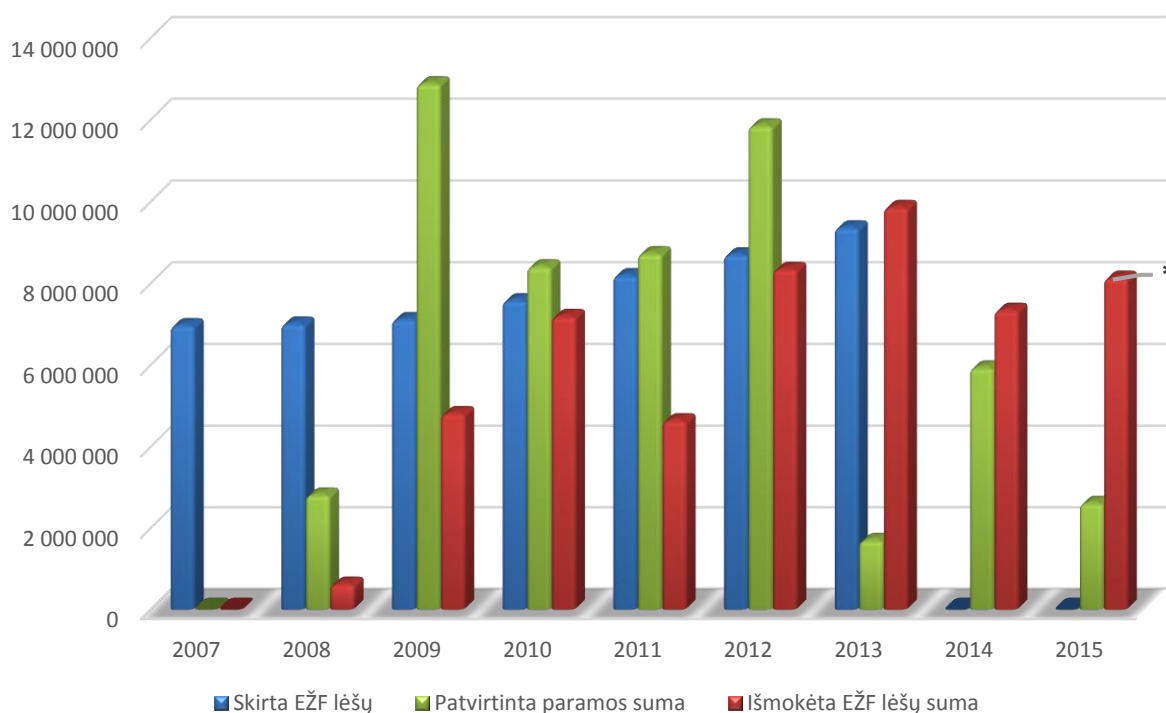
Prioritutinė kryptis	Bendras viešas finansavimas	EŽF lėšos	Nacionalinės lėšos	EŽF bendras finansavimas, proc.
I pr. kryptis. Jūrų žvejybos laivyno pritaikymo priemonės	9 100 127	7 553 105	1 547 022	83
Po perskirstymo	5 728 792	4 869 473	859 319	85
II pr. kryptis. Akvakultūra, žvejyba vidaus vandenyse, akvakultūros ir žuvininkystės produktų perdirbimas ir rinkodara	37 481 488	28 111 116	9 370 372	75
Po perskirstymo	41 059 664	30 794 748	10 264 916	75
III pr. kryptis. Bendro intereso priemonės	12 911 563	9 683 672	3 227 891	75
IV pr. kryptis. Tvari žuvininkystės regionų plėtra	8 925 027	6 693 770	2 231 257	75
V pr. kryptis. Techninė parama	3 562 327	2 671 745	890 582	75
Iš viso	71 980 532	54 713 408	17 267 124	77
Po perskirstymo	72 187 373	54 713 408	17 473 965	75,8

Šaltinis: Žemės ūkio ministerija. Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007 – 2013 metų veiksmų programos įgyvendinimo 2012 m. ataskaita.

5 pav. Prioritutinių kryptčių finansavimo perskirstymas, Eur.

Perskirstant paramos lėšas tarp prioritutinių kryptčių yra įvertinamas paramos įsisavinimas, fizinių įgyvendinimo rodiklių pasiekimas siekiant maksimalaus paramos panaudojimo, racionalumo ir efektyvumo. Laiku nesprenžiant susidariusių problemų kyla rizika neįgyvendinti projektų, o tuo pačiu tektų gražinti EŽF paramos lėšas atgal į ES biudžetą. Atsižvelgus į atliktą perskirstymą buvo atlikti ir įgyvendinimo rodiklių pakeitimai. Atitinkamai sumažinant juos I prioritutinei kryptčiai ir padidinant II kryptčiai. Akvakultūros produkcijos padidėjimo rodiklis padidėjo nuo pradinio tikslo 90 proc. iki 100 proc., įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyvia veikla) nuo 50 proc. iki 100 proc., akvakultūros, žuvininkystės ir

akvakultūros produktų perdirbimo įmonėse sukurtos naujos darbo vietos – nuo 200 iki 800 vnt. Žemiau pateikiama diagrama 2007 – 2015 m. EŽF skirtų paramos lėšų, patvirtintų sutarčių įsipareigojimų bei išmokėtų lėšų palyginimui (žr. 6 pav.).

Šaltinis: Sudaryta autoriaus remiantis Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenimis.

6 pav. EŽF skirtų, patvirtintų ir išmokėtų lėšų palyginimas, Eur.

Pagal pateiktą diagramą matome, kad programos vykdymo pradžioje 2007 metais skiriamos paramos suma yra mažesnė, negu 2013 metais. Tokiu būdu norima užtikrinti maksimalų paramos įsisavinimą, ją laipsniškai didinant kiekvienais metais, o ne skiriant vienodą pinigų sumą kasmet. Kadangi Veiksmų programa buvo patvirtinta tik 2007 metų pabaigoje, pirmaisiais įgyvendinimo metais kvietimų teikti paraiškas paramai gauti nebuvo. Patvirtintos paramos sumos neproporcingai išauga 2009 – 2012 m. laikotarpiu, kai žuvininkystės sektoriaus įmonės pradeda atsigauti po finansų krizės ir pradeda aktyviau naudotis EŽF parama. Kalbant apie išmokėtas lėšas, reikėtų pastebėti, kad nevisos EŽF skirtos paramos lėšos jau yra išmokėtos. Iki 2015 m. spalio 1 d. buvo išmokėta 50,71 mln. Eur.*, kai iš viso yra skirti 54,71 mln. Eur. Tai parodo 92,7 proc. EŽF lėšų įsisavinimą, kuris iki 2015 metų pabaigos, tikėtina dar padidės, nes mokėjimo prašymus paramai gauti galima teikti iki 2015 metų gruodžio 31 d. Priešingu atveju visos nepanaudotos paramos lėšos turės būti grąžintos atgal į ES biudžetą. Paramos įsisavinimas (t.y. faktinis išmokėjimas) tyrimui aktualioje II prioriteto kryptyje siekia 98,1 proc. ir tik dar kartą patvirtina akvakultūros svarbą ir susidomėjimą šią sritimi.

Siekiant geriau atskleisti darbo temą, reikia detaliau išnagrinėti mus labiausiai dominančią žuvininkystės ir EŽF kryptį – akvakultūrą.

2.2 Akvakultūros sektorius ir jo svarba

Akvakultūra yra viena iš keturių pagrindinių EŽF remiamų žuvininkystės sričių. Tai žmonių mitybai skirtų naudingų vandens gyvūnijos ir augalijos veisimas ir auginimas įvairiuose vandens telkiniuose: tvenkiniuose, vandens saugyklose, ežeruose, lagūnose ir jūrų priekrantėje, fiorduose, baseinuose, varžose bei uždaros apytakos įrenginiuose.¹⁹ Akvakultūra nuo įprastos žvejybos skiriasi tuo, kad į gamybos procesą yra įsikišama, kontroliuojamos auginimo proceso sąlygos, saugoma nuo plėšrių paukščių, užkrečiamų ligų. Neretai ji vadinama povandeniniu žemės ūkiu. Šios srities reikšmė didėja su kiekvienais metais, nes žuvies išteklių poreikvojami ne tik ES, bet ir visame pasaulyje. Akvakultūra turi didelį potencialą siekiant maistu aprūpinti neturtingiausius pasaulio gyventojus (Bert 2007). Tačiau vartotojai kol kas nėra pakankamai informuoti apie patį gamybos – auginimo procesą (Aarset 2004). Kad akvakultūra bus inovatyvios žuvininkystės ateitis jau 2002 m. numatė (Anderson 2002) savo straipsnyje. Prie akvakultūros reikšmės didėjimo prisidėjo ir nuo 1982 m. pasunkėjusi žvejyba, šalims paskelbus ir Jungtinių Tautų Organizacijai patvirtinus 200 mylių išskirtines ekonomines žvejybos zonas. Tuo tikslu siekiama kuo didesnę dalį žuvies ir žuvies produktų pasigaminti uždaroje sistemoje. Remiantis šiuolaikiniais tyrimais ir atliktomis apklausomis septyniuose Europos valstybėse, buvo nustatyti akvakultūros privalumai, lyginant su įprasta jūrine žvejyba. Apibendrinti ir išanalizuoti tyrimo duomenys nurodo, kad akvakultūroje užaugintos žuvys yra pigesnės, didinant gamybą akvakultūroje mažiau teršiami vandenynai, stiprinama regioninė ekonomika (kaimo vietovių plėtra), padedama atsistatyti ištekliams bei patenkinami nusistovėję žmonių mitybos įpročiai. (Schlag, Ystgaard 2013). Remiantis prognozėmis, akvakultūros produkcijos gamybos apimtys ateityje turės išaugti beveik 500 proc., norint patenkinti visuotinį žuvies ir žuvies produktų poreikį 2025 m. Kiek tokios prognozės yra realios, įsitikinsime netolimoje ateityje. O toliau aptarsime akvakultūros sektorių pasaulio mastu.

Akvakultūros ištakos siekia 2500 metų prieš mūsų erą ir yra siejamos su Azijos šalimis, kurios iki šiol yra lyderės pagal akvakultūros produkcijos pagaminimą pasaulyje. Tose šalyse gaminami akvakultūros produkcijos kiekiai ženkliai skiriasi nuo gaminamų Europos valstybėse. Toliau pateikiamame paveiksle matome akvakultūros produkcijos gamybos lyderius pasaulyje pagal

¹⁹ A.Pečiukėnas. Akvakultūra Lietuvoje. Vilnius. 2006. – 7 p.

pagamintą produkciją tonomis, produkcijos vertę tūkst. Eur., bei procentines dalis pasaulio akvakultūros produkcijos rinkoje (žr. 7 pav.).

	vertė	vertės %	kiekis	kiekio %
Kinija	44 993 188	48,49 %	49 857 267	60,75 %
Indija	6 678 302	7,20 %	4 577 965	5,58 %
Indonezija	5 357 979	5,77 %	7 888 622	9,61 %
Čilė	4 554 318	4,91 %	969 539	1,18 %
Vietnamas*	4 094 379	4,41 %	3 052 500	3,72 %
Norvegija	3 764 608	4,06 %	1 138 797	1,39 %
EU-28	3 598 955	3,88 %	1 254 106	1,53 %
Japonija	3 244 949	3,50 %	906 138	1,10 %
Bangladešas	2 426 456	2,61 %	1 523 759	1,86 %
Tailandas	1 833 910	1,98 %	1 006 285	1,23 %
Filipinai	1 426 590	1,54 %	2 608 120	3,18 %
Egiptas*	1 410 610	1,52 %	986 820	1,20 %
Pietų Korėja	1 357 971	1,46 %	1 499 145	1,83 %
Ekvadoras*	1 026 713	1,11 %	308 900	0,38 %
Brazilija	981 366	1,06 %	630 034	0,77 %
Taivanas	971 318	1,05 %	315 799	0,38 %
JAV	791 991	0,85 %	396 841	0,48 %
Mianmaras	769 359	0,83 %	817 112	1,00 %
Malaizija	559 866	0,60 %	526 526	0,64 %
Šiaurės Korėja*	83 491	0,09 %	508 350	0,62 %

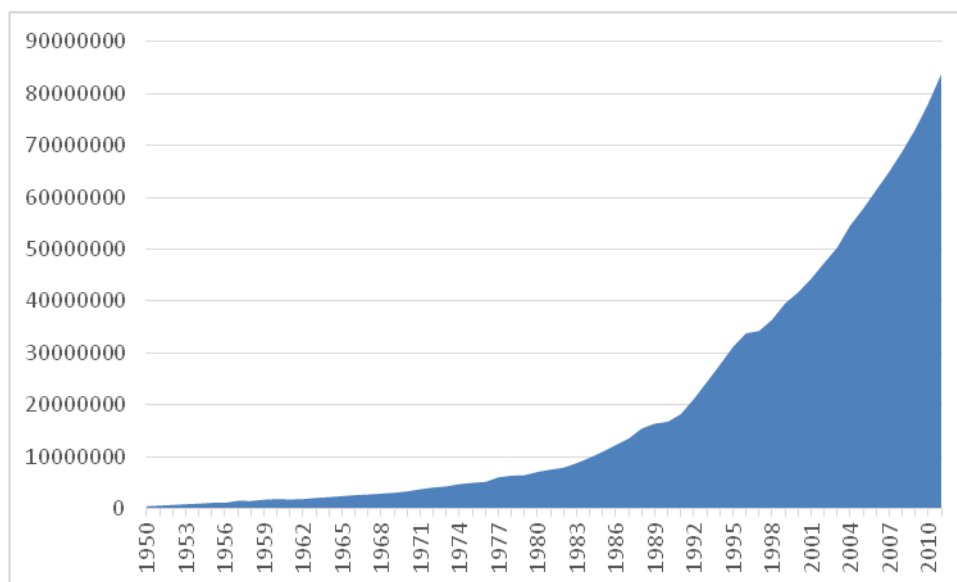
Šaltinis: Bendrosios žuvininkystės politikos statistikos ir FAO duomenys, 2011.

7 pav. Pagrindiniai pasaulio akvakultūros gamintojai

Pagal pateiktus duomenis matome, kad pirmaujančiose pozicijose yra Azijos valstybės. Kad suprasti kitokius mastus palyginame Kinijos ir ES gaminamus kiekius. 28 ES valstybių akvakultūros produkcijos kiekis 2011 m. buvo 1 254 106 tonos, kai Kinijos 49 857 267. Skirtumas tarp pagaminamos produkcijos daugiau kaip 40 kartų, rodo kad ES turėtų skirti dar didesnę dėmesį akvakultūros plėtojimui ir modernizavimui nors ir yra penktoje vietoje pasaulyje pagal akvakultūros gamybą. Žinoma, reikėtų atsižvelgti į tai, kad kinai žuvies suvartoja (25,8 kg žmogui per metus) daugiau negu statistinis europietis (23,1 kg žmogui per metus), daug žuvies ir žuvies produktų eksportuoja, taip pat kad gyventojų skaičius, ko pasekoje ir paklausa, yra ženkliai didesni. Gyventojų skaičius ES – 508 milijonai, Kinijoje – 1 400 milijonų.

Pasaulinis sugaunamų žuvų kiekis jūrose ir vandenynuose mažai kinta nuo 1993 metų (priešingai nei ES sugavimų kiekis, kuris nuolatos mažėja). Kiekvienais metais buvo sugaunama 90-95 mln. tonų žuvies. Neskaitant šių sugautų kiekių, daug žuvies buvo išmetama atgal į jūrą, nes jos būdavo per mažos arba netinkamos parduoti (Steven J. Kennelly 2007). Žvejojant tokiais kiekiais išteklių nespėja pakankamai atsistatyti, yra pažeidžiamos saugios biologinės ribos. 1995 metais Šiaurės jūra buvo

laikoma viena žuvingiausių pasaulyje, joje tuo metu sugavimai siekė 3,5 mln. tonų, tačiau šiuo metu sugavimai nesiekia net 1,5 mln. tonų, nes išteklių smarkiai sumažėjo bei tapo labai ribotais. ES kaip įmanydama stengiasi kvotomis riboti sugaunamų žuvų kiekius, tačiau tai nėra išeitis. Dėl šios ir kitų priežasčių akvakultūros produkcijos kiekiai nuolat didėja ir per ateinančius kelerius metus pasauliniais užauginamais kiekiais turėtų susilyginti su sugaunamos produkcijos kiekiais. Norint įvertinti akvakultūros produkcijos kiekio didėjimo spartą, pateikiama sekanti diagrama (žr. 8 pav.).

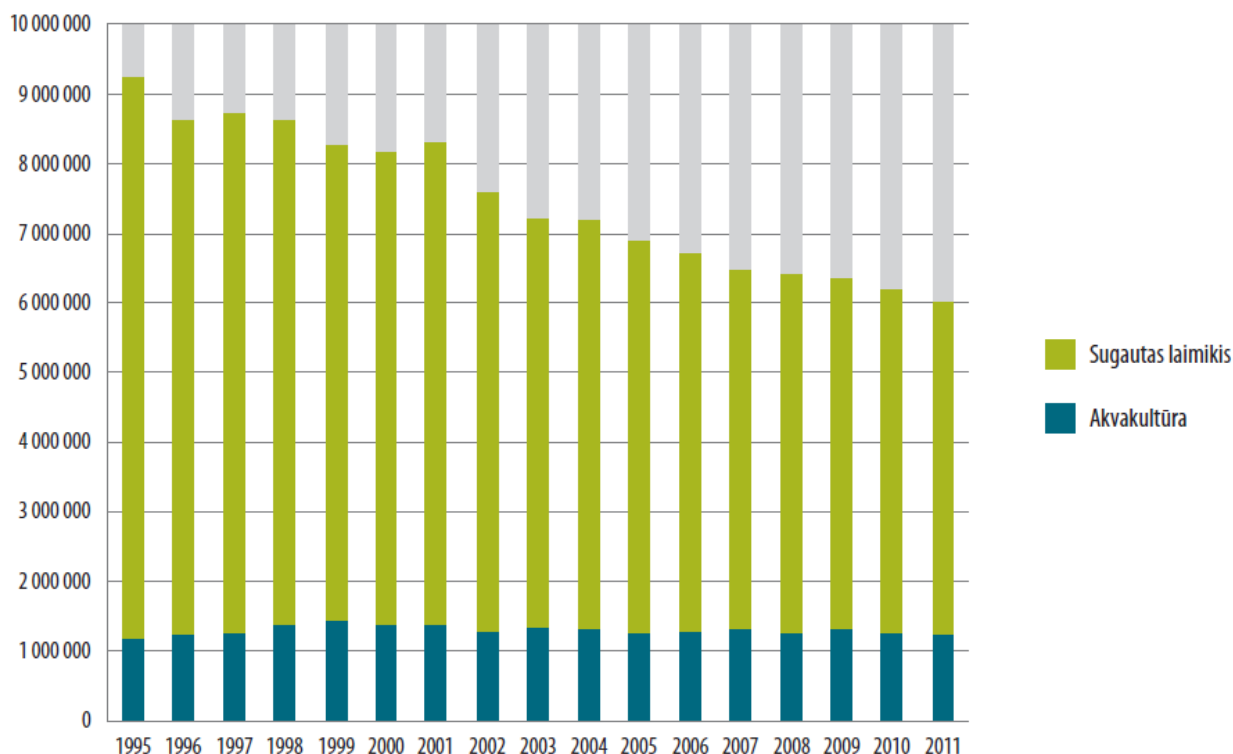
Šaltinis: Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacija FAO.

8 pav. Visa pasaulinė akvakultūros produkcija 1950 – 2011 m. tonomis

Remiantis paveikslu duomenimis galime teigti, kad pasaulinė akvakultūros produkcijos gamyba ženkliai pradėjo didėti būtent nuo anksčiau minėtųjų 1982 metų. Didelis dėmesys pradėtas skirti ne tik mažėjančių išteklių atkūrimui ribojant galimus sugauti kiekius, bet ir didinant akvakultūros indėlį į žuvininkystės sektorių. FAO duomenimis 2011 metais akvakultūros produkcija pasaulyje buvo 83 729 313 tonų, o sugaunamų žuvų kiekis 94 574 113 tonų. Pagal šiuos duomenis 2011 m., akvakultūros produkcija sudaro 47 proc. visos bendros žuvies produkcijos pasaulyje, kai atitinkamai 1950 m. akvakultūros produkcija buvo 584 507 tonų ir sudarė tik 3,2 proc. visos produkcijos. Taigi, įvertinus šiuos duomenis, galime teigti, kad akvakultūros reikšmė pasaulyje didėja kasmet.

Deja to paties negalima pasakyti apie situaciją ES, kurios akvakultūros sektorius vis dar negali išsivaduoti iš ilgalaikio, daugiau kaip dešimtmetį trunkančio, sąstingio. Jau daugelį metų iš eilės ES sugaunamų žuvų kiekis mažėja, tačiau šios spragos akvakultūra vis dar negali užpildyti, nors kaip minėta anksčiau, paramos lėšos skiriamos milžiniškos. Europoje skirtingų šalių vartotojų požiūris į ūkiuose auginamas žuvis skiriasi: daug vartotojų teikia pirmenybę jūrose ir vandenynuose sugautai

žuviai, už kurią mokama didesnė rinkos kaina. Geriausiai šią situaciją atspindi žemiau pateikiama sugauto laimikio ir akvakultūros produkcijos palyginimo diagrama (žr. 9 pav.).

Šaltinis: Bendrosios žuvininkystės politikos statistika, 2014.

9 pav. Sugauto laimikio ir akvakultūros produkcijos ES palyginimas, tonos.

Remiantis pateiktais duomenimis, galime teigti, jog akvakultūros reikšmė ES ateityje tik dar labiau didės, nes sugauto laimikio kiekiai tendencingai mažėja su kiekvienais metais. Tačiau akvakultūros kiekiai neauga tokiais pačiais tempais. Atsižvelgiant į tai ir siekiant patenkinti vis didėjančius vartotojų poreikius daugiau kaip 65 proc. ES suvartojamos žuvies ir žuvies produktų yra importuojama iš kitų šalių. Toliau bus apžvelgiama situacija Lietuvos akvakultūros sektoriuje.

Akvakultūra Lietuvoje aktyviau pradėta plėtoti nuo 7-ojo dešimtmečio. Aktyviai kurti ir atnaujinti žuvininkystės ūkiai. Žuvininkystės tarnybos ir Nacionalinės akvakultūros ir žuvų produktų asociacijos duomenimis šiuo metu Lietuvoje veikia 44 akvakultūros įmonės, kuriose dirba apie 480 žmonių, ir apie 100 ūkininkų auginančių žuvis. Žemės ūkio ministerijos duomenimis bendras akvakultūros tvenkinių plotas (nuolatos kintantis) siekia 11 tūkst. ha. Tačiau apie pusę visų tvenkinių nėra naudojami, o tvenkinių akvakultūrą Lietuvoje plėtoja 23 ūkio subjektai (iš jų vienas tvenkinių varžose). 21 įmonė augina produkciją uždaroiose sistemose, kurių plėtrą labiausiai paskatino EŽF

teikiama parama, o per 2007 – 2013 m. paramos laikotarpį šioje srityje gamybos apimtys išaugo daugiau kaip tris kartus.²⁰

Lietuviai pagrindine augina karpis ir taip išsiskiria iš bendro ES konteksto, kur akvakultūroje vyrauja upėtakiai, lašišos, austrės, midijos ir kitos vertingesnės rūšys. Palyginimui pateikiama Lietuvos akvakultūroje užauginamų žuvų statistika, pagal rūšis (žr. 10 pav.).

LT		
	T	%
Paprastasis karpis	3 222	94%
Margasls plačiakaktis	64	2%
Upėtakiai	51	1%

Šaltinis: Bendrosios žuvininkystės politikos statistika, 2009.

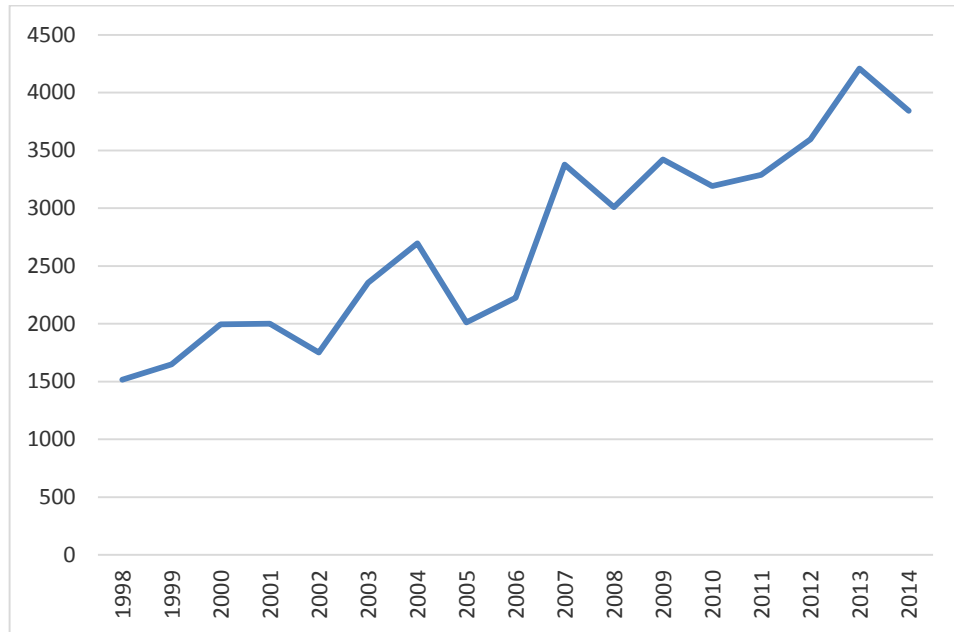
10 pav. Pagrindinės Lietuvos akvakultūroje auginamos žuvies rūšys

Pagal pateiktus duomenis aišku, kad pagrindinė akvakultūroje auginama rūšis Lietuvoje buvo karpis. Užauginamas kiekis 2009 m. sudarė 94 % bendros produkcijos. Didžioji dalis šios žuvies suvartojama vidaus rinkoje, o visas produkcijos perteklius eksportuojamas. Taip pat išskirtos ir kitos auginamos rūšys, kurios bendrame kontekste nesudarė didelės reikšmės kiekio išraiška, tačiau derėtų paminėti, kad jos yra daug vertingesnės ir brangesnės lyginant su karpiais. Didžioji dalis užaugintos produkcijos yra eksportuojama į užsienį, nes Lietuvos rinkai tie produktai yra tiesiog per brangūs. Tačiau verta paminėti, kad akvakultūroje užauginamų rūšių tendencijos po truputį keičiasi ir 2013 m. iš bendro išauginto kiekio (4209 t.) karpių realizacija mažėjo ir sudarė 89 proc. svorio ir apie 80 proc. vertės. Kitos reikšmingesnės realizuojamos rūšys: eršketai (sudarė apie 2,8 proc. kiekio ir 7 proc. vertės), upėtakiai (atitinkamai 2,7 proc. ir 3,9 proc.). Šiems teigiamiems pokyčiams įtakos turėjo EŽF finansinė parama, tikslingai panaudota vertingesnėms žuvų rūšims auginti.

Kadangi Lietuvos geografinė padėtis ir vyraujantis klimatas nėra labai palankus auginti lepias žuvis, dažniausiai auginami (nes mūsų gamtinėmis sąlygomis greičiausiai užauga) karpiai. Tačiau, modernizuojant akvakultūros įmones, atsiranda geresnės sąlygos užauginti kitas, vertingesnes ir labiau eksportui skirtas rūšis. EŽF parama orientuota į konkurencingumo skatinimą, kuris pasireiškia nebūtinai per didėjančią gamybos kiekį. Konkurencingumo didinimas gali būti apibrėžiamas ir kaip vykdoma marketingo politika, kuri iki šių dienų tarp Lietuvos akvakultūros įmonių yra pakankamai silpna. Trūksta reklamos, subtiliau pateikiamų produktų. Eksportui į užsienį skiriamas per mažas dėmesys, nors tai galėtų būti pagrindinis veiklos variklis, kadangi vidaus rinkoje suvartojama palyginus nedidelis procentas produkcijos, juolab išnaudojami nevisi galimi gamybos pajėgumai.

²⁰ ŽŪM, Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007-2013 metų veiksmų programos įgyvendinimo 2014 m. ataskaita.

Remiantis ŽŪMPRIS duomenimis akvakultūros įmonėse buvo išnaudojama tik apie 45 - 50 % projektinių gamybos pajėgumų. Toliau pateikiamas Lietuvos akvakultūros produkcijos kiekio kitimo grafikas (žr. 11 pav.).

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis FAO ir Eurostat duomenimis.

11 pav. Akvakultūros produkcija Lietuvoje 1998 – 2014 m. tonomis

Remiantis pateiktais duomenimis, akvakultūros produkcijos kiekis nuo 1998 m. gaminamų 1516 tonų, iki 2014 m. išaugo iki 4209 tonų per metus. Matoma aiški didėjimo tendencija, tačiau istoriniais duomenimis dabartinis kiekis buvo užauginamas ir prieš kiek daugiau nei 20 metų. 1990 m. Lietuvoje užaugintos (realizuotos) akvakultūros produkcijos kiekis buvo 5855 t. (Pečiukėnas 2006). Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad anksčiau akvakultūros produkcijos kiekiai buvo didesni. Tačiau, reikėtų įvertinti tai, kad iki 1990 m. imtinai duomenys nurodyti visų užaugintų (įskaitant mailių), o ne realizuotų žuvų. Nepaisant to, 1990 m. realizuotos produkcijos kiekis 40 % viršija 2013 m. gaminamą kiekį. Akvakultūra modernėja, įsisavinama EŽF parama, tačiau gamybos pajėgumai vis dar nesiekia praėjusio šimtmečio lygio.

Lietuvoje, kaip ir visoje Europoje jaučiamas akvakultūros sąstingis, kuris smarkiai įtakoja nepakankamai didėjančias gamybos apimtis. Norint padidinti kiekius, reikia modernizuoti įmones, nes dauguma jų naudojasi 40 - 50 metų senumo infrastruktūra ir pasenusiomis technologijomis, nedidėja jų produktyvumas ir pelningumas. Bendresniam akvakultūros sektoriaus vaizdui susidaryti pateikiama (žr. 12 pav.) Lietuvos akvakultūros sektoriaus SSSG analizė.

<i>Stipriosios pusės</i>	<i>Silpnosios pusės</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Pakankamai išplėtotas akvakultūros įmonių, gebančių aprūpinti vartotojus karpių produkcija ištisus metus, tinklas. • Dideli ekologinių tvenkinių plotai. • Darbo vietų kaimo vietovėse sukūrimas ir išlaikymas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Silpna daugumos akvakultūros įmonių vadyba, nepakankami rinkodaros įgūdžiai veikti ES rinkoje. • Didelis elektros energijos poreikis žuvininkystės tvenkinius užpildyti vandeniu didina akvakultūros įmonių gamybos sąnaudas. • Žuvilesių paukščių daroma žala akvakultūros įmonių savininkams.
<i>Galimybės</i>	<i>Grėsmės</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Naujų, rinkoje paklausių žuvų rūšių auginimas akvakultūros įmonėse. • Ekologinės žuvininkystės plėtra. • Akvakultūros įmonių darbuotojų mokymas • Naujų technologijų – uždarų sistemų taikymas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Konkurencijos tarptautinėse rinkose didėjimas. • Žuvų užkrečiamųjų ligų paplitimas akvakultūros tvenkiniuose

Šaltinis: Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007 – 2013 m. programos tarpinis vertinimas, 2011 m.

12 pav. Akvakultūros sektoriaus SSGG analizė.

Remiantis atlikto 2007 - 2013 m. žuvininkystės programos vertinimo duomenimis ir SSGG analize akvakultūros įmonėms reikėtų stiprinti rinkodarą, mažinti gamybos sąnaudas. Šiems tikslams įgyvendinti skiriama ES struktūrinių fondų parama. Finansinė parama taip pat naudinga kaimo vietovėms, kuriose akvakultūra yra pagrindinis ekonominio augimo šaltinis.(Bostock 2012).

Nuo 2004 metų, kai buvo skiriamos pirmosios ES struktūrinių fondų lėšos (17,2 mln. Eur) žuvininkystei remti pagal BPD žuvininkystės priemones, susidomėjimas akvakultūra didėja. Pagal 2007 - 2013 m. numatytojo plano EŽF programą, II prioritetinei kryptiai akvakultūra, žvejyba vidaus vandenyse, žuvininkystės ir akvakultūros produktų perdirbimas ir rinkodara, skirta 29,8 mln. Eur. Po 2011 m. Europos regioninės politikos instituto atlikto Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007 – 2013 metų veiksmų programos tarpinio vertinimo, EK sprendimu nuspręsta sumažinti I prioritinės krypties finansavimą, dalį šios krypties priemonių įgyvendinimui skirtų lėšų perkelti į II prioritinę kryptį, kurioje 2007 – 2009 m. paramos naudojimas vyko intensyviausiai iš visų krypčių. Atsižvelgiant į atliktus perskirstymus ir korekcijas viešojo finansavimo suma II prioritetinei kryptiai išaugo iki 41 mln. Eur., o mūsų analizuojamai priemonei „Investicijos į akvakultūros įmones“ programavimo laikotarpiu numatyta skirti daugiau kaip 9 mln. Eur. iš kurių EŽF lėšos sudaro 6,83 mln. Eur. Akivaizdu, kad akvakultūros sektoriui skiriamas didelis dėmesys, siekiant jį modernizuoti, sukurti tvarią sistemą. Taip pat užtikrinti pakankamą žuvies ir žuvies produktų pagaminimą, nes pasauliniai žuvies ištekliai mažėja su kiekviena diena. Toliau darbe bus atliekamas EŽF finansinės paramos, išmokėtos akvakultūros įmonėms Lietuvoje vystyti ir modernizuoti, vertinimas.

3. FINANSINĖS PARAMOS AKVAKULTŪRAI LIETUVOJE VERTINIMAS

3.1 Tyrimo metodologija

Svarbiausi Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007 – 2013 metų veiksmų programoje numatyti II prioritetinės krypties akvakultūros priemonės tikslai – modernizuoti akvakultūros įmones, siekiant didesnio akvakultūros įmonių produktyvumo ir konkurencingumo, užtikrinant auginamų žuvų sveikatingumą ir kokybę, skatinti rinkoje paklausių, vertingų žuvų rūšių auginimą bei mažinant žuvilesių paukščių daromą žalą žuvų augintojams. Šiems tikslams pasiekti buvo skiriamos EŽF finansinės paramos lėšos. Kaip pagrindinis ES paramos vertinimo rodiklis neretai yra įvardijamas biudžeto asignavimų panaudojimas, kitaip sakant – kiek pinigų buvo įsisavinta pagal vieną ar kitą programą. Toks vertinimas iš esmės neatspindi nei realios situacijos remiamame sektoriuje, nei paramos laikotarpio pabaigoje pasiektų (ar nepasiektų) rezultatų.

Išanalizavus atliktus mokslinius tyrimus, studijas, Veiksmų programos vertinimus bei ataskaitas, EK dokumentus, buvo pastebėta, kad EŽF paramos planavimo ir įgyvendinimo metu yra susiduriama su įvairiais sunkumais, paramos lėšos skirstomos nepakankamai efektyviai, sunku nustatyti konkrečią akvakultūros sektoriui suteikiamą naudą. Išryškėja trūkumai ir teisės aktų neatitikimai, iškyla problemos su administracinėmis procedūromis, nepakankamu koordinacijos ir komunikacijos tarp institucijų efektyvumu. Visų išvardintų pastabų pasekmės niekaip neatsispindi kiekybiniuose įgyvendinimo rodikliuose. Todėl siekiant atlikti kompleksinį vertinimą, nuspręsta atlikti kokybinę sektoriaus analizę, kuri paremta individualiais interviu su atrinktais ekspertais.

Tyrimo tikslas. Individualių kokybinių interviu su pasirinktais ekspertais metu sužinoti esminius akvakultūros sektoriaus aspektus ir gauti informacijos apie vykstančius procesus, susijusius su EŽF lėšų panaudojimo efektyvumu ir nauda akvakultūros sektoriui, taip pat identifikuoti pagrindines problemas bei išklaustyti siūlomus sprendimus ateičiai.

Tyrimo objektas. Lietuvos akvakultūros įmonėms teikiama Europos žuvininkystės fondo finansinė parama.

Vertinama akvakultūros rėmimo priemonė „Investicijos į akvakultūros įmones“, 2007 – 2015 m. laikotarpiu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti EŽF paramos akvakultūrai efektyvumą;
2. Nustatyti kokia nauda buvo suteikta sektoriui;
3. Įvertinti kiekybinių rodiklių pasiekimą, svarbą ir tinkamumą;
4. Identifikuoti pagrindines problemas, su kuriomis susiduriama įgyvendinant EŽF lėšomis finansuojamus projektus;
5. Sužinoti siūlomus problemų sprendimus ir rekomendacijas naujam 2014 – 2020 m. paramos laikotarpiui.

Tyrimo metodai: individualusis interviu, taip pat panaudojant statistinių duomenų, rodiklių grupavimą, detalizavimą bei koreliacinę analizę.

Individualusis interviu yra patikimas, dažniausiai pagrindiniu vadinamas, kokybinių tyrimo duomenų rinkimo metodas, apimantis ekspertų klausinėjimą ir klausymąsi. Atliekant interviu sužinoma apklaustųjų patirtis bei nuomonės tiriamu klausimu. Naudojant interviu metodą, surenkama daugiausiai kokybinių tyrimų duomenų, tam pritaria ir (Bitinas ir kt. 2008) cituojami mokslininkai. Kadangi atliekamas labai mažo sektoriaus vertinimas, šis tyrimo metodas leis lengviausiai pasiekti išsikeltus tikslus. Ekspertų atranka vyko vertinant jų kompetenciją, pagal užimamas pareigas, darbo stažą ir patirtį akvakultūros sektoriuje. Vertinimo klausimai buvo parengti atlikus surinktų duomenų ir informacijos analizę, atsižvelgiant į tyrime keliamus tikslus. Ekspertų atsakymuose išsakytos nuomonės, pagrįstos ilgamete patirtimi bei sukauptomis žiniomis leis apibendrintai įvertinti situaciją akvakultūros sektoriuje. Ekspertams užduoti klausimai ir gauti atsakymai dėl didelės apimties pateikiami darbo prieduose.

4 lentelė. Apklaustų ekspertų sąrašas

Eksperto vardas, pavardė	Užimamos pareigos	Patirtis – kompetencija
Algirdas Domarkas	Lietuvos žuvininkų sąjungos prezidentas, Alternatyvios akvakultūros asociacijos tarybos pirmininkas, Žuvies perdirbėjų ir augintojų asociacijos tarybos pirmininkas.	Daugiau kaip 35 metų patirtis žuvininkystėje. EŽF įgyvendinimo laikotarpiu dalyvavo paruošiant ir įgyvendinant apie 30 paraiškų ir projektų.

Vytautas Andriuškevičius	Nacionalinės akvakultūros ir žuvų produktų gamintojų asociacijos direktorius	Didesnė nei 45 metų patirtis akvakultūroje. Aktyviai dalyvauja rengiant ir įgyvendinant tvenkinių akvakultūros projektus.
Algimantas Gyls	UAB „Šalčininkų žuvininkystės ūkis“ direktorius, Nacionalinės akvakultūros ir žuvų produktų gamintojų asociacijos tarybos pirmininkas	Daugiau kaip 20 metų patirtis akvakultūroje, vadovavimas vienai iš sėkmingiausių ir produktyviausių akvakultūros įmonių Lietuvoje.
Dalia Markinienė	Nacionalinės mokėjimo agentūros Kontrolės departamento Koordinavimo vyriausioji specialiste	Didesnė nei 10 metų patirtis dirbant su žuvininkystės paraiškomis, projektais ir jų įgyvendinimo kontrole.

Šaltinis: Sudaryta autoriaus.

Visi atrinkti ekspertai (žr. 4 lent.) turi solidžią patirtį akvakultūros srityje, taip pat yra iš skirtingų organizacijų ir institucijų. Tai leis pilnavertiškai ir nešališkai atlikti kompleksinį vertinimą.

Išanalizavus Lietuvos akvakultūros sektoriaus būklę, mokslinę literatūrą ir EŽF finansavimą reglamentuojančius dokumentus bei siekiant racialesnio paramos panaudojimo ir jos naudą įvertinimo, pradiniai fiziniai pažangos įgyvendinimo rodikliai turi būti palyginami su įgyvendinimo tiksluose numatytais siekiamais rodikliais. Tokiu būdu bus įvertinamas kiekvieno rodiklio ir kartu visos akvakultūros rėmimo priemonės rezultatų pasiekimo laipsnis, dar kitaip gali būti įvardijamas kaip *efektyvumas*. Kaip buvo minėta pirmojoje darbo dalyje pažangą akvakultūroje apibrėžia trys rodikliai: akvakultūros produkcijos kiekio padidėjimas; išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyvia veikla); akvakultūros ir žuvų perdirbimo pramonėje sukurtos naujos darbo vietos (apima ne tik akvakultūros, bet ir perdirbimo priemonę). Vertinant rodiklių pasiekimą remtasi ŽŪM, NMA ir ŽŪMPRIŠ pateikta statistine informacija bei veiklos ataskaitomis. Atliekant akvakultūros fizinių kiekybinių įgyvendinimo rodiklių vertinimą naudosime koreliacinės analizės tyrimo metodą. Šios analizės pagalba siekiama nustatyti rodiklių ir išmokėtos paramos koreliacijos koeficientą, kuris yra vienas iš populiariausių dviejų dydžių tarpusavio ryšių stiprumo priklausomybės matavimo rodiklių. Koreliacijos koeficientas - universalus dydis, nepriklausantis nuo tiriamų rodiklių matavimo vienetų. Koreliacijos koeficientas parodo, ar matuojamų kintamųjų tiesinė priklausomybė stipri.²¹ Taip pat galima patikrinti, ar koreliacija yra statistiškai reikšminga. Koreliacijos koeficientas nenurodo, kuris rodiklis yra priežastis, o kuris pasekmė. Šis koeficientas visuomet yra skaičius, nuo -1 iki 1. Koreliacinio ryšio stiprumas

²¹ V.Čekanavičius, G.Murauskas. Statistika ir jos taikymai II dalis. Vilnius: TEV. 2002, 125p.

nustatomas pagal nusistovėjusias koreliacinio ryšio nustatymo taisykles, kurios pateikiamos sekančioje lentelėje (žr. 5 lent.).

5 lentelė. Koreliacijos koeficiento stiprumo interpretacija

Koreliacijos koeficiento reikšmė	Interpretacija
Nuo 0,9 iki 1,0 arba nuo -0,9 iki -1,0	Labai stipri koreliacija
Nuo 0,7 iki 0,9 arba nuo -0,7 iki -0,9	Stipri koreliacija
Nuo 0,5 iki 0,7 arba nuo -0,5 iki -0,7	Vidutinė koreliacija
Nuo 0,3 iki 0,5 arba nuo -0,3 iki -0,5	Silpna koreliacija
Nuo 0,3 iki -0,3	Nereikšminga koreliacija

Šaltinis: T.Bilevičienė, S.Jonušauskas. Statistinių metodų taikymas rinkos tyrimuose. 2011.

Apskaičiavę koreliacijos koeficientą, galėsime daryti išvadas, apie rodiklių tarpusavio ryšius. Tam tikslui papildomai bus skaičiuojamas determinacijos koeficientas, kuris yra lygus koreliacijos koeficiento kvadratui r^2 . Remiantis juo, galėsime paaiškinti išmokėtos finansinės paramos pokyčių įtaką atitinkamų rodiklių kaitai. Atlikus koreliacinę analizę bus patikrintas koreliacijos koeficiento statistinis reikšmingumas, suformuojant dvi statistines hipotezes:

H₀ : Koreliacijos koeficientas statistiškai nereikšmingas, lygus nuliui.

H₁: Koreliacijos koeficientas statistiškai reikšmingas, nelygus nuliui.

Suformavus šias hipotezes, jos bus patikrinamos pagal t kriterijaus formulę:

$$t = \left| r \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}} \right|; \quad (1)$$

t – kriterijus;

r – koreliacijos koeficientas;

n – imties dydis.

Apskaičiavus t reikšmę, ją lyginsime su kritine Stjudento (t) skirstinio reikšme. Šio skirstinio pasirinktas reikšmingumo lygmuo $\alpha=0,05$ (dažniausiai naudojamas statistiniuose tyrimuose), o laisvės laipsnių skaičius (n-2). **H₀** atmesime tuomet, jeigu apskaičiuotoji t reikšmė bus didesnė už Stjudento (t) skirstinio kritinę reikšmę. Tokiu atveju galėsime teigti, kad ryšys tarp išmokėtos finansinės paramos lėšų ir akvakultūros kiekybinių rodiklių egzistuoja. Koreliacinė analizė atliekama Excel 2013 programa.

Nepaisant įgyvendinimo rodiklių pasiekimo rezultatų ir žinant, kad akvakultūros kryptis turėjo didžiausią pareiškėjų susidomėjimą visu 2007 – 2013 m. paramos laikotarpiu, yra svarbu išsiaiškinti

paramos skirstymo, valdymo, priežiūros mechanizmų veikimą ir trūkumus. Kita tyrimo dalis apims EŽF finansuojamų akvakultūros projektų įgyvendinimo problemų identifikavimą bei analizę, EŽF poveikio akvakultūros sektoriui ir efektyvumo kompleksinį vertinimą. Tyrime remtasi ŽŪM ir NMA atliktomis studijomis, vertinimais, ataskaitomis, taip pat EK bei Europos auditorių rūmų rekomendacijomis bei apklaustų ekspertų interviu. Kadangi šis sektorius yra labai mažas, interviu yra geriausias būdas kokybiškai atlikti tiek EŽF lėšų panaudojimo efektyvumo, tiek aktualiausių problemų vertinimą.

Ekspertų taip pat buvo paprašyta įvertinti fizinių kiekybinių akvakultūros įgyvendinimo rodiklių svarbą. 3 – svarbiausias, 1 – mažiausiai svarbus. Norint nustatyti ar ekspertų nuomonės dėl rodiklių yra suderinamos, apskaičiuosime Kendallo konkordacijos koeficientą (Rudzkienė 2008). Visų pirma yra iškeliamos dvi hipotezės:

H₀ : ekspertų vertinimai prieštaringi, konkordacijos koeficientas lygus nuliui.

H₁: ekspertų vertinimai panašūs, konkordacijos koeficientas nelygus nuliui.

Iškėlus hipotezes ir sudarius rangų lentelę yra skaičiuojami rangų sumų vidurkiai pagal (2) formulę (Rudzkienė, 2008, p. 205):

$$a = 0,5m(k+1); \quad (2)$$

a – rangų sumų vidurkis;

m- ekspertų skaičius;

k – alternatyvų skaičius.

Taip pat apskaičiuojami nuokrypio nuo rangų vidurkio kvadratų suma pagal (3) formulę (Rudzkienė, 2008, p. 206):

$$S^2 = \left(\sum_{j=1}^m x_j - a \right)^2; \quad (3)$$

S² – nuokrypio kvadratas;

m – ekspertų skaičius;

a – rangų sumų vidurkis;

x – rangų suma.

Tuomet, jeigu nėra sutampančių rangų yra apskaičiuojamas Kendallo konkordacijos koeficientas pagal (4) formulę (Rudzkienė, 2008, p. 206):

$$W = \frac{12S^2}{m^2(k^3 - k)}; \quad (4)$$

W – konkordacijos koeficientas;

m – ekspertų skaičius;

k – alternatyvų skaičius;

S^2 – nuokrypio kvadratų suma.

Apskaičiuotasis konkordacijos koeficientas kinta nuo 0 iki 1. Reikšmė 1 rodo pilną suderinamumą, 0 – visišką nesuderinamumą. Norint priimti sprendimą dėl hipotezės pasirinkimo naudojamas χ^2 kriterijus. Jeigu apskaičiuotoji $W \times m \times (k-1)$ reikšmė (k – alternatyvų skaičius, m – ekspertų skaičius) prie pasirinkto reikšmingumo lygio $\alpha=0,05$ yra didesnė už $\chi^2_{krit}(\alpha; k-1)$, tai hipotezė H_0 , kad ekspertų nuomonės prieštaringos atmetama.

Toliau darbe atliekamas akvakultūros kiekybinių rodiklių vertinimas ir pasiekimo laipsnių skaičiavimas.

3.2 Lietuvos akvakultūros sektoriaus kiekybinių rodiklių vertinimas 2007 – 2014m.

Siekiant įvertinti EŽF akvakultūros rėmimo priemonės veiklos srities „Investicijos į akvakultūros įmones“ rezultatų pasiekimą, reikia atskirai įvertinti kiekvieno iš akvakultūros kiekybinių veiklos įgyvendinimo rodiklių *Pasiekimo laipsnį*, kuris šiame tyrime konkrečia skaitine išraiška parodys rodiklio sėkmingumą ir efektyvumą (vertinimas atliekamas pagal 2014 m. duomenis). Efektyvumas – tai trokštamo tikslo ar rezultato pasiekimas (A.Bagdonas, P.Jucevičienė, 2000). *Pradinis taškas* arba kitaip dar vadinamas atskaitos taškas buvo nustatytas EK dar 2005 m. rengiant strateginius dokumentus ir Veiksmų programos projektus 2007 – 2013 m. paramos periodui yra individualus kiekvienam rodikliui. Vertinimo sistemos dalimi taip pat bus ir *Siekiamas tikslas*, kuris apibrėžia kokios pažangos buvo tikimasi ir siekiama įgyvendinant Veiksmų programą bei skiriant EŽF paramą. Apibendrinant, kiekvieno rodiklio vertinimas bus atliekamas pagal žemiau pateiktą schemą (žr. 6 lent.), vėliau apskaičiuojant bendrą priemonės rodiklių pasiekimo laipsnį, kuris bus apskaičiuojamas kaip visų atskirų rodiklių pasiekimo laipsnių vidurkis.

6 lentelė. Rodiklių pasiekimo laipsnių vertinimo lentelė

	Pradinis taškas	Siekiamas tikslas	Pasiekimo laipsnis
Rodiklio pavadinimas			

Šaltinis: Sudaryta autoriaus.

Norint nustatyti kiekvieno kiekybinio įgyvendinimo rodiklio pasiekimo laipsnį, visų pirma, buvo surinkti akvakultūros priemonės statistiniais duomenys. Šie duomenys surinkti ir susisteminti naudojantis NMA ir ŽŪMPRIS vedama statistika, kurioms duomenis teikia akvakultūros įmonės, vadovaujantis teisės aktų nustatyta tvarka. Taip pat Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007 – 2013 m. veiksmų programos tarpiniu vertinimu ir ŽŪM rengiamomis Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007 – 2013 m. veiksmų programos įgyvendinimo metinėmis ataskaitomis. Pirmasis vertinamas rodiklis yra akvakultūros produkcijos kiekio padidėjimas (žr. 7 lent.).

7 lentelė. Rodiklio „Akvakultūros produkcijos padidėjimas“ vertinimo lentelė

	Pradinis taškas	Siekiamas tikslas	Pasiekimo laipsnis
Akvakultūros produkcijos padidėjimas	2 014 tonų	100 % padidėjimas (iki 4 048 t.)	91 % (3 844 t.)

Šaltinis: Sudaryta autoriaus.

Rodiklis „Akvakultūros produkcijos padidėjimas“ yra vienas iš pagrindinių rodiklių, kuriems tiesioginės įtakos teoriškai turi EŽF skiriama parama. Statomos bei modernizuojamos akvakultūros įmonės, diegiamos naujos gamybos sistemos, investuojama į našesnę įrangą, plėtrą ir konkurencingumą. Tokiu būdu atitinkamai didėja ir gamybos pajėgumai. Ryškus gamybos kiekio padidėjimas vertinamu periodu yra aiškus įrodymas, kad EŽF parama akvakultūrai turėjo teigiamos naudos. Nors 91 proc. pasiekimo laipsnis pilnai nepasiekė siekiamo tikslo, tačiau jeigu vertintume 2013 m. rezultatus, jis būtų viršijęs lūkesčius, nes akvakultūros produkcijos kiekis tais metais buvo 4 209 t. Taip pat derėtų paminėti, kad pirminis siekiamas tikslas 2005 m. buvo nustatytas dar mažesnis - 90 proc., tačiau po lėšų perskirstymo tarp prioritetinių krypčių, apie kurį buvo kalbėta antroje darbo dalyje, buvo padidintas iki 100 proc., atsižvelgiant į po perskirstymo padidėjusią paramos sumą akvakultūrai.

Siekiant nustatyti ar egzistuoja tiesioginis ryšys tarp išmokėtos EŽF paramos akvakultūrai ir akvakultūros produkcijos kiekio didėjimo buvo atlikta koreliacinė analizė. Kaip aprašyta tyrimo metodikoje buvo apskaičiuotas koreliacijos koeficientas, determinacijos koeficientas, t kriterijus, t kriterijaus kritinė reikšmė (žr. 8 lent.).

8 lentelė. Koreliacinė analizė tarp išmokėtos EŽF paramos akvakultūros priemonei ir rodiklio „Akvakultūros produkcijos padidėjimas“

Koreliacijos koeficientas	Determinacijos koeficientas	t kriterijus	t kritinė reikšmė
0,824	0,679	3,559	2,447

Šaltinis: Sudaryta autoriaus.

Iš pateiktos lentelės matome, kad tarp EŽF išmokėtos paramos akvakultūros priemonei ir akvakultūros produkcijos kiekio egzistuoja stiprus koreliacinis ryšys. Nulinė hipotezė yra atmetama, kadangi apskaičiuota Stjudento (t) kriterijaus reikšmė yra didesnė už t kritinę reikšmę. Tokį ryšį galime vadinti statistiškai reikšmingu ir teigti, kad EŽF parama akvakultūros priemonei turėjo teigiamos įtakos akvakultūros produkcijos kiekio didėjimui. Šią išvadą patvirtina ir apskaičiuotasis determinacijos koeficientas, kuris siekia 0,679. Tokia reikšmė rodo, kad 67,9 proc. akvakultūros produkcijos kiekio kitimo, galime paaiškinti EŽF paramos akvakultūros priemonei kitimu.

Sekantis rodiklis, kurio pasiekimo laipsnį vertinsime (žr. 9 lent.) yra išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyvia veikla).

9 lentelė. Rodiklio „Išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyvia veikla)“ vertinimo lentelė

	Pradinis taškas	Siekiamas tikslas	Pasiekimo laipsnis
Išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyvia veikla)	17 įmonių	100 % padidėjimas (iki 34 įmonių)	106 % (35 įmonės)

Šaltinis: Sudaryta autoriaus.

Šis rodiklis parodo akvakultūros įmonių plėtros tendencijas. Jis atspindi ne tik naujų įmonių atsiradimą, bet ir senųjų modernizaciją. Veiksmų programoje pirminis siekiamas tikslas keliamas rodikliui buvo 50 proc. padidėjimas, tačiau jis buvo peržiūrėtas ir dvigubai padidintas, po atlikto lėšų perskirstymo tarp prioritetinių kryptių. Pasiekimo laipsnis 106 proc. įrodo, kad rezultatai viršijo iškeltus tikslus. Tai pagrįdė lėmė naujų mažų įmonių atsiradimas, kuris suintensyvėjo paskutiniaisiais paramos laikotarpio metais.

Siekiant nustatyti ar egzistuoja tiesioginis ryšys tarp išmokėtos EŽF paramos akvakultūrai ir rodiklio „Išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyvia veikla)“ buvo atlikta koreliacinė analizė. Jos rezultatai pateikiami sekančioje lentelėje (žr. 10 lent.).

10 lentelė. Koreliacinė analizė tarp išmokėtos EŽF paramos akvakultūros priemonei ir rodiklio „Išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyvia veikla)“

Koreliacijos koeficientas	Determinacijos koeficientas	t kriterijus	t kritinė reikšmė
0,672	0,452	2,223	2,447

Šaltinis: Sudaryta autoriaus.

Iš pateiktų rezultatų matome, kad tarp EŽF paramos ir rodiklio „Išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyvia veikla)“ egzistuoja tik vidutinio stiprumo koreliacinis ryšys. Šiuo atveju yra priimama nulinė hipotezė, kad šis ryšys statistiškai yra nereikšmingas, nes t kriterijaus reikšmė yra mažesnė už t kritinę reikšmę. Negalima atsakyti, kas turėjo įtakos tokiems rezultatams. Galime tik daryti prielaidą, kad įtakos tam turėjo paramos intensyvumas, siekiantis 60 proc., todėl įmonių modernizaciją, o ypač naujų steigimąsi lėmė ne tik EŽF skiriama parama, bet ir privačios lėšos. Taip pat reikia pastebėti, kad įmonės galėjo gauti paramą keletą kartų, tačiau skaičiuojant rodiklį buvo skaičiuojamas tik vienas kartas. Gautasis determinacijos koeficientas parodo, kad tik 45,2 proc. rodiklio kitimo galima paaiškinti išmokėtos EŽF paramos lėšų kitimu.

Paskutinis rodiklis, kurį vertinsime yra akvakultūros ir žuvų perdirbimo pramonėje sukurtos naujos darbo vietos (žr. 11 lent.). Iš karto reikia atkreipti dėmesį į tai, kad šio rodiklio įgyvendinimo ir pasiekimo rezultatai priklauso ne tik nuo akvakultūros priemonės, bet ir nuo perdirbimo pramonės rėmimo priemonių. Todėl siekiant kuo tikslesnio EŽF paramos poveikio akvakultūrai įvertinimo, atskyrėme akvakultūrą nuo perdirbimo ir skaičiavome tik akvakultūros sektoriuje sukurtas naujas darbo vietas. Pirminis siekiamas tikslas šiam rodikliui sudarė 200 naujų darbo vietų, tačiau po perskirstymo jis buvo padidintas iki 800 (akvakultūrai ir perdirbimui kartu). Norint nustatyti tik akvakultūros rodiklio pasiekimo laipsnį, buvo reikalinga apspręsti adekvatų siekiamą tikslą. Įvertinus akvakultūros ir perdirbimo sektorių darbuotojų skaičių skirtumą, nutarta siekiamu tikslu nustatyti 200 naujų darbo vietų.

11 lentelė. Rodiklio „Akvakultūroje sukurtos naujos darbo vietos“ vertinimo lentelė

	Pradinis taškas	Siekiamas tikslas	Pasiekimo laipsnis
Akvakultūroje sukurtos naujos darbo vietos	-	200 naujų darbo vietų	75 % (149 naujos darbo vietos)

Šaltinis: Sudaryta autoriaus.

Šis rodiklis parodo sukurtas naujas darbo vietas, tačiau neatspindi ar tos darbo vietos vėliau nebuvo panaikintos. Todėl šis rodiklis nėra toks patikimas, kaip akvakultūros produkcijos kiekis. Pasiekimo laipsnis siekia 75 proc., tačiau dėl anksčiau išvardintų priežasčių nėra visiškai objektyvus. Pagal statistiką, darbuotojų skaičius akvakultūros įmonėse svyravo ir tik paskutiniaisiais paramos laikotarpio metais ženkliai padidėjo.

Siekiant nustatyti ar egzistuoja tiesioginis ryšys tarp išmokėtos EŽF paramos akvakultūrai ir rodiklio „Akvakultūroje sukurtos naujos darbo vietos“ buvo atlikta koreliacinė analizė, kurios rezultatai pateikiami lentelėje žemiau (žr. 12 lent.).

12 lentelė. Koreliacinė analizė tarp išmokėtos EŽF paramos akvakultūros priemonei ir rodiklio „Akvakultūroje sukurtos naujos darbo vietos“

Koreliacijos koeficientas	Determinacijos koeficientas	t kriterijus	t kritinė reikšmė
0,840	0,706	3,796	2,447

Šaltinis: Sudaryta autoriaus.

Pagal gautus rezultatus matome, kad tarp išmokėtos EŽF paramos akvakultūros priemonei ir akvakultūroje sukurtų naujų darbo vietų egzistuoja stiprus koreliacinis ryšys. Atmetame nulinę hipotezę, nes t kriterijus yra didesnis už t kritinę reikšmę, todėl šis ryšys yra statistiškai reikšmingas. Apskaičiuotas determinacijos koeficientas 0,706 parodo, kad 70,6 proc. akvakultūroje sukurtų naujų darbo vietų kitimo galima paaiškinti EŽF išmokėtos paramos lėšų kitimu.

Įvertinus kiekvieno kiekybinio veiklos įgyvendinimo rodiklio pasiekimo laipsnį atskirai, galime apskaičiuoti bendrą akvakultūros rodiklių pasiekimo lygį. Jis apskaičiuojamas kaip bendras atskirų rodiklių aritmetinis vidurkis. Tokiu būdu bus įvertintas EŽF lėšų poveikis visam akvakultūros sektoriui, taip pat galėsime daryti išvadas, ar akvakultūros rėmimo priemonės lėšų panaudojimas buvo efektyvus ir leido pasiekti Veiksmų programoje numatytų tikslų. Pagal anksčiau gautus duomenis buvo sudaryta atitinkama lentelė.

13 lentelė. Bendra akvakultūros rodiklių pasiekimo laipsnių vertinimo lentelė

Rodiklio pavadinimas	Pasiekimo laipsnis
Akvakultūros produkcijos padidėjimas	91 %

13 lentelės tęsinys kitame puslapyje

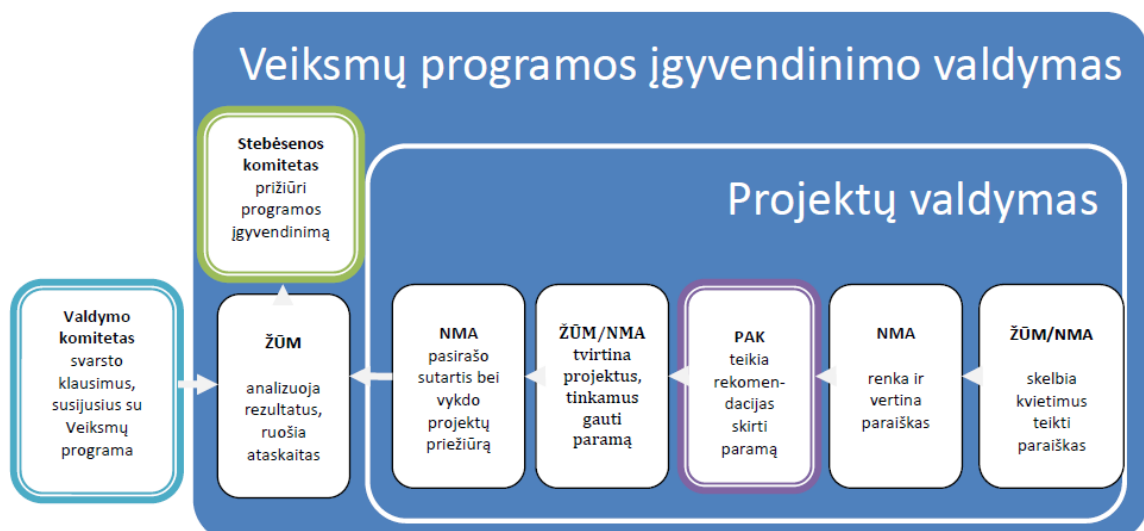
Išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyvia veikla)	106 %
Akvakultūroje sukurtos naujos darbo vietos	75 %
Bendras pasiekimo laipsnis	90,7 %

Šaltinis: Sudaryta autoriaus.

Iš gautų rezultatų matome, kad bendras kiekybinių veiklos įgyvendinimo rodiklių pasiekimo laipsnis yra daugiau kaip 90 proc. Tai galime vertinti kaip aukštą priemonės efektyvumą, tačiau teigti, kad II prioritinės krypties akvakultūros rėmimo priemonės tikslai buvo visiškai įgyvendinti - negalime. Kadangi gauti rezultatai atspindi tik labai siaurą EŽF finansinės paramos lėšų poveikio akvakultūros sektoriui vertinimą, toliau atliekamas kompleksinis vertinimas.

3.3 Kompleksinio vertinimo rezultatai

Siekiant įgyvendinti Veiksmų programoje iškeltus tikslus buvo sukurta kelių pakopų EŽF paramos skirstymo ir administravimo sistema. Ši sistema dažniausiai yra padalijama į 2 lygius: Veiksmų programos įgyvendinimo valdymas ir projektų valdymas. Atitinkamai šiuose lygiuose yra priimami sprendimai dėl finansavimo priemonių administravimo ir valdymo, taip pat organizuojamas ir atliekamas paramos gavėjų pateiktų paraiškų vertinimas ir tolimesni veiksmai. Supaprastinta schema pateikiama žemiau (žr. 13 pav.), o išsami schema, su konkrečių funkcijų paskirstymu yra pateikiama darbo prieduose (žr. 2 priedą).

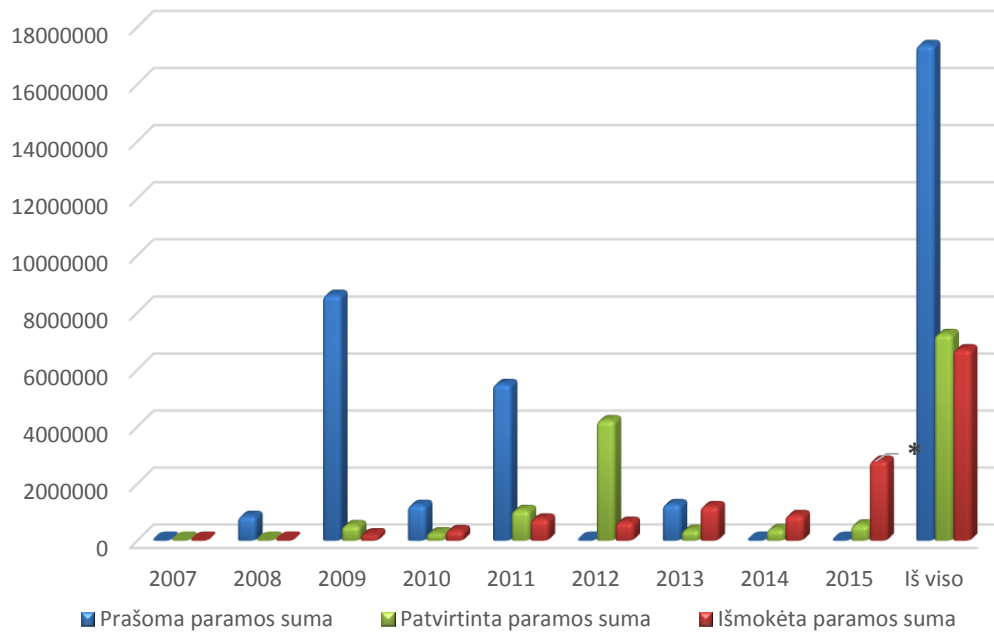
Šaltinis: Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007 – 2013 m. veiksmų programos tarpinis vertinimas.

13 pav. Supaprastinta Veiksmų programos valdymo schema.

Analizuojant šią schemą, kaip svarbiausias institucijas galime išskirti ŽŪM (vadovaujančioji institucija) ir NMA (tarpinė institucija), kurios atlieka visą darbą nuo kvietimų teikti paraiškas iki ataskaitų apie įgyvendinimą teikimo, bei patariamąjį komitetą PAK, kuris pateikia savo rekomendacijas vertinant paramos gavėjų pateiktus projektus atrankų metu. Remiantis atliktų tyrimų duomenimis yra pastebimas nepakankamas koordinacijos tarp institucijų ir tarp paramos gavėjų efektyvumas. Apklaustų ekspertų nuomone, institucijos tarpusavyje nesusikalba ir neretai reikalauja skirtingų dalykų, ypač susijusių su aplinkosauginiais reikalavimais. Todėl siekiant tobulinti projektų įgyvendinimo valdymą, reikėtų apsvarstyti galimybę į šią schemą įtraukti daugiau įvairių institucijų specialistų ir didinti jų indėlį į akvakultūros ir viso žuvininkystės sektoriaus plėtrą.

Vienas pagrindinių šio tiriamojo darbo tikslų yra nustatyti, ar EŽF finansinė parama skiriama akvakultūrai buvo panaudota efektyviai. Po atliktos kiekybinės įgyvendinimo rodiklių analizės situacija atrodo tikrai nebloga, nes rodiklių pasiekimo laipsnis yra daugiau kaip 90 proc., tačiau tai neatspindi realios situacijos akvakultūros sektoriuje. Neracionaliai panaudojamos paramos lėšos, visiškai naujos, patirties akvakultūros srityje neturinčios patirties įmonės, kurios neretai įsisavinusios pinigus nebevykdė veiklos, visa tai yra praktiniai dalykai, kurie neturi tiesioginės įtakos rodiklių pasiekimo laipsniams. Interviu metu kalbant apie efektyvumą, visi apklaustieji ekspertai pabrėžė, kad EŽF finansinės paramos lėšos buvo panaudotos nepakankamai efektyviai, buvo remiami ne patys geriausi ar ekonomiškai naudingiausi projektai, kurie turėtų perspektyvas įsitvirtinti sektoriuje. Nepakankamai griežta paramos skirstymo ir administravimo tvarka leido sudaryti sąlygas populistiniams, o kartais ir politiniams motyvams, kurie turėjo neigiamos įtakos efektyviai panaudojant EŽF paramos lėšas.

Analizuojant efektyvumo problemą, verta paminėti, kad paramos periodo pradžioje akvakultūros sektorius sulaukė didelio pareiškėjų susidomėjimo šia veikla. Projektams įgyvendinti buvo prašomos didelės, neretai maksimalios leistinos sumos (maksimali suma skiriama vienam projektui iki 2010 m. buvo 1,44 mln. Eur). Žemiau pateikiama diagrama (žr. 14 pav.) 2007 – 2015 m. EŽF II prioritutinės krypties prašomų, patvirtintų sutarčių įsipareigojimų bei išmokėtų lėšų palyginimui, kuri atspindi didelius skirtumus tarp šių sumų, sudaryta pagal suvestinius akvakultūros rėmimo priemonės duomenis (žr. 7 priede).

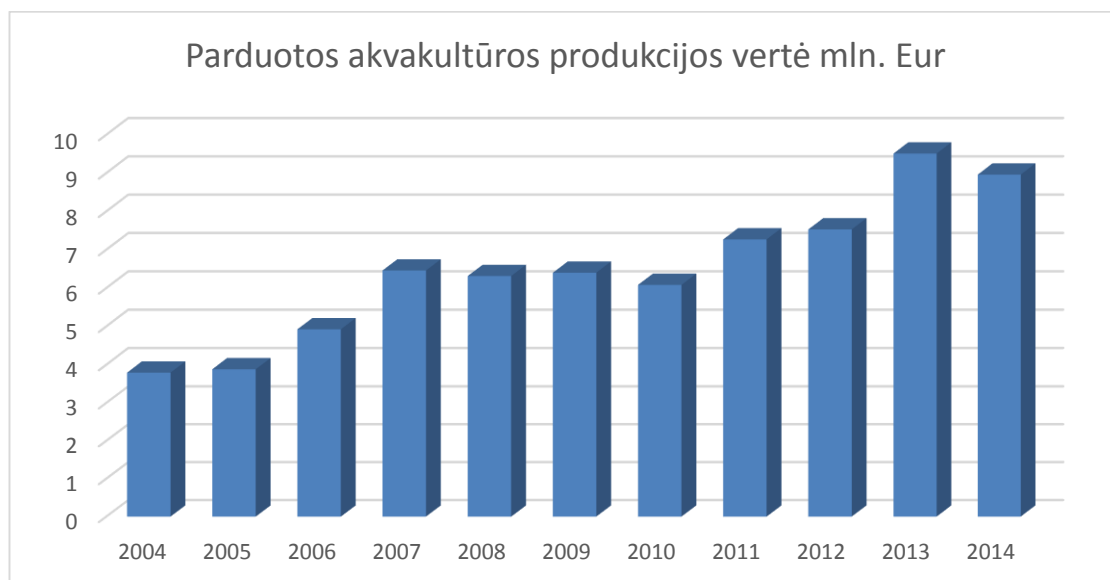

Šaltinis: Sudaryta autoriaus remiantis Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenimis.

14 pav. EŽF skirtų, patvirtintų ir išmokėtų lėšų priemonei „Investicijos į akvakultūros įmones“ palyginimas, Eur.

Pagal diagramos duomenis matome, kad prašoma paramos suma (17,34 mln. Eur.) gerokai viršija patvirtinta paramos sumą (7,2 mln. Eur.). Tai puikiai atspindi didelį susidomėjimą akvakultūros plėtra pačioje paramos laikotarpio pradžioje. Atsižvelgiant į tokią situaciją, buvo atlikti pakeitimai ir įgyvendinimo taisyklėse, nuspręsta didžiausią galimą paramos sumą vienam projektui sumažinti iki 434 tūkst. Eur. Taip pat sukurtos ir 2010 m. kovo 24 d. ministro įsakymu Nr. 3D-263 patvirtintos supaprastintos akvakultūros priemonės įgyvendinimo taisyklės, kurios skatina įgyvendinti mažus investicinius projektus (iki 50,4 tūkst. Eur.) bei palengvina administracines procedūras. Vertinant projektų tinkamumą paramai gauti, nebuvo atsižvelgiama nei į numatomą produktyvumą, nei į planuojamą sukurti pridėtinę vertę. Jeigu projektai atitikdavo nustatytus kriterijus paramai gauti, finansavimas būdavo skiriamas, nepaisant nei jų aktualumo, nei kokybės. Tai iš esmės nulėmė, kad beveik visa skirta parama yra išmokėta. Tačiau Europos audito rūmai pastebi, kad siekiant efektyvaus lėšų panaudojimo, požiūris į investicijas turi būti labiau orientuotas į rezultatus, o ne į kuo didesnę paramos lėšų įsisavinimą. Su tuo sutinka ir ekspertai, patvirtindami, kad įsisavinta parama ar pasiekti rodikliai dar nereiškia sėkmingo veiklos vykdymo, projekto atsipirkimo ar efektyvaus lėšų panaudojimo. Juolab yra žinoma atvejų, kai įsisavintą paramos lėšas veikla yra nutraukiama arba laikinai užšaldoma. Tvirtinti ir skirti paramą reikėtų tik ekonomiškai naudingiems ir logiškiems projektams, kurie turėtų perspektyvą šiame sektoriuje. Paramos lėšos turi būti panaudojamos tikslingai ir kuo mažesnėmis sąnaudomis, tik tada galima tikėtis didžiausio teigiamo efekto ir naudos.

Kalbant apie EŽF paramos naudą akvakultūros sektoriui, tai ji geriausiai matoma per technologinės pažangos prizmę. Investicijos buvo panaudotos naujų technologijų diegimui, įmonių modernizacijai. Tai turėjo teigiamos įtakos viso sektoriaus greitesniam vystymuisi, kuris be paramos būtų keletą kartų lėtesnis. Ypatinga pažanga pastebima įmonėse, naudojančiose uždarysias akvakultūros sistemas, kurios anksčiau buvo visiškai nepopuliarios Lietuvoje. Be abejonės finansinė parama skatino ir tvarios akvakultūros plėtrą, kuri numatyta EŽF akvakultūros rėmimo priemonės tiksluose. Buvo investuojama į naujų vertingesnių žuvų rūšių auginimą, ekologinę produkciją, gamybinio produktyvumo didinimą, neigiamo poveikio aplinkai mažinimą, viešinimo priemones. Ekonomiškai įvertinti aplinkosauginių ar viešinimo investicijų naudą visuomenei ar valstybei yra pakankamai sudėtinga, tačiau galima įvertinti naujų žuvų rūšių auginimo ir ekologinės produkcijos naudą. Investicijos į šias sritis geriausiai atsispindi parduotos akvakultūros produkcijos vertėje (kadangi tokia produkcija yra brangesnė). Akvakultūros produkcijos vertės kitimo tendencijos pateikiamos sekančiame paveiksle (žr. 15 pav.).

Šaltinis: Sudaryta autoriaus remiantis ŽŪM ir ŽŪMPRIS duomenimis.

15 pav. Parduotos akvakultūros produkcijos vertė.

Pagal pateiktus duomenis matomas aiškus akvakultūros produkcijos vertės didėjimas, nuo pat Lietuvos įstojimo į ES, kuomet pradėtas remti akvakultūros sektorius. Tai yra akivaizdi nauda tiek pavienėms akvakultūros įmonėms, tiek ir visam žuvininkystės sektoriui. Su šia nuomone sutinka ir visi apklaustieji ekspertai, nors daugelio jų tvirtinimu tai sunku apčiuopiamai įvertinti.

Nuo 2007 m. iki 2014 m. akvakultūros įmonių skaičius išaugo daugiau kaip 2,5 karto nuo 17 iki 44, tačiau atitinkamai didėjančių rezultatų pagrindiniuose kiekybiniuose akvakultūros įgyvendinimo

rodikliuose nematome. Aiškios didėjimo tendencijos išryškėjo tik paramos periodo pabaigoje. Taip yra todėl, kad nors projekto įgyvendinimas baigtas, tačiau gali praeiti keleri metai, kol įmonės, ypač naujos, pradės veikti visu pajėgumu ir išryškės paramos suteikta nauda. Kita vertus, galima išvelgti dabartinių kiekybinių įgyvendinimo rodiklių trūkumus. Juose nepakankamai atsispindi technologinė pažanga akvakultūros sektoriuje, įmonių darbo našumas. Žvelgiant į ateinančios 2014 – 2020 m. paramos periodo perspektyvą, būtų tikslinga įvesti naujus ar patobulinti esamus kiekybinius pažangos įgyvendinimo rodiklius, kuriuose geriau atsispindėtų paramos lėšų panaudojimo efektyvumas, būtų galima apčiuopiamai įvertinti gautą naudą.

Kalbant apie dabartinius rodiklius, verta paminėti, kad tik vienintelis, akvakultūros produkcijos kiekio rodiklis tinkamai atspindi pasikeitimus sektoriuje. Sukurtų darbo vietų rodiklio pagrindinis trūkumas, kad jį vertinant, negalime pasakyti ar tos sukurtos darbo vietos buvo išsaugotos. Yra tiesiog skaičiuojama kiek jų naujų sukurta, nepaisant to, kad žmonės dar tais pačiais metais gali būti atleidžiami, o vėliau vėl priimami atgal į darbą. Toks rodiklis tikrai nėra objektyvus. Būtų tikslinga jį patobulinti ir nustatyti konkrečius dirbančiųjų akvakultūros įmonėse asmenų skaičius, kuriuos reikėtų pasiekti. Tai leistų ne tik sukurti darbo vietą, bet ir garantuoti jos išsaugojimą. Šiai minčiai pritaria ir apklaustieji ekspertai, kurių nuomone šis rodiklis papildomai galėtų būti susietas kartu su darbo našumu ar darbuotojų apmokymu, kvalifikacijos kėlimu. Kadangi šiuo metu yra jaučiamas didelis kvalifikuotų akvakultūros specialistų trūkumas. Kitas svarbus rodiklis - modernizuotų įmonių skaičius. Iš esmės jis parodo tik naujai įsikūrusių ar modernizaciją atlikusių senųjų įmonių skaičių. Tačiau jame neatsispindi naujų technologijų įvedimas į gamybinius procesus. Įmonei užtenka renovuoti pastatą ir rodiklio reikšmė pasiekama. Tokiu būdu investicijos yra labiau orientuotos į senosios veiklos pagerinimą, o ne į naujausias technologijas, kurios yra daug efektyvesnės ir pažangesnės. Ateinančiu periodu tikslingiau būtų siekti ir skatinti ne tik modernizaciją, bet ir investicijas į visiškai naujas inovatyvias technologijas, kurios leistų didinti gamybinį produktyvumą ir sukurti pridėtinę vertę.

Atliekant interviu su ekspertais, jų taip pat buvo prašoma įvertinti ir sureitinguoti kiekvieno dabartinio kiekybinio įgyvendinimo rodiklio svarbumą. Rezultatai pateikiami toliau (žr. 14 lent.).

14 lentelė. Ekspertų nuomonė apie įgyvendinimo rodiklių vertinimą

EKSPERTAI	VEIKSNIAI
-----------	-----------

	Akvakultūros produkcijos kiekis	Akvakultūros ir žuvų perdirbimo pramonėje sukurtos naujos darbo vietos	Išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyvia veikla)
1	3	2	1
2	3	1	2
3	3	1	2
4	3	2	1
Rangų suma	12	6	6
Rangų sumų vidurkis	8	8	8
Nuokrypio kvadratas	16	4	4
Suma S²=			24

Šaltinis: Sudaryta autoriaus.

Remiantis lentelėje pateiktais ekspertų alternatyvų vertinimo rezultatais matome, kad visi ekspertai kaip svarbiausiąjį rodiklį išskyrė akvakultūros produkcijos kiekio padidėjimą. Toliau apskaičiuosime konkordacijos koeficientą pagal metodologinėje dalyje pateiktą formulę (4):

$$W = \frac{S^2}{m^2(k^3 - k)} = \frac{12 * 24}{4^2(3^3 - 3)} = 0.75$$

Apskaičiuotoji konkordacijos koeficiento reikšmė 0,75. Nors ši reikšmė ir didesnė už vidutinę, tačiau būtina patikrinti ar Kendallo konkordacijos koeficientas yra statistiškai reikšmingas, patvirtinant arba atmetant nulinę hipotezę. Tai atliksime apskaičiuodami χ^2 ir χ^2_{krit} reikšmes:

$$\chi^2 = 0.75 * 4 * (3-1) = 6$$

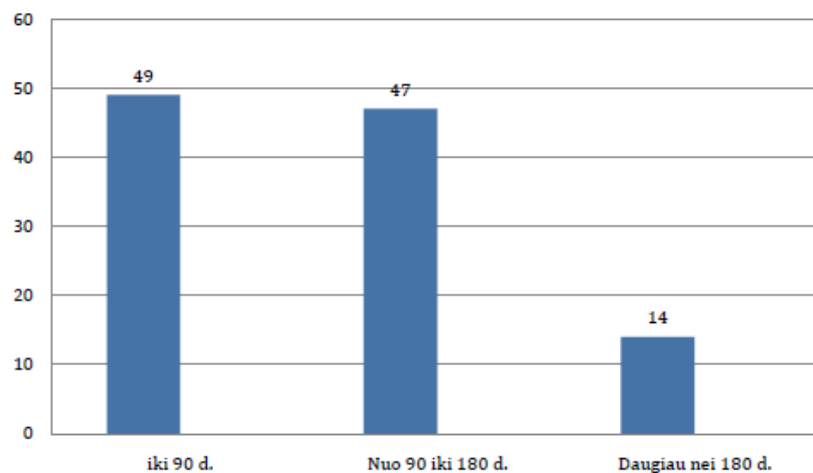
$$\chi^2_{\text{krit}}(0.05; 2) = 5.991$$

Matome, kad $6 > 5.991$, todėl atmetame nulinę hipotezę ir priimame alternatyvią, kuri patvirtina, kad ekspertų vertinimai panašūs ir statistiškai reikšmingi. Galime teigti, kad ekspertų nuomonės dėl akvakultūros kiekybinių įgyvendinimo rodiklių svarbos sutampa. Toliau aptarsime pagrindines

problemas, su kuriomis buvo susiduriama skirstant, panaudojant ir administruojant EŽF finansinės paramos lėšas.

Kaip teigiama 2014 – 2020 m. Lietuvos akvakultūros sektoriaus plėtros plane, akvakultūros įmonėms tenkanti administracinė našta neišsiskiria iš kitų ekonominių šalies sektorių. Nereikalingi jokie specialūs leidimai ar licencijos, skirtos akvakultūros produkciją siekiančioms gaminti įmonėms. Skiriant EŽF paramą, administracinių procedūrų našta akvakultūros sektoriaus įmonėms buvo panaši, kaip ir kitų ES fondų finansuojamiems projektams: reikalingos dokumentacijos teikimas, projektų įgyvendinimo tarpinių ir galutinių ataskaitų teikimas, mokėjimo prašymų rengimas. Tačiau šie teiginiai nėra iš tolo neatspindi tos situacijos, su kuria buvo susiduriama 2007 – 2013 m. paramos periodu. Visi tyrimo metu apklausti ekspertai kaip pagrindinę problemą, su kuria susidūrė, išskyrė administracinių procedūrų sudėtingumą ir vis didėjančią našta.

Didžioji dalis akvakultūros įmonių yra mažosios ir vidutinės įmonės, tačiau jas slegianti biurokratinė našta bei darbų apimtys susijusios su dokumentų rengimu ir teikimu atsakingosioms institucijoms yra neproporcingai didelės. Nėgana to, yra susiduriama ir su kita problema. Įgyvendinimo ir administravimo taisyklės yra parengtos netinkamai ir nekokybiškai. Ekspertų nuomone yra metodinių trūkumų ir netikslumų, vienas kitam prieštaraujančių punktų, taip pat įvardijami skirtumai, lyginant su ES priimtais reglamentais. Visų klaidų ir neatitikimų pasekmės vėliau atsispindi pradelstuose paraiškų ir mokėjimo prašymų vertinimo terminuose, o tai turi neigiamos įtakos projektų įgyvendinimo eigai. Oficiali statistika apie akvakultūros priemonės paraiškų ir mokėjimo prašymų vertinimo terminus nėra skelbiama, tačiau bendrai nuomonei susidaryti, naudosimės visų EŽF remiamų priemonių duomenimis. Paraiškų vertinimo terminų analizei atsitiktine tvarka buvo pasirinkta 110 paraiškų iš skirtingų prioritetinių kryptų ir rėmimo priemonių (žr. 16 pav.).

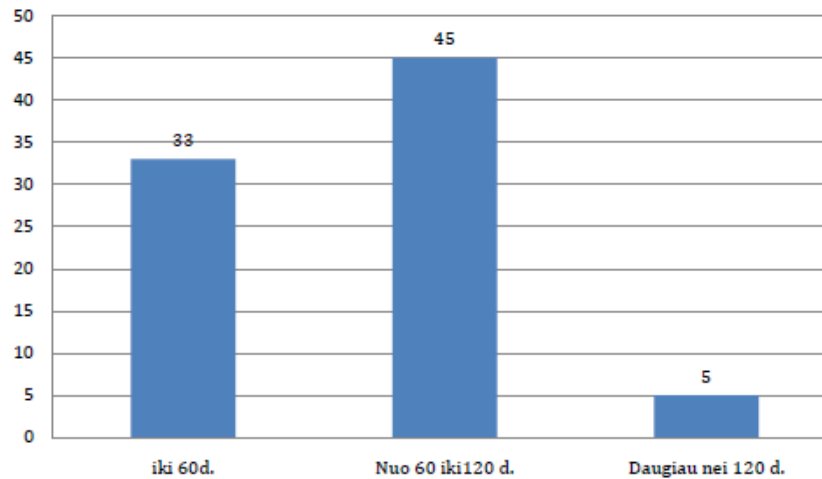

Šaltinis: adaptuota pagal Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007 – 2013 m. programos tarpinis vertinimas, 2011 m.

16 pav. Paraiškų vertinimo terminai.

Paramos gavėjų paraiškų vertinimą atlieka tarpinė institucija NMA. Ši procedūra turi būti atliekama per 90 dienų. Pagal pateiktus duomenis matome, kad daugiau kaip pusė analizei atrinktų paraiškų buvo vertinamos ilgiau negu nustatytasis terminas.

Mokėjimo prašymų vertinimo analizei atsitiktine tvarka pasirinkti 83 mokėjimo prašymai iš skirtingų prioritetinių krypčių ir rėmimo priemonių, kurių vertinimo terminai pateikti sekančioje diagramoje (žr. 17 pav.).

Šaltinis: adaptuota pagal Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007 – 2013 m. programos tarpinis vertinimas, 2011 m.

17 pav. Mokėjimo prašymų vertinimo terminai.

Mokėjimo prašymus taip pat vertina NMA. Reglamentuotas vertinimo terminas yra 60 d. Pagal pateiktus rezultatus matome, kad daugiau kaip pusė visų analizei atrinktų mokėjimo prašymų buvo vertinti ilgiau, negu numatytasis terminas. Apklausti ekspertai taip pat pritarė, kad vertinimo terminai yra viršijami ir pasiūlė skatinti glaudesnę bendradarbiavimą tarp paramos gavėjų ir institucijų. Neretai išskyla klausimų dėl įgyvendinimo ar administravimo taisyklių, tačiau konkrečių išaiškinimų negaunama. Tai galėtų padėti išvengti klaidų tolimesniuose dokumentuose, prisidėtų prie sklandesnio ir efektyvesnio vertinimo proceso.

Problemos bei trūkumai dėl administracinių procedūrų ir vertinimo terminų išryškėjo paramos periodo pradžioje. Todėl buvo imtasi atitinkamų veikslių ir 2010 m. ŽŪM patvirtintos supaprastintosios akvakultūros rėmimo priemonės įgyvendinimo taisyklės. Tai leido NMA operatyviau ir greičiau atlikti būtinas vertinimo procedūras, o akvakultūros įmonėms lengviau įsisavinti paramą, kuri buvo skiriama nedidelės vertės (iki 50,4 tūkst. Eur) projektams. Vertinimo terminai pagal šias taisykles buvo sutrumpinti iki 30 d., tačiau jie vis tiek buvo viršijami. Apklaustieji ekspertai sutinka, kad supaprastintosios taisyklės buvo naudinga priemonė ne tik sumažinanti biurokratizmą, bet ir padedanti smulkiausioms sektoriaus įmonėms gauti reikalingą EŽF paramą. Siekiant dar labiau

paprastinti administracinės procedūros naujuoju paramos laikotarpiu numatoma maksimaliai išnaudoti elektronines galimybes teikiant projektų įgyvendinimo dokumentus. Taip pat ŽŪM numačiusi surinkti ir oficialiai paskelbti susistemintus reikalavimus akvakultūros įmonių veiklai - nuo veiklos įteisinimo iki reguliavimo.

Akivaizdu, kad norinčiųjų gauti paramą 2014 – 2020 m. paramos periodu bus daugiau, negu tam skirta lėšų iš EJRF. Situacija analogiška kaip ir 2007 – 2013 m., todėl būtina nekartoti tų pačių klaidų ir atlikti atitinkamas išvadas, siekiant tvaraus akvakultūros sektoriaus vystymosi ir maksimalaus paramos lėšų panaudojimo efektyvumo. Visų pirma yra svarbu išgryninti pagrindinius prioritetinius kriterijus, kuriais vadovaujantis bus skirstomi projektų vertinimo balai. Didesnę dėmesį reikia skirti atrenkant ir skiriant paramą efektyviausiems ir perspektyviausiems projektams, kurie būtų ekonomiškai naudingiausi ir sukurtų didžiausią pridėtinę vertę. Norint tai pasiekti, privalu didinti skaidrumą ir objektyvumą skirstant paramos lėšas. Iki šiol tiek Stebėsenos komitete, tiek Projektų atrankos komitete nariais yra tie patys asmenys, turintys balso teisę. Tokiu būdu priimami sprendimai gali būti neobjektyvūs ir šališki, o paramos lėšos skirstomos nepakankamai efektyviai. Taip pat atkreipti dėmesį ir griežtinti institucijų veiklos kontrolę, audito procedūras, ypatingai atsižvelgti į paraiškų ir mokėjimo prašymų vertinimo terminus, kiek įmanoma labiau stengiantis jų laikytis. Sudaryti ne tik teorines, bet ir praktines galimybes mažinti administracinę naštą, biurokratizmą ir nedraugišką požiūrį į verslą. Tačiau, tai įgyvendinti įmanoma tik skatinant glaudesnę bendradarbiavimą tarp paramos gavėjų, juos vienijančių nepriklausomų asociacijų ir valdžios institucijų. Apklaustieji ekspertai taip pat pastebi, kad naujojo periodo metu reikia didinti akvakultūros įmonių produktyvumą, siekti sumažinti dideles išlaidas energetiniams ištekliams.

Be galo svarbu kurti naujas darbo vietas, tačiau dar svarbiau yra jas išsaugoti. Vis daugiau kalbama ir apie darbo sąlygų akvakultūros įmonėse gerinimą. Taip pat verta paminėti, kad kiekvienoje akvakultūros įmonėje jaučiamas kvalifikuotų, aukštąjį išsilavinimą turinčių specialistų trūkumas, todėl ateityje reikėtų didesnę dėmesį sutelkti į darbuotojų mokymus ir kvalifikacijos kėlimą. Su šiais teiginiais sutinka ir apklaustieji ekspertai, kurie siūlo juos įtraukti į tvarios akvakultūros plėtros prioritetinius tikslus.

Atliktas kompleksinis tyrimas ir anksčiau apskaičiuoti akvakultūros sektoriaus kiekybinių rodiklių įgyvendinimo rezultatai patvirtino iškeltą darbo hipotezę, kad: *Europos žuvininkystės fondo parama akvakultūros sektoriui remti buvo panaudojama nepakankamai efektyviai.*

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad atliekant ES struktūrinių fondų paramos vertinimą dažniausiai susiduriama su neefektyviai panaudotų paramos lėšų problema. Ši problema egzistuoja ir ES žuvininkystės bei akvakultūros sektoriuose. Neretai finansuojami projektai nėra ekonomiškai efektyviausi. Taip pat išskiriamos sudėtingos administracinės procedūros, kurios neužtikrina sklandaus ir efektyvaus paramos lėšų administravimo proceso. Nepaisant didelės sektoriaus svarbos ir jam skiriamos paramos yra labai sunku nustatyti kokia konkrečiai nauda yra gaunama, atlikti objektyvų lėšų panaudojimo vertinimą, nes siekiami rodikliai ne visada atspindi realią situaciją. Atlikus analizę nustatyta, kad visos šios problemos egzistuoja ir Lietuvos akvakultūros sektoriuje. Žuvininkystę Europos Sąjungoje reglamentuoja bendroji žuvininkystės politika, kuri nuo pat Europos Bendrijos įkūrimo buvo bendrosios žemės ūkio politikos dalis. Šios politikos nuolatos tobulinamos ir reformuojamos, atsižvelgiant į besikeičiančią situaciją ir keliamus naujus tikslus. Po paskutiniųjų reformų, vykdomos šiuolaikinės politikos dar didesnę dėmesį skiria tvarios ir konkurencingos akvakultūros kūrimui, kadangi pasauliniai žuvies išteklių kasmet mažėja. Su šia problema susiduriama tiek Lietuvoje ir Europos Sąjungoje, tiek ir visame pasaulyje.

2. Norint išspręsti globalinę mažėjančių išteklių problemą į akvakultūrą yra investuojamos didelės pinigų sumos. Europos Sąjungoje pagrindiniu finansavimo instrumentu yra Europos žuvininkystės fondas, kurio finansinė parama teikiama visoms be išimties valstybėms narėms, skirstoma atsižvelgiant į jų žuvininkystės sektorių būklę. Yra išskiriamos 4 pagrindinės prioritetinės finansavimo kryptys: laivyno pritaikymas; akvakultūra, perdirbimas ir prekyba, žvejyba vidaus vandenyse; bendro intereso priemonės; tvarus žuvininkystės regionų vystymasis. Lietuvai 2007 – 2013 m. laikotarpiui iš EŽF biudžeto skirta 54 mln. Eur., iš kurių didžioji dalis – II prioritetinei krypčiai, orientuotai į akvakultūrą ir žvejybą vidaus vandenyse. Investicijos į akvakultūros sektorių pasaulyje duoda teigiamus rezultatus, ko negalima pasakyti apie merdėjančią ES akvakultūros sektorių, į kurių investuojamos lėšos, o tikslai ir gamybos apimtys nepasiekiami. Nepaisant to, EŽF parama padėjo užtikrinti spartesnę Lietuvos žuvininkystės ir akvakultūros sektorių plėtrą ir gamybos apimčių padidėjimą.

3. Siekiant įvertinti kiekybinių akvakultūros rodiklių efektyvumą, buvo apskaičiuoti kiekvieno iš jų pasiekimo laipsniai. Tyrimo metu nustatytas bendras 90 proc. akvakultūros rėmimo priemonės rodiklių pasiekimo laipsnis. Remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, jog akvakultūros priemonės kiekybiniai įgyvendinimo rodikliai ir tikslai 2007 – 2013 m. paramos

periodu nebuvo visiškai pasiekti. Gauti rezultatai leidžia atlikti tik labai siaurą finansinės paramos sektoriui vertinimą, rodikliai nepakankamai atspindi sektoriaus būklę, remiantis jais, negalima apčiuopiamai įvertinti paramos teikiamos naudos.

4. Remiantis kompleksinio tyrimo ir ekspertų apklausos duomenimis buvo patvirtinta iškelta darbo hipotezė, kad paramos lėšos buvo panaudotos nepakankamai efektyviai. Galima konstatuoti, kad finansinės paramos nauda yra akivaizdi ir geriausiai matoma per technologinės pažangos prizmę. Naujų įmonių steigimasis, senųjų modernizacija, inovatyvių technologijų diegimas skatina produktyvumo didėjimą bei greitesnę akvakultūros sektoriaus vystymąsi, gaminama ekologiška ir platesnio asortimento produkcija, didinama sukuriama pridėtinė vertė. Administracinių procedūrų supaprastinimas ir administracinės naštos mažinimas yra būtinas, siekiant bendrų tikslų akvakultūros sektoriuje įgyvendinimo. Papildomų klaidų ir netikslumų padėtų išvengti atsakingai ir tinkamai parengti paramos administravimą, įgyvendinimą reglamentuojantys dokumentai bei griežtesnis nustatytų vertinimo terminų laikymasis.

Rekomendacijos

Įsitikinus tuo, kad EŽF finansinės paramos lėšos buvo panaudotos nepakankamai efektyviai, suformuluotos rekomendacijos orientuotos į 2014 – 2020 m. paramos periodą, siekiant kuo efektyvesnio ir racialesnio EJRF lėšų panaudojimo. Rekomendacijos skirtos už lėšų skirstymą ir administravimą atsakingoms valstybės institucijoms, gautais tyrimo rezultatais taip pat gali pasinaudoti suinteresuoti asmenys, akvakultūros įmonės, asociacijos teikiant savo siūlymus ir pastabas dėl paramos lėšų skirstymo ir panaudojimo efektyvumo didinimo.

1. Įvesti naujus kiekybinius įgyvendinimo rodiklius, kurie geriau atspindėtų situaciją akvakultūros sektoriuje ir būtų susieti su darbo našumu, sukuriama pridėtinė vertė ir darbo vietų išsaugojimu. Tai leistų išskirti ir siekti realesnių tikslų naujame paramos periode.
2. Siekiant efektyvesnio lėšų panaudojimo ir žinant, kad susidomėjimas šia sritimi išlieka didelis, požiūris į investicijas turi būti labiau orientuotas į rezultatus, parama skirstoma griežčiau ir tik ekonomiškai naudingiems projektams, kurie užtikrintų pridėtinės vertės kūrimą ateityje. Projektų atrankos metu turėtų būti atsižvelgiama į bendras kainas ir tendencijas akvakultūros sektoriuje, tokiu būdu užkertant kelią nelogiškiems projektams.
3. Administracinių procedūrų supaprastinimui ir administracinės naštos mažinimui patvirtinti supaprastintąsias taisykles, kurios 2007 – 2013 m. paramos periodu buvo įvertintos kaip didelis palengvinimas, siekiant gauti nedidelės vertės paramą.

LITERATŪRA

1. Aarset B. et al. (2004) The European consumers understanding and perceptions of the „organic“ food regime: the case of aquaculture. // British food journal Vol. 106, Iss. 2, pp. 93-105. Prieiga per internetą: <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0007-070X&volume=106&issue=2&articleid=1509158&show=html> [žiūrėta: 2015.10.20]
2. Anderson J.L. (2002) Aquaculture and the future: why fisheries economists should care, // Marine resource economics, Vol. 17, Iss.2, pp. 133-151. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/42629357> [žiūrėta: 2015.10.20]
3. Bagdonas A., Jucevičienė P., Bendrojo lavinimo mokyklos efektyvumo sampratos problema epistemologiniu ir vertinamuoju aspektais. Socialiniai mokslai, Kaunas : Kauno technologijos universitetas, 2000, Nr. 4 (25), p. 95-100. ISSN 1392-0758
4. Bert T.M., Ecological and genetic implications of aquaculture activities. Springer, 2007. – 537 p. ISBN 978-1-4020-6148-6
5. Bilevičienė T., Jonušauskas S., Statistinių metodų taikymas rinkos tyrimuose: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. – 308 p. – ISBN-978-9955-19-242-8
6. Bitinas B. ir kt., Kokybinių tyrimų metodologija: Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. – Klaipėda, S. Jokužio leidykla – spaustuvė, 2008. – 306 p. - ISBN 978-9986-31-260-4
7. Bostock J. ir kt. (2012) Promoting sustainable aquaculture: building the capacity of local institutions and online teaching // Management of environmental quality Vol. 23 Iss.4, pp. 434-450. Prieiga per internetą: <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=1477-7835&volume=23&issue=4&articleid=17036545&show=html> [žiūrėta: 2015.10.20]
8. Conceicao Heldt E., The common fisheries policy in the European Union: a study in integrative and distributive bargaining. New York: Routledge, 2004. – 134 p. – ISBN 0-415-94902-5
9. Čekanavičius V., Murauskas G., Statistika ir jos taikymai I. Vilnius: TEV, 2001. – 238 p. – ISBN-9986-546-93-1
10. Darbuotojų skaičius Lietuvos akvakultūros įmonėse. Požymiai: metai. Prieiga per internetą: <http://www.vic.lt/?mid=562&id=14599> ; <http://www.vic.lt/?mid=562&id=17833> [žiūrėta: 2015.11.12]

11. Eičaitė O., Juškevičienė D., Akvakultūros ūkių ekonominio dydžio, išreikšto ekonominio dydžio vienetais, nustatymas: mokslinis straipsnis. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2010. – ISSN-1822-6760
12. Ernst & Young, Interim evaluation of the European Fisheries Fund (2007-2013) final report, 2011. – 115 p.
13. European Parliament. Perspectives for the new European Fisheries Fund, 2011. Prieiga per internetą:
http://www.ieep.eu/assets/849/Perspectives_on_the_new_European_Fisheries_Fund_en.pdf
[žiūrėta: 2015.10.20]
14. Europos audito rūmai, Europos žuvininkystės fondo paramos akvakultūrai veiksmingumas. - Liuksemburgas; Europos Sąjungos leidinių biuras, 2014. – ISBN 978-92-872-1522-2
15. Europos Komisija Bendroji žuvininkystės politika: faktai ir skaičiai. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras, 2014. – 48 p. – ISBN-978-92-79-34201-1
16. Europos Komisija Bendrosios žuvininkystės politikos statistika 2012m. Europos Sąjunga, 2012. – 52 p. – ISBN-978-92-79-22748-6
17. Europos Komisija komunikatas COM(2013) 229 Dėl tvarios akvakultūros plėtros strateginių planų Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/procedure/EN/202610> [žiūrėta: 2015.10.20]
18. Europos Komisija Reglamentas dėl bendros žuvininkystės politikos 52011PC0425, Briuselis 2011. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011PC0425:LT:NOT> [žiūrėta: 2015.10.20]
19. Europos Komisija Septintoji metinė Europos Žuvininkystės fondo priemonių įgyvendinimo ataskaita COM(2014) 0738 Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2014:738:FIN> [žiūrėta: 2015.10.20]
20. Europos Komisija Žalioji knyga – Bendrosios žuvininkystės politikos reforma 52009DC0163. Briuselis, 2011. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52009dc0163:LT:NOT> [žiūrėta: 2015.10.20]

21. Europos regioninės politikos institutas, Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007-2013 metų veiksmų programos tarpinis vertinimas, 2011. – 181 p. Prieiga per internetą: <http://old.zum.lt/index.php?2027188789> [žiūrėta: 2015.10.20]
22. FAO Fishery and aquaculture statistics 2010. ISBN 978-92-5-007253-1
23. FAO, The state of World fisheries and aquaculture, 2014.-243 p.– ISBN 978-92-5-108275-1
24. Garzon I., Reforming the common agricultural policy: history of a paradigm change. New York: Palgrave Macmillan, 2006. – 215 p. – ISBN 978-0-230-00184-8
25. Griekienis R. ir kt. Europos Sąjungos: enciklopedinis žinynas. – Vilnius: Eugrimas, 2008. – 352 p. – ISBN 9955-790-05-1
26. Grublienė V., Žuvininkystės sektoriaus jūrų žuvininkystės šakos būklė ir vystymosi galimybės: mokslinis straipsnis. Klaipėdos universitetas, 2010. – ISSN-1822-6760
27. Guillen J. ir kt. (2015) Estimating the economic performance of the EU aquaculture sector, // Aquaculture Int Vol 23, Iss. 6, pp. 1387-1400 Prieiga per internetą: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10499-015-9891-x#/page-1> [žiūrėta: 2015.10.20]
28. Jurkėnaitė N., Bendroji žemės ūkio politika artėjant 2020 m.: evoliucija ar revoliucija.: mokslinis straipsnis. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2011. – ISSN 1648-9098
29. Kawecka-Wyrzykowska E., Support for Polish Agriculture and Rural Areas from the EU budget. Poland competitiveness report 2014. World economy research institute, Warsaw, 2014. - I-BN 978-83-7378-908-1
30. Kazlauskas E., Ekologiškos akvakultūros produkcijos gamybos skatinimo ir šių produktų rinkos, marketingo priemonių modeliavimas: mokslinis tiriamasis projektas. Kaunas: Aleksandro Stulginskio universitetas, 2012. – 50 p.
31. Kennelly J. S., By-catch reduction in the World's fisheries. Springer, 2007. – 302 p. – ISBN-978-1-4020-6078-6
32. Khalilian S. et al., (2010) Designed for failure : A critique of the Common Fisheries Policy of the European Union, // Marine policy Vol. 34, Iss. 6, pp. 1178-1182. Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308597X10000709> [žiūrėta: 2015.10.20]
33. Leach. R., Glausta Europos Sąjungos enciklopedija. – Vilnius: Vaga, 2007. -303 p. – ISBN 978-5-415-02021-8

34. Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2011) ES struktūrinių fondų lėšų panaudojimas Lietuvoje,. Prieiga per internetą: <http://files.lrinka.lt/analitiniai%20darbai/ES%20lesos.pdf> [žiūrėta: 2015.10.20]
35. Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007-2013 m. veiksmų programos priemonių įgyvendinimas Prieiga per internetą: <https://www.nma.lt/index.php/parama/lietuvos-zuvininkystes-sektoriaus-20072013-m-veiksmu-programa/statistika/3082> [žiūrėta: 2015.11.11]
36. LR ŽŪM, 2014 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. 3D-393 Lietuvos akvakultūros sektoriaus plėtros 2014 – 2020 metais planas. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=3b0a89b0010811e4bfca9cc6968de163> [žiūrėta: 2015.10.20]
37. Markus T. (2010) Towards sustainable fisheries subsidies: entering a new round of reform under the Common Fisheries Policy, .. Marine policy vol. 34, Iss. 6, pp 1117-1124 Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308597X10000631> [žiūrėta: 2015.10.20]
38. Martišius S. A., Kėdaitis V., STATISTIKA I dalis. Statistinės analizės teorija ir metodai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010. – 408 p. – ISBN-978-9955-33-585-6
39. Mohl P., Hagen T., (2010) Do EU structural funds promote regional growth? New evidence from various panel data approaches, // Regional Science & Urban Economics, Vol. 40 Iss. 5, pp. 353 – 365 Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0166046210000141> [žiūrėta: 2015.10.20]
40. Nikolik G., A banker's view on the dynamics, challenges and investment flows in the aquaculture industry. Global outlook for aquaculture leadership, 2011. Prieiga per internetą: <http://gaalliance.org/wp-content/uploads/2015/04/goal11-nikolik2.pdf> [žiūrėta: 2015.10.20]
41. Paulikas V., Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika ir administravimas: monografija. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. – 112 p. – ISBN 9955-442-98-0
42. Paulikas V., Kazėnas G. Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2012. -174 p. – ISBN 9955-19-427-9
43. Pečiukėnas A., Akvakultūra Lietuvoje: istorinė apžvalga. Vilnius: Lietuvos hidrobiologų draugija, 2006. – 127 p. – ISBN-978-9955-608-38-7

44. Raakjaer J. *A fisheries management system in crisis – the EU Common fisheries policy = Žuvininkystės valdymo sistemos krizė – Europos Sąjungos Bendroji žuvininkystės politika: summary of doctoral dissertation: social sciences, (01 R).* – Aalborg: Aalborg University, 2009.
45. Roller L.H., (2011). Challenges in EU competition policy, // *Empirica* vol. 38, Iss: 3 pp. 287 - 314 Prieiga per internetą: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10663-010-9164-x> [žiūrėta: 2015.10.20]
46. Rudzkienė V., *Lietuvos e. valdžios gairės: ateities įžvalgų tyrimas: monografija.* – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. – 354 p. – ISBN 978-9955-19-160-5
47. Sabau-Popa C.D. (2010) European fisheries fund – new development opportunities for Romania, // *Annals of the University of Petrosani, Economics.* Vol. 10, Iss. 3 pp 283-290 Prieiga per internetą: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/62651244/european-fisheries-fund-new-development-opportunities-romania> [žiūrėta: 2015.10.20]
48. Schlag A. K., Ystgaard K. (2013) Europeans and aquaculture: perceived differences between wild and farmed fish. // *British food journal.* Emerald Group publishing Limited. King's college London, UK. Vol. 115, Iss. 2. Prieiga per internetą: <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0007-070X&volume=115&issue=2&articleid=17077383&show=html> [žiūrėta: 2015.10.20]
49. Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries (STECF) *The economic performance of the EU aquaculture sector, 2014.* – ISSN 1831-9424, Prieiga per internetą: https://stecf.jrc.ec.europa.eu/documents/43805/839433/2014-11_STECF+14-18+-+EU+Aquaculture+sector_JRCxxx.pdf [žiūrėta: 2015.10.20]
50. Sgroi F. et al. (2014). Economic evaluation of aquaculture investments under conditions of risk and uncertainty in the Mediterranean sea, // *American journal of applied sciences* vol 11. 11:1727-1734 Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Riccardo_Testa/publication/278032361_Economic_evaluation_of_aquaculture_investments_under_conditions_of_risk_and_uncertainty_in_the_Mediterranean_Sea/links/557ab57508aef90db60d1395.pdf [žiūrėta: 2015.10.20]
51. Žuvininkystės departamentas prie LR ŽŪM ir Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. *Lietuvos žuvininkystė. Dokumentai, faktai, skaičiai 2006-2007 metai.* Vilnius: ŽŪM, - 2009. – 181 p. – ISSN-2029-2848

- 52.** Žuvininkystės departamentas prie LR ŽŪM, Žuvininkystės sektoriaus veiksmų programos įgyvendinimo ataskaitos 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 m. Prieiga per internetą: <http://old.zum.lt/index.php?-1646180640> [žiūrėta: 2015.11.12]

Česokas E. Europos žuvininkystės fondo paramos Lietuvos akvakultūros sektoriui vertinimas / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. R. Žitkienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2015.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe vertinama Europos žuvininkystės fondo teikiama finansinė parama Lietuvos akvakultūros sektoriui. Pateikiami pagrindiniai kiekybiniai akvakultūros sektoriaus įgyvendinimo rodikliai, apskaičiuojamas jų pasiekimo laipsnis. Kompleksiškai įvertinamas lėšų panaudojimo efektyvumas ir nauda akvakultūros sektoriui, iškeliamos pagrindinės problemos ir pateikiami galimi sprendimo būdai.

Pirmojoje darbo dalyje pateikiami teoriniai temos aspektai, iškeliami efektyvaus lėšų panaudojimo ir kitos akvakultūros sektoriaus problemos, įvertintos sektorių reglamentuojančios politikos. Antroje dalyje nagrinėjama Europos žuvininkystės fondo veikla, įvertinama jo ir akvakultūros krypties svarba nacionaliniu ir globaliniu aspektais. Trečioje darbo dalyje atliekamas finansinės paramos akvakultūros sektoriui efektyvumo vertinimas, remiantis statistiniais duomenimis atliekama kiekybinių rodiklių koreliacinė analizė. Kokybinių interviu metu apklausus ekspertus atliekamas kompleksinis akvakultūrai panaudotų paramos lėšų efektyvumo ir naudos vertinimas, išanalizuojamos problemos, pateikiant pasiūlymus 2014 – 2020 m. paramos periodui. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos nagrinėjama tema.

Pagrindiniai žodžiai: struktūriniai fondai, Europos žuvininkystės fondas, akvakultūra Lietuvoje, paramos vertinimas, efektyvumas.

Česokas E. Assessment of European Fisheries Fund assistance to Lithuania aquaculture sector / Master's work in Finance management. Supervisor prof. dr. R. Žitkienė. – Vilnius: Mykolas Romeris university, Faculty of Economics and Finance Management, 2015.

ANNOTATION

The Master's work analyses and evaluates European Fisheries Fund provided financial support for Lithuanian aquaculture sector. It presents the main quantitative indicators of the implementation of the aquaculture sector, calculating the degree of their achievement. By comprehensively evaluated cost-effectiveness and the benefits for the aquaculture sector, caused major problems and possible solutions.

The first part gives an overview of the theoretical aspects of the subject, raises the effective use of funds and other problems of the aquaculture sector, assesses sectoral governing policies. In the second part European Fisheries Fund and aquaculture's significance is analyzed at the national and global dimensions. In the third part of the work carried out financial support for the aquaculture sector performance evaluation, according to statistics conducted quantitative indicators correlation analysis. Taking interviews with experts conducted a comprehensive survey of aquaculture support the cost effectiveness and benefit assessment, analyzed the problems with proposals for 2014 – 2020 financial support period. At the end the conclusions and recommendations are made.

Key words: structural funds, European fisheries fund, aquaculture in Lithuania, funding assessment, effectiveness.

Česokas E. Europos žuvininkystės fondo paramos Lietuvos akvakultūros sektoriui vertinimas / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. R. Žitkienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2015.

SANTRAUKA

Finansų valdymo magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, nes akvakultūros sektorius labai sparčiai besivysto Lietuvoje bei visame pasaulyje. Jam remti skiriamos Europos žuvininkystės fondo lėšos, todėl būtina įvertinti, ar jos panaudojamos efektyviai ir naudingai. Teorinėje dalyje atliekama paramos vertinimo teorinė analizė, iškeliant pagrindines problemas, nagrinėjamos žuvininkystę reglamentuojančios politikos. Analitinėje darbo dalyje apskaičiuojami kiekybinių akvakultūros rodiklių pasiekimo laipsniai, atliekama koreliacinė analizė. Remiantis ekspertų interviu atliekamas kompleksinis paramos vertinimas, analizuojamos iškeltos problemos.

Darbe iškeliamą problema - ar finansinė Europos žuvininkystės fondo parama skiriama Lietuvos akvakultūros sektoriui yra panaudojama efektyviai? Tyrimo objektas – Lietuvos akvakultūros įmonėms teikiama Europos žuvininkystės fondo finansinė parama. Šio darbo tikslas yra įvertinti Europos žuvininkystės fondo teikiamos finansinės paramos efektyvumą ir naudą Lietuvos akvakultūros sektoriui 2007 – 2013 metų laikotarpiu. Norint pasiekti tikslą iškelti tokie uždaviniai: remiantis vertinimo teorine analize akcentuoti pagrindines problemas; išanalizuoti bendrųjų politikų raidos tendencijas; išnagrinėti Europos žuvininkystės fondo veiklą, įvertinti akvakultūros reikšmę; įvertinti kiekybinių akvakultūros rodiklių efektyvumą; kompleksiškai įvertinti paramos panaudojimo efektyvumą ir naudą. Taip pat suformuluota darbo hipotezė – Europos žuvininkystės fondo parama akvakultūros sektoriui remti buvo panaudojama nepakankamai efektyviai. Darbe buvo naudoti šie tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, statistinė duomenų ir lyginamoji analizė, koreliacinė analizė bei ekspertų interviu vertinimas.

Remiantis atliktais tyrimais nustatyta, kad kiekybiniai akvakultūros įgyvendinimo rodikliai ir iškelti tikslai nebuvo visiškai pasiekti. Apskaičiuoti rodiklių pasiekimo rezultatai ir atlikta koreliacinė analizė neatspindi realios situacijos akvakultūros sektoriuje. Teorinėje dalyje iškeltos problemos turi reikšmės ir Lietuvos akvakultūros sektoriui. Atlikus kompleksinį vertinimą bei remiantis ekspertų interviu metu gautais atsakymais galime teigti, kad paramos lėšos buvo panaudotos nepakankamai efektyviai, nors ir turėjo akivaizdžios naudos akvakultūros sektoriui. Apibendrinant atliktų vertinimų duomenis, iškeltą darbo hipotezę patvirtiname.

Česokas E. Assessment of European Fisheries Fund assistance to Lithuania aquaculture sector / Master's work in Finance management. Supervisor prof. dr. R. Žitkienė. – Vilnius: Mykolas Romeris university, Faculty of Economics and Finance Management, 2015.

SUMMARY

Finance management Master's thesis is relevant because aquaculture sector is rapidly developing in Lithuania and throughout the world. It is supported from the European Fisheries Fund, so it is necessary to assess whether the funds are used efficiently and effectively. In the theoretical part the evaluation theoretical analysis is made, causing major problems and examining fisheries policies. In the analytical part aquaculture quantitative indicators are counted, a correlation analysis is made. Based on expert interviews conducted cross-evaluation, analyzing raised problems.

The research problem - or the European Fisheries Fund, financial support for Lithuania aquaculture sector are used effectively? The object of research - Lithuania aquaculture enterprises submitted to the European Fisheries Fund for financial support. Research goal is to assess the European Fisheries Fund financial support effectiveness and efficiency for the aquaculture sector in Lithuania of 2007 - 2013 period. To achieve the goal the following tasks are: based on the evaluation of theoretical analysis to highlight key problems; analyze trends in the development of common policies; examine the European Fisheries Fund, assess the importance of aquaculture; to evaluate the efficiency of aquaculture quantitative indicators; assess the efficiency and benefits of financial support. The research hypothesis is also formulated - European Fisheries Fund financial support for the aquaculture sector have been used not fully efficiently. Methods used in this work: the scientific literature review, statistical data and comparative analysis, correlation analysis and experts interviewed assessment.

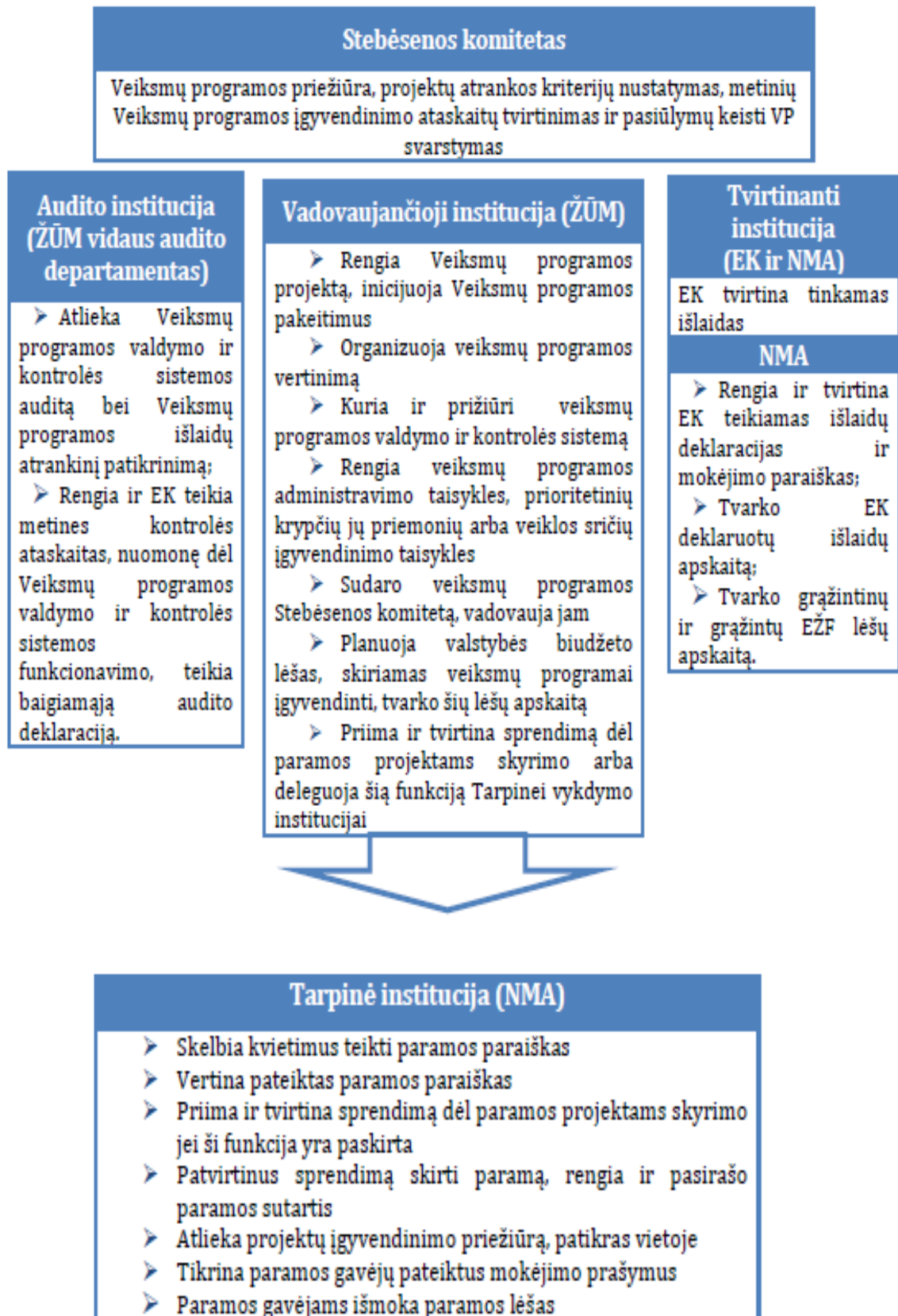
Based on this study has been found that aquaculture quantitative indicators and objectives were not fully achieved. Calculated indicators achievement results and performed correlation analysis does not reflect the real situation in the aquaculture sector. The problems that are raised in theoretical part are important for Lithuania's aquaculture sector. Following a comprehensive evaluation, and according to experts interviewed we can conclude that financial funds were used inefficiently, though, they had a clear benefits to the aquaculture sector. Summing up the results of performed analysis the research hypothesis was confirmed.

PRIEDAI

2007 – 2013 metų Lietuvos žuvininkystės sektoriaus veiksmų programos schema

Veiksmų programos administravimo institucinės sistemos schema

Interviu su ALGIRDU DOMARKU, Lietuvos Žuvininkų sąjungos prezidentu, Alternatyvios akvakultūros asociacijos tarybos pirmininku, Žuvies perdirbėjų ir augintojų asociacijos tarybos pirmininku

1. *Kaip manote, ar EŽF parama akvakultūrai, buvo skirstoma ir panaudojama efektyviai?*

Atvirai pasakius buvo visko. Siekėme daugybės tikslų, didžioji jų dalis yra pasiekti, tačiau pasitaikė atskirų atvejų kai projektai nebuvo sėkmingi. Skirtos nemažos sumos dideliems projektams, pavyzdžiui starkingų auginimui, lėšos panaudotos, o rezultatai nepasiekti. Taip jau atsitiko, kad parama buvo įsisavinta, tačiau pritrūkus apyvartinių lėšų, veikla buvo „užmesta“. Žinoma prie to prisidėjo ir finansų krizė, tačiau vykdant kontrolę reikėtų atsižvelgti į tuos atvejus, taip pat ir rengiant 2014 – 2020 m. paramos žuvininkystei įgyvendinimo administravimo taisykles.

2. *Kalbant apie akvakultūros sektorių ir EŽF paramą, kokia būtų Jūsų nuomonė apie paramos planavimą ir įgyvendinimą?*

Čia svarbiausias vaidmuo tenka ŽŪM Žuvininkystės departamentui, kadangi jie ruošia strateginius dokumentus. Darbo koncentraciją ir kokybę geriausiai atspindi iki šiol neparengti 2014 – 2020 m. paramos strateginiai dokumentai, nors jau 2015 m. eina į pabaigą. Su šiomis problemomis susiduriame ne tik mes žuvininkai, tačiau visi, tame tarpe ir kaimo rėmimo programos. Buvo žadama stiprinti žmogiškuosius išteklius institucijose. Tačiau nors ir aukšti valdininkai žadėjo imtis veiksmų, kad paramos įsisavinimas vyktų greičiau ir sklandžiau, kad dokumentai būtų paruošti laiku ir tinkamai, deja kol kas rezultatų jokių neturime.

Yra viršijami visi terminai, įskaitant mokėjimo prašymų tikrinimo, sudėtingas pats biurokratinis aparatas ir kartais matoma tendencija, kad siekiama ne suteikti pagalbą ir paramą, o sudaryti kuo daugiau kliūčių su visomis administracinėmis procedūromis. Kiek tenka ruošti paraiškų paramai gauti, akivaizdžiai matosi, kad nenorima skirti paramos, tuomet belieka kreiptis į Vyriausiąją administracinių ginčų komisiją ar teismą, tai vilkina visą procesą, nors galiausiai bylas įmonės laimi, bet joms iškyla papildomų problemų projektų įgyvendinimo metu.

3. *Ar matote kokią naudą EŽF parama davė Lietuvos akvakultūros sektoriui?*

Nauda tikrai yra akivaizdi ir tai galima teigti vienareikšmiškai. Kiekvienu atveju, ypač uždarytųjų akvakultūros sistemų, matoma didelė pažanga. Įsikūrė daug naujų įmonių, ateina naujos technologijos, atsiranda ir populiarėja naujos vertingesnės auginamų žuvų rūšys, tvenkinių akvakultūra taip pat smarkiai modernizuojasi.

4. *Kokie kiekybiniai veiklos įgyvendinimo rodikliai yra svarbiausi įgyvendinant akvakultūros projektus ir kodėl?*

Mano manymu reikėtų įvesti naują įgyvendinimo rodiklį, kuris atspindėtų naujų technologijų įvedimą ir skatinimą. Nes dabar didelė dalis investicijų buvo skirta tiesiog senajai veiklai, įrangai ar technikai modernizuoti, kas nelabai atspindi daugumoje iki šiol buvusių rodiklių. Taip pat kaip vienas iš galimų variantų galėtų būti rodiklis, susietas su darbuotojų apmokymu ar kvalifikacijos kėlimu, pavyzdžiui kiek naujų specialistų turi būti apmokoma. Nes šiuo metu jaučiamas kvalifikuotų specialistų trūkumas, o tai atsiliepia įmonių veiklos efektyvumui.

Kitas svarbus momentas yra žuvies realizavimo sistemos kūrimas, kuris taip pat galėtų būti kaip atskiras rodiklis, kurį reikia pasiekti veiksmų programos įgyvendinimo laikotarpiu. Kadangi greitu metu vidaus rinka bus perpildyta Lietuvoje užaugintos produkcijos ir jau reikia pradėti rūpintis jos eksporto galimybėmis. Norint tai pasiekti reikalinga įmonių kooperacija ir aiškus tikslas – kurį šiuo metu galėtų padėti pasiekti atitinkamai įvestas naujas rodiklis.

5. Sureitinguokite fizinius įgyvendinimo rodiklius pagal svarbą. 3-svarbiausias, 1-mažiausiai svarbus.

Akvakultūros produkcijos kiekis 3

Akvakultūros ir žuvų perdirbimo pramonėje sukurtos naujos darbo vietos 2

Išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyviąja veikla) 1

6. Gal galite įvardinti pagrindines problemas su kuriomis susidūrėte projektų įgyvendinimo metu?

Vieną pagrindinę problemą – administracines procedūras ir sudėtingą biurokratinį aparatą jau įvardinau. Su pačiu paramos gavimu iškyla daug neapibrėžtumų, pačiose įgyvendinimo taisyklėse yra pasitaikę vienas kitam prieštaraujančių punktų. Akivaizdu, kad tai nėra NMA klaidos, o ŽŪM Žuvininkystės departamento. Taip pat trūksta konkretesnių išaiškinimų dėl kai kurių įgyvendinimo taisyklių punktų. Pasitaiko ir skirtumų nuo ES patvirtintų reglamentų, kas galiausiai baigiasi bylomis ir teismų maratonais.

Įgyvendinant projektus ir teikiant galutines ataskaitas taip pat susiduriama su problemomis. Vienos institucijos reikalauja išvadų dėl aplinkosauginio poveikio, kitos nereikalauja. Tokiu būdu dar labiau padidinamas administracinių procedūrų skaičius, papildomai apkraunami pareiškėjai ir valstybės tarnautojai. Viso to būtų galima išvengti, jeigu įgyvendinimo taisyklės būtų paruoštos kokybiškai ir tinkamai.

7. Jūsų manymu, ar supaprastintųjų taisyklių įvedimas padėjo akvakultūros įmonėms lengviau įsisavinti paramą bei sumažinti administracines procedūras?

Be abejo. Šios taisyklės labiausiai ir padėjo ne tik lengviau įsisavinti paramą, bet ir skatino tiek mažesnių projektų įgyvendinimą, tiek ir didelių projektų dalinimą į keletą įgyvendinimo etapų.

8. Kokie būtų Jūsų pamąstymai, pastebėjimai, rekomendacijos dėl ES paramos akvakultūrai 2014-2020 m. periodu?

Esame raštu dar 2014 m. teikę savo asociacijos pastabas ŽŪM dėl akvakultūros sektoriaus plėtros 2014-2020 m. plano. Visų pirma planas turi atitikti EK komunikatui, kuris numato „Tvarios ES akvakultūros plėtros strategines gaires“. Siūloma ieškoti administracinių procedūrų supaprastinimo galimybių, tai apimtų ir paraiškų paramai gauti nagrinėjimą, kuris viršija visus nustatytus terminus, taip pat tobulinti veiksmų programos audito procedūras. Atlikus akvakultūros sektoriaus SSGG analizę, siūloma įrašyti punktą dėl grėsmės, jog bus laikomasi neskaidraus ES paramos skirstymo metodų, taikomos sudėtingos procedūros, paramos gavėjams bus keliami per dideli ar nepagrįsti reikalavimai.

Taip pat siūloma rasti galimybes, kai kuriais atvejais, palikti ankstesnę paramos intensyvumą akvakultūrai, sumažinant ją kitose kryptyse, taip išlaikant bendrą 50 % paramos intensyvumą. Jau dabar akivaizdu, kad susidomėjusių akvakultūra ir prašančių paramos, bus daugiau negu tam bus skirta lėšų iš EJRF. Todėl labai svarbu apsispręsti, kokie paramos skyrimo prioritetiniai kriterijai bus taikomi prašantiems paramos.

9. *Kaip vertinate naujų, neturinčių patirties akvakultūros įmonių susidomėjimą šia veikla, ar tai nėra tik noras pasipelnyti?*

Kadangi visos investicijos pagal akvakultūros priemonę yra pelno siekiančios, visos įmonės yra suinteresuotos dirbti, todėl nemanyčiau kad tai yra kažkoks pasipelnymas. Juo labiau paramos intensyvumas yra tik 60 %, todėl kitą dalį įmonės turi investuoti pačios.

Kalbant apie naujas įmones, šimtai lietuvių emigravę ir dirba, tarkim, Norvegijoje, žuvivaisos ar žuvies apdirbimo įmonėse. Daug žmonių skambina ir teiraujasi kokios būtų galimybės grįžti į Lietuvą ir užsiimti tokiu verslu, kokios galimybės gauti paramą. Tokiu būdu susikurtų darbo vietas ne tik sau, bet ir šeimai ar kitiems. Tačiau 2014 – 2020 m. paramos įgyvendinimo taisyklių projekte, yra punktas, kuriuo papildomi balai yra skiriami ne naujoms įmonėms, o tokioms kurios veikia ne trumpiau kaip 2 metus. Taigi visi norintys naujai užsiimti akvakultūra, atsiduria paraiškų vertinimo eilės gale, žinant kad 2007 – 2013 m. laikotarpiu buvo patenkinta tik apie trečdalis iš visų teiktų paraiškų. Naujos įmonės yra naudingos, nes senbūvės jau yra truputį sustabarėję, nesiplečia, o Europai žuvies vis toliau trūksta.

10. *Kas galėjo lemti tokį didelį susidomėjimą parama akvakultūros sektoriui? (rekordiškai daug paraiškų, prašomos didelės sumos)*

Visų pirma, noriu pasakyti kad didelės prašomos paramos sumos dauguma atvejų iškart yra problemiškos. Dauguma tokių projektų neįgyvendinami iki pabaigos arba yra perparduodami. Na, o kalbant apie didelį susidomėjimą, tai galėjo lemti paprasta žuvų auginimo technologija, nebūtina turėti kažkokį specialų išsilavinimą norint ją užsiimti. Idealiai ši veikla tinka šeimyniniam verslui, ūkininkams. Ją taip pat galima priderinti prie jau vykdomos kitos veiklos, reikia tik mažos dalies laiko žuvims prižiūrėti, yra paprastų ir nelepų žuvų rūšių, kurios gali nedidelėje patalpoje būti auginamos. Galima paminėti ir didelį produktyvumą, kai iš 1 m³ galima išauginti nuo 0,5 iki 1 tonos žuvies per metus. Didelės realizacijos galimybės ir kainų tendencijos rodo, kad akvakultūros perspektyvos su laiku tik didės, nes žuvies išteklių užaugantys natūraliai jau nebeatsistato.

Interviu su VYTAUTU ANDRIUŠKEVIČIUMI, Nacionalinės akvakultūros ir žuvų produktų gamintojų asociacijos direktoriumi

1. Kaip manote, ar EŽF parama akvakultūrai, buvo skirstoma ir panaudojama efektyviai?

Turiu pasakyti, kad į efektyvumą daug dėmesio nekreipiama. Svarbiausia, kad projektas praeitų atranką, yra patvirtinamas finansavimas, tačiau apie efektyvumą, ar tai bus naudinga niekas negalvoja. Reikalingi patvirtinti kriterijai, pagal kuriuos būtų atsižvelgiama ar projekto įgyvendinimas ir paramos panaudojimas bus efektyvus, atrinkti tik pačius efektyviausius projektus. Reikia pasverti galimus gaminti kiekius ir ekonominius efektus, ar tos investicijos atsiperks ir per kiek laiko. Deja niekas to nevertina. Kėlėme klausimus dėl atsiperkamumo, tačiau niekas į tai nekreipė dėmesio, nors kai kurie projektai ir per 100 metų neatsiperks. Paramos periodo pradžioje kokie buvo projektai, tokius tvirtino ir skirstė paramą. Nebuvo jokios konkurencijos ir kas pirmieji pateikė paraiškas gavo EŽF lėšas. Vėliau kriterijai ir balai buvo peržiūrėti, ypač po „Mailiaus“ bylos, tačiau niekas iš esmės nepasikeitė. Įmonės įregistruotos visokiuose garažuose, paramos lėšos paimtos, o reali veikla nevykdoma. Vyksta tokie kaip žaidimai.

Reikia pasakyti, kad kai kurios įmonės, pagrinde senbuvės, modernizavosi sėkmingai, įsigijo naujos technikos reikalingos tvenkinių priežiūrai, transporto priemonių gyvos žuvies pervežimui, renovavosi pastatus. Žinoma, visa tai buvo įsigyta ne tik pagal akvakultūros priemonę, bet ir pagal kitas. Tie kurie neįsigijo tų įrengimų ar technikos, jiems jau dabar darosi sunku normaliai eksploatuoti tvenkinius.

2. Ar matote kokią naudą EŽF parama davė Lietuvos akvakultūros sektoriui?

Nauda matoma akivaizdi, akvakultūros įmonės puikiai pasinaudojo paramos lėšomis, investavo į veiklos gerinimą, nusipirko reikalingus įrenginius bei techniką, be kurios negalėtų vykdyti savo kasdieninių darbų. Savaime aišku, kad be paramos, kuri padengdavo iki 60 % išlaidų, būtų daug sunkiau, tai yra didelis plusas.

Kitas dalykas, pagal vandens aplinkosaugos priemonę dar buvo gaunama parama, kuri kompensuoja paukščių sulesamą produkciją. Tokiu būdu parama padengdavo iki 50 % dėl paukščių patirtų nuostolių.

3. Kokie kiekybiniai veiklos įgyvendinimo rodikliai yra svarbiausi įgyvendinant akvakultūros projektus ir kodėl?

Tie numatyti rodikliai yra pasiekiami. Sukuria darbo vietą, kuri laiką padirba žmogus, po to jį atleidžia, tai vėl priima. Tokiu būdu ir gaunasi tas rodiklis. Siūliau kitą rodiklį, kad atsispindėtų darbo našumas, kuris būtų oficialiai fiksuojamas kiekvienos įmonės. Pagal tai vėliau galėtų susidaryti ir bazė, nuo kurios galima būtų kelti atlyginimus žmonėms. Gali tas pats žmogus efektyviau atlikti darbą, nors dabar visur tik skatina, kurkit darbo vietas ir kurkit. Yra problemų, kad nebėra kam dirbti, išvykę visi žmonės į užsienį. Norint, kad jie išvis dirbtų, ar dirbtų našiau reikia didinti darbo užmokestį, tik tokiu būdu galime priartėti prie Europos našumo rodiklių. Deja, į šiuos mano pasiūlytus kriterijus nebuvo atsižvelgta ir darbo našumas kaip rodiklis nebuvo įtrauktas į akvakultūros plėtros planą.

4. Sureitinguokite fizinius įgyvendinimo rodiklius pagal svarbą. 3-svarbiausias, 1-mažiausiai svarbus.

Akvakultūros produkcijos kiekis 3

Akvakultūros ir žuvų perdirbimo pramonėje sukurtos naujos darbo vietos 1

Išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyviaja veikla) 2

5. Gal galite įvardinti pagrindines problemas su kuriomis susidūrėte projektu įgyvendinimo metu?

Vienareikšmiškai administracinės procedūros. Tik rašoma, kad mažina administracinę našta. Praktiškai ji pastoviai didėja, įvedamos naujos formos, sugalvojamos naujos ataskaitos, tikrinimo lapai, priedai, prašoma ir vis prašoma kažko papildomai. Ir dažniausiai tai net nebūna reglamentuota ar numatyta kažkur. Pasitaiko ES reglamentų ir mūsų vietinių teisės aktų, taisyklių, įstatymų neatitikimų. Norima įsprausti pačius pareiškėjus į papildomas atsakomybes, nors realiai neaišku ar tai naudinga ir reikalinga.

Atliekamos patikros ir auditai po keletą kartų per metus, visi dokumentai yra tvarkingi, jokių trūkumų nenustatoma, pastabų nepateikiama, tačiau įvertinimai vis tiek skiriami maži. Kartais jaučiamos kažkokios „povandeninės srovės“. Darbų apimtys nuo to tik didėja ir greitai metu reikės jau įmonėms atskirų darbuotojų, kad bendrautų su institucijomis ir viską tvarkytų.

6. Jūsų manymu, ar supaprastintųjų taisyklių įvedimas padėjo akvakultūros įmonėms lengviau įsisavinti paramą bei sumažinti administracinės procedūras?

Gerai kad buvo įvestos tos taisyklės, jos buvo kaip palengvinimas ir pagalba. Viskas pradėjo vykti operatyviau ir greičiau, nors vis tiek nebuvo laikomasi to 30 dienų įvertinimo termino. Jeigu reikėjo kažko nedidelės vertės ir greitai, tai akvakultūros įmonės galėjo paprasčiau tai įsigyti ir gauti paramą. Norėtusi, kad ateityje tos taisyklės galiotų ir kad terminų būtų laikomasi.

7. Kokie būtų Jūsų pamąstymai, pastebėjimai, rekomendacijos dėl ES paramos akvakultūrai 2014-2020 m. periodu?

Buvo paruošti ir pateikti mūsų pastebėjimai ministerijai (ŽŪM), su kriterijais kurie atitinka dabartines akvakultūros technologijas, kitaip tariant visi ūkiniai reikalai aptarti siekiant pažangos akvakultūroje. Didžioji dalis įmonių plėtoja tradicinę akvakultūrą (tvenkininę) ir ten kažkokių didelių inovacijų būti negali, naudojami seni 50 metų tvenkiniai, naujų ūkių ar įmonių statyti neapsimokės. Todėl reikia šią sritį išlaikyti, prižiūrėti ir paremti ateityje. Mūsų tvenkininės akvakultūros lygis iš esmės atitinka Europos lygį.

8. Kaip vertinate naujų, neturinčių patirties akvakultūros įmonių susidomėjimą šia veikla, ar tai nėra tik noras pasipelnyti?

Nemažai tokių naujų nedidelių įmonių pasistatė ir įsikūrė. Mano siūlymas buvo stambinti įmones, ir kad atsirastų šiek tiek didesnės jos. Žinoma, jos turi nedideles rizikas, tačiau tai daugiau šeimyninis verslas gaunasi. Neaišku ar jos gali iš to pragyventi tik. Mano manymu ekonominio efekto tikėtis neverta iš tokių įmonių, kurios neaugina didesnių kiekių tarkim 100 t. per metus. Tai gaunasi toks labiau kaip eksperimentas. Užsimano koks daktaras auginti žuvis, bet aš tokiems geriau patariu daryti tai ką geriausiai supranta.

9. Kas galėjo lemti tokį didelį susidomėjimą parama akvakultūros sektoriui? (rekordiškai daug paraiškų, prašomos didelės sumos)

Yra susiformavęs toks požiūris, kad ateis nauja įmonė maža, pradės veiklą ir jau „suksis“ taip nuo pat pradžių. Gaus paramą, padarys verslą kokioje senoje fermoje ar garaže ir pinigai byrės. Reikalingas supratimas ir sunkus darbas realizacijoje norint kažką pasiekti šiame sektoriuje. Kitu atveju reikia gaminti didesnius kiekius, sunku patekti į didžiuosius prekybos centrus, reikia daug investuoti į kokybę, į gaminio pateikimą.

Interviu su ALGIMANTU GYLIU, UAB „Šalčininkų žuvininkystės ūkis“ direktoriumi, Nacionalinės akvakultūros ir žuvų produktų gamintojų asociacijos tarybos pirmininku

1. Kaip manote, ar EŽF parama akvakultūrai, buvo skirstoma ir panaudojama efektyviai?

Ne, manau kad neefektyviai. Daug lėšų buvo panaudota neefektyviai, labai didelė dalis paramos panaudota „minkštiems“ projektams (bendro intereso priemonėms, viešinimui ir pan.), kurie nesukuria jokios pridėtinės vertės ir nedidina gamybos produktyvumo. Kaip verslininkas noriu pasakyti, kad visų pirma reikia investuoti į gamybą ir pridėtinės vertės kūrimą, o ne į kažkokius šalutinius dalykus. Todėl, mano manymu, daugiau lėšų turėjo būti skirta būtent tiems prioritetams.

2. Ar matote kokią naudą EŽF parama davė Jūsų vadovaujamai įmonei ir Lietuvos akvakultūros sektoriui?

Be abejojimų davė naudą. Be struktūrinių fondų paramos ūkio vystymasis būtų daug lėtesnis ir mažesnis. Finansinė parama leido pagreitinti visus procesus, kurie neturint paramos būtų užtrukę tarkim 5 metus, per kuriuos labai atsiliktumėm. Įsigijom naują, galingą ir modernią techniką, padidėjo mūsų auginamas produkcijos kiekis, sukuriama pridėtinė vertė. Manau, kad visos Lietuvos įmonės panašiai modernizavosi.

3. Kokie kiekybiniai veiklos įgyvendinimo rodikliai yra svarbiausi įgyvendinant akvakultūros projektus ir kodėl?

Šiuo metu mes labai daug kalbame apie darbo vietas. Labai svarbu yra sukurti naujas darbo vietas, tačiau svarbiausia yra sugebėti tas vietas išsaugoti. Reikia gerinti darbo sąlygas darbuotojams, kad jie negalvotų apie išvažiavimą iš Lietuvos. Manau, kad geros, pavadinkim, kokybiškos darbo vietos ir atitinkamas atlyginimas turėtų atsispindėti darbo našume.

4. Sureitinguokite fizinius įgyvendinimo rodiklius pagal svarbą. 3-svarbiausias, 1-mažiausiai svarbus.

Akvakultūros produkcijos kiekis 3

Akvakultūros ir žuvų perdirbimo pramonėje sukurtos naujos darbo vietos 2

Išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyviaja veikla) 1

5. Gal galite įvardinti pagrindines problemas su kuriomis susidūrėte projektų įgyvendinimo metu?

Visų pirma pagrindinė problema yra ta, kad nacionalinės žuvininkystės politikos formuotojas ir sudarytojas ŽŪM nebeturi kvalifikuotų specialistų, kurie gerai išmanytų mūsų verslo specifiką. Ateina žmogus, kuris kuruoja tave, bet jis nesupranta elementarių dalykų. Viso to pasekmės yra tai ką dabar turime: biurokratizmas ir kažkoks nesusikalbėjimas tarpusavyje.

6. Jūsų manymu, ar supaprastintųjų taisyklių įvedimas padėjo akvakultūros įmonėms lengviau įsisavinti paramą bei sumažinti administracines procedūras?

Taip, tai buvo labai gera teisinga ir aiški priemonė. Įmonės galėjo lengviau įsisavinti paramą, kaip mes vadiname greitai „apsilopyti“ tas smulkias problemas, kurios iškilo.

7. Kokie būtų Jūsų pamąstymai, pastebėjimai, rekomendacijos dėl ES paramos akvakultūrai 2014-2020 m. periodu?

Kad skiriamos lėšos būtų maksimaliai efektyviai panaudojamos ir orientuotos į pridėtinės vertės didinimą. Nereikėtų kartoti tų pačių klaidų kaip ir 2007 – 2013 m. laikotarpiu milžiniškas pinigų sumas skiriant neaišku kam.

Kodėl strategijoje ir atitinkamuose teisės aktuose nenumačius, konkrečių prioritetinių projektų su atitinkamomis upėmis ar vandens telkiniais įgyvendinimo.

8. Kaip vertinate naujų, neturinčių patirties akvakultūros įmonių susidomėjimą šia veikla, ar tai nėra tik noras pasipelnyti?

Vertinu labai teigiamai. Aš nenorėčiau, kad žmonės, turintys puikias idėjas ir ekonomiškai gerai parengtą projektą būtų eliminuoti ir negautų paramos. Man pačiam kažkada ateinant į šį verslą yra sake, kad čia nieko naujo nepadarysi, kad subankrutuosi ir tiek. Reikia nepamiršti, kad ateina naujos technologijos, viskas sparčiai keičiasi ir tobulėja.

9. Kas galėjo lemti tokį didelį susidomėjimą parama akvakultūros sektoriui? (rekordiškai daug paraiškų, prašomos didelės sumos)

Tai yra nauja, perspektyvi sritis, nes žuvies išteklių jūrose mažėja. Tačiau lietuviai į visą tai žiūri per daug optimistiškai. Jeigu skaičiuojamas projektas, tai visuomet pasirenkamas pats optimistiškiausias variantas, priešingai negu vakariečiai kurie renkasi pesimistinį variantą. Kitas dalykas yra tas, kad niekas neturi daug patirties, mažai kas ką supranta ir bando. Reikia nepamiršti, kad realizacija yra labai sudėtinga, didieji prekybos centrai išvis turi labai atsakingą požiūrį į visa tai.

Interviu su DALIA MARKINIENE, Nacionalinės mokėjimo agentūros Kontrolės departamento Kontrolės koordinavimo skyriaus vyriausiąja specialiste

1. Kaip manote, ar EŽF parama akvakultūrai, buvo panaudota efektyviai?

Manau, kad nevisiškai. Parama labiau orientuota į didžiąsias (didesnes, kiek tai leisdavo įgyvendinimo taisyklės) įmones, todėl palikta terpė dirbtinai sukurti tokiai paramai gauti reikalingas sąlygas. Mažai dėmesio skirta, kad įgyvendinamas projektas atitiktų aplinkosaugos reikalavimus, todėl naujame periode rengiant teisės aktus skiriamas pakankamai didelis dėmesys investicijų efektyvumui didinti.

2. Kalbant apie akvakultūros sektorių ir EŽF paramą, kokia būtų Jūsų nuomonė apie paramos planavimą, skirstymą ir įgyvendinimą?

Geriausia į šį klausimą turbūt atsakytų ŽŪM, tačiau pagal paraiškų srautus matosi, kad labiausia palankios sąlygos sukurtos paramai gauti Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007–2013 metų veiksmų programos antrosios prioritutinės krypties „Akvakultūra, žvejojba vidaus vandenyse, žuvininkystės ir akvakultūros produktų perdirbimas ir rinkodara“ priemonių „Akvakultūra“ veiklos srities „Investicijos į akvakultūros įmones“, bei „Žuvininkystės ir akvakultūros produktų perdirbimas ir rinkodara“. Pagal tai galime spręsti apie akvakultūros sektoriui suteiktus prioritetus skirstant paramos lėšas.

3. Ar matote kokią naudą EŽF parama davė Lietuvos akvakultūros sektoriui?

Akvakultūros projektai, kuriems buvo skirtas EŽF finansavimas, ne visada juos įgyvendinus pasiekė numatytus rezultatus, tačiau vis tiek buvo gauta svarbi ekonominė nauda, nors ją ir sunku apčiuopiamai įvertinti (naujų darbo vietų kūrimas, įmonių inovacijos į produktų perdirbimą, auginimo technologijas ir t.t).

4. Sureitinguokite fizinius įgyvendinimo rodiklius pagal svarbą. 3-svarbiausias, 1-mažiausiai svarbus.

Akvakultūros produkcijos kiekis - 3

Akvakultūros ir žuvų perdirbimo pramonėje sukurtos naujos darbo vietos - 1

Išplėstų, įrengtų ir modernizuotų akvakultūros įmonių skaičius (neįtraukiant ūkininkų, užsiimančių akvakultūra, kaip alternatyviaja veikla) 2

5. Gal galite įvardinti pagrindines problemas su kuriomis susidūrėte projektų įgyvendinimo metu?

Tvarios žuvininkystės plėtros procese, kadangi procesas vysta „iš apačios į viršų“ buvo pakankamai netikslumų ir metodinių trūkumų, tiek įgyvendinimo, tiek administravimo taisyklėse, ir aišku pačių strategijos vykdytojų patvirtintose specialiosiose taisyklėse, pagal kurias buvo teikiami mažieji projektai (paraiškos).

Priemonės Akvakultūra veiklos srities Vandens aplinkosaugos priemonės, pakankamai sunkus pats patikrų mechanizmas, nes buvo mokama parama už padarytus darbus žuvimis įveistus tvenkinius, arba už pašarus, vartojamus akvakultūros ūkyje užregistruotiems laukiniams paukščiams. Sunkus ir kontrolės mechanizmas, nes patikros vietoje buvo atliekamos gavus kiekvieną mokėjimo prašymą, kurie buvo teikiami ir šaltuoju periodu. Jei kalbame apie lauko darbus, sunku įsitikinti, kaip antai, jei darbai yra numatyti gamtotvarkos plane ar vykdomi pylimų tvirtinimo darbai, ar dugno įdirbimo darbai buvo pradėti ne anksčiau kaip liepos 15 d. ir ar buvo paliktas (-i) neužpildytas (-i) vandeniui tvenkinys (-iai)? Ką tai sako, kad tikrintojai turi atvykti būtent tuo sezono metu ir atlikti patikras.

6. *Jūsų manymu, ar supaprastintųjų taisyklių įvedimas padėjo akvakultūros įmonėms lengviau įsisavinti paramą bei sumažinti administracines procedūras?*

Taip, būtent supaprastintos taisyklės suteikė galimybę smulkiausioms žuvininkystės ar akvakultūros verslo įmonėms įsisavinti kuo didesnę paramą.

7. *Kokie būtų Jūsų pamąstymai, pastebėjimai, rekomendacijos dėl ES paramos akvakultūrai 2014-2020 m. periodu?*

Siekiamybė, kad būtų kuo griežtesnė kontrolė naujuoju laikotarpiu, atsižvelgiant į išmoktas pamokas 2007-2013 metų periodu. Rengiant taisyklės naujam periodui būtina įsitikinti bei įtvirtinti nuostatas, kad akvakultūros tvarios plėtros tikslai bus realistiški.

Atkreipiu dėmesį į tai, kad jau sugriežtinta priemonės „Aplinkosaugos funkcijas atliekanti akvakultūra“ tvarka. Agentūra paramos paraiškas vertina ir atlieka pateiktų paramos paraiškų patikras vietoje, ko praeitame 2007-2013 nebuvo, patikros vietoje buvo atliekamos tik pateikus mokėjimo prašymus.

Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007-2013 m. veiksmų programos priemonių įgyvendinimas
(akvakultūros dalis)

Priemonės kodas	Priemonės pavadinimas	2007-2013 m. įsipareigojimai, Lt		2007-2013 m. įsipareigojimai, EUR		Suriškta paraiškų vnt.	Prašoma paramos suma, EUR	Atmesta/ išsiregistravo vnt.	Atmesta/ išsiregistravo suma, Lt	Atmesta/ išsiregistravo suma, EUR	Paviršiniai sutarčių vnt.	Sutarčių suma, Lt	Sutarčių suma, EUR	Procentinė dalis nuo įsipareigojimų	Likutis, Lt	Likutis, EUR	Išmokėta paramos suma, Lt	Išmokėta paramos suma, EUR
		1	2	3	4													
E101/102	1.1 Lavių žvejybos veiklos naujakūmas įsiam laikui	18 780 373,00	4 843 679,91	3	4	75	6 075 908,76	11	3 205 472,80	828 354,55	64	17 634 714,00	3 055 234,59	88,24	2 325 659,00	673 557,40	17 453 150,00	5 054 775,83
E110	1.2 Lakinės žvejybos veiklos naujakūmas	0,00	0,00	0	0	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
E150/160	1.3 Žvėlybos lavių modernizavimas	2 380 115,00	683 538,65	3	1	3	716 438,25	1	2 258 372,00	665 075,30	2	34 466,00	9 979,15	1,46	2 325 659,00	673 557,40	32 872,00	9 520,39
E160	1.3 Žvėlybos lavių modernizavimas	0,00	0,00	0	0	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
E131/132/133	1.5 Socialinio - ekonominio pobūdžio priemonės	696 000,00	201 575,63	32	3	32	222 428,17	3	72 000,00	20 852,64	29	696 000,00	201 575,63	100,00	0,00	0,00	696 000,00	201 575,63
E201/202/203/204	2.1 AKVAKULTŪRA, ŽVEJBA	141 770 808,00	41 059 664,04	196	65	65	69 595 573,41	65	66 595 573,41	27 918 087,76	131	141 524 600,21	41 104 206,21	100,11	-153 795,21	-44 542,17	139 051 526,96	40 266 255,49
E202/E230	2.1.1-3 Investicijos / akvakultūros įmonės	55 355 483,00	16 308 117,84	112	38	38	50 232 245,81	38	50 232 245,81	14 549 132,82	78	58 863 589,22	16 237 131,96	100,19	-107 086,22	-31 074,31	54 906 870,89	15 992 128,96
E202	2.1.1-3 Investicijos / akvakultūros įmonės	31 107 373,00	9 009 317,94	91	22	22	22 871 377,30	33	45 912 721,81	13 397 243,34	58	32 859 636,22	9 616 779,49	105,63	-1 752 163,22	-507 461,55	30 423 546,91	8 811 268,22
E230	2.1.1-3 Investicijos / akvakultūros įmonės	31 107 373,00	9 009 317,94	38	20	20	512 673,25	18	43 679 205,40	12 650 372,28	20	26 983 695,00	7 816 018,24	105,63	-1 752 163,22	-507 461,55	26 266 814,76	7 607 105,76
E201	2.1.1-3 Investicijos / akvakultūros įmonės	24 849 110,00	7 186 799,70	21	8	8	2 358 704,05	15	2 233 516,41	646 871,06	38	6 875 841,23	1 701 761,25	93,38	1 645 077,00	476 447,23	4 157 732,15	1 204 162,46
E210/211/212	2.2 Vėlavos vėlavos vėlavos	21 312 272,00	6 172 460,61	42	14	14	8 800 116,17	14	11 822 209,24	3 423 945,46	28	21 312 272,00	6 172 460,61	100,00	0,00	0,00	19 092 888,26	5 528 676,66
E210	2.2.1-3 Vėlavos vėlavos vėlavos	0,00	0,00	0	0	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
E230	2.2.1-3 Vėlavos vėlavos vėlavos	0,00	0,00	0	0	0	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
E211	2.2.2 Vėlavos vėlavos vėlavos	13 836 316,00	4 007 274,68	33	8	8	5 195 863,70	8	3 714 448,24	1 075 776,57	25	13 836 316,00	4 007 274,68	100,00	0,00	0,00	13 836 316,00	4 007 274,68
E212	2.2.3 Investicijos / vėlavos vėlavos vėlavos	7 475 954,00	2 165 185,94	9	4	4	605 352,47	6	8 107 761,00	2 348 169,89	3	7 475 954,00	2 165 185,94	100,00	0,00	0,00	5 295 550,26	1 522 402,18
E220/240	2.3 Žuvininkystės ir akvakultūros produktų	64 502 063,00	18 081 085,79	42	15	15	28 957 892,49	15	34 338 118,37	9 945 006,46	27	64 548 761,98	18 694 613,64	100,07	-46 706,98	-13 527,86	66 031 587,82	18 834 449,67
E220	2.3 Žuvininkystės ir akvakultūros produktų	0,00	0,00	25	12	12	28 212 925,56	12	33 958 229,37	9 834 963,02	13	62 358 894,98	18 080 384,32	100,00	0,00	0,00	62 871 133,21	18 208 738,76
E240	2.3 Žuvininkystės ir akvakultūros produktų	0,00	0,00	17	3	3	744 962,93	3	379 889,00	110 023,46	14	2 169 867,00	634 229,32	100,00	0,00	0,00	2 160 454,61	625 710,90
E300	3.1 Žuvininkystės ir akvakultūros produktų	14 116 300,00	4 088 955,08	9	5	5	12 408 546,23	5	26 154 411,03	7 574 841,01	4	15 000 000,00	4 344 300,28	106,24	-881 640,00	-255 340,59	7 391 223,98	2 140 046,43
E311/312/313	3.2 Kolektyviniai veiksmai	23 829 030,43	6 901 364,23	71	42	42	15 838 982,19	42	26 381 746,47	7 770 547,51	29	26 381 633,18	7 640 049,09	110,71	-2 552 602,75	-739 284,65	21 606 511,26	6 267 678,19
E311	3.2.1 Farma gaminių organizacijų steigimo, restruktūrizavimui ir kokybės gerinimo planų įgyvendinimui	297 704,00	86 221,04	1	0	0	0,00	0	0,00	0,00	1	297 704,00	86 221,04	100,00	0,00	0,00	296 946,36	86 001,32
E312	3.2.2 Žuvininkystės ir akvakultūros produktų naujų rinku, plėtra ir skatinimo priemonės	4 085 913,00	1 183 362,20	30	20	20	3 268 514,28	20	6 887 516,10	2 080 911,75	10	4 033 412,98	1 168 157,14	96,72	62 500,02	15 205,06	3 723 656,04	1 078 446,04
E313	3.2.3 Farma bendro intereso priemonės	19 445 413,43	5 631 781,00	40	22	22	12 503 381,48	22	19 714 230,37	5 709 635,77	18	22 650 516,19	6 386 270,91	113,40	-2 605 102,76	-764 488,91	17 585 910,88	5 083 231,83
E320/321	3.3 Vandens ūkio ir foros apsauga ir plėtojimai skirtos priemonės	5 381 065,00	1 558 464,15	4	2	2	2 002 121,40	2	647 284,00	187 466,40	2	5 381 065,00	1 558 464,15	100,00	0,00	0,00	5 381 065,00	1 558 464,15

Višo 2007-2013